

”Hyvät naapurit o’ puali leipää”

Suomi-DDR-seuran ulkopoliittinen rooli
vuosina 1973–1991

Eelis Rytönen

pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

poliittinen historia

helmikuu 2022

Sisällys

1.	Johdanto.....	2
1.1	Tutkimuskysymys sekä lähdeaineisto	2
1.2.	Historiallinen tausta ja metodit.....	6
2.	SDS:n jäsenet 1970- ja 1980-luvuilla	14
2.1.	Puoluepoliittinen johtokunta.....	14
2.2.	Keskustalainen puheenjohtaja	15
2.3.	Sdp:n vaikutusvaltaiset kansanedustajat jäseninä.....	20
2.4.	Kommunistit ja kansandemokraatit	23
2.5.	Oikeistopuolueet tuomassa poliittista laajapohjaisuutta	30
3.	Seura hallitusten välisenä järjestönä.....	34
3.1.	Suhde DDR:n Kansainystävyyden liittoon.....	34
3.2.	Johtokunnan matkat Itä-Saksaan	37
3.3.	Kulttuurikeskus ja Seppo Hentilä	39
3.4.	Valtionjohdon suhde seuraan.....	42
3.5.	Seuran koko	46
3.6.	Opetusministeriö ja DDR SDS:n rahoittajina.....	48
4.	Kulttuurityö maakuvan edistämisen vai propagandan keinona?	55
4.1.	DDR:n tunnetuksi tekeminen Suomessa	55
4.2.	Valtiollispoliittiset näyttelyt	57
4.3.	Tulevaisuuden kuvaaminen	59
4.4.	Juhlavuodet huippukohtina.....	61
4.4.1.	Juhlavuodet perinnön vaalimisessa.....	61
4.4.2.	Yleisömäärä	65
4.5.	Suomen tekeminen tunnetuksi DDR:ssä	67
5.	Seuran kannanotot ulkopoliitikkaan	71
5.1.	Kannanottojen merkitys.....	71
5.2.	Etyk.....	72
5.3.	Rauhanpolitiikka ja aseistariisuntadiplomatia	75
5.4.	”Oikean tiedon” välittäminen	77
6.	Johtopäätökset	81
	Lähdeluettelo	85

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys sekä lähdeaineisto

Tutkimuksen aiheena on Suomi-DDR-seura (SDS). Se toimi ystävyysseurana Suomen ja Saksan Demokraattisen Tasavallan (DDR) eli Itä-Saksan¹ välillä vuosina 1956–1991.² Tutkimuksessa tarkastelen seuran ulkopoliittista roolia Suomen ja DDR:n välisessä toiminnassa. Aikaväli on Saksojen tunnustamisesta vuonna 1973 lähtien seuran lakkauttamiseen asti vuonna 1991.

Suomen ja DDR:n suhteet olivat kylmässä sodassa erikoistapaus. Suomi oli ainoa maa, jolla oli tasavertaiset suhteet molempiin Saksoihin, sillä Suomen tavoitteena oli ulottaa puolueettomuuspolitiikkansa myös Saksojen kohteluun.³ DDR:n näkökulmasta Suomi taas oli erityislaatuinen kapitalistinen maa: Neuvostoliiton kanssa tiiviissä vuorovaikutuksessa oleva pieni maa, johon oli siten helpompi vaikuttaa.⁴ Suopeus Suomea kohtaan näkyi muun muassa DDR:n tiedotusvälineiden Suomea koskevassa uutisoinnissa, joka oli pääasiassa myönteistä.⁵

Tutkimus sijoittuu Suomen ulkopoliittikkaa sekä erityisesti Suomen ja Saksan suhteita käsittelevään tutkimuskenttään. Tutkimusajankohta sijoittuu kylmään sotaan, jolloin Suomen naapurivaltiona oli supervalta Neuvostoliitto, joka Suomen piti ottaa huomioon kaikessa ulkopoliittisessa päätöksenteossa. Suomen asema määräytyi lännen ja idän suurvaltablokkien välisen kamppailun perusteella.⁶

Lisäksi tutkimus ystävyysseuroista liittyy kylmän sodan kulttuurivaikuttamiseen. Lähtökohtana on, että kylmä sota oli kahden erilaisen yhteiskuntajärjestelmän välistä kilpailua. Pekka Visurin mukaan molemmat blokit eli liittokunnat pyrkivät propagandan avulla näyttäytymään mahdollisimman hyvässä valossa ja samalla mustamaalaamaan vastapuolta. Tässä ideologisessa taistelussa käytiin informaatio sotaa sekä käytettiin hienovaraista psykologista vaikuttamista. Suomi pyrki pysymään puolueettomana, mutta sijaitsi Neuvostoliiton poliittisessa ja sotilaallisessa valtapiirissä.⁷

¹ Tutkielmassani käytän synonyymeina Itä-Saksaa ja DDR:ää, vaikka nimillä oli kylmän sodan aikana poliittisia sävyeroja, kuten osoitan tutkielmassani myöhemmin.

² Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

³ Hentilä 2003, 13 & 203.

⁴ Wentker 2007, 111.

⁵ Hentilä 2004, 235.

⁶ Visuri 2006, 3.

⁷ Visuri 2006, 312–313.

Ongelmia puolueettomuuden tavoittelemiselle tuottivat Neuvostoliiton tulkinnat Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmitusta ystävyden, yhteistoiminnan ja keskinäisen avunannon sopimuksesta (YYA-sopimus). Neuvostoliitto pyrki laajentamaan sopimuksen kattavuutta. Suomen sijaan piti kiinni tavoitteestaan pysyä suurvaltojen kiistojen ulkopuolella ja halusi rajoittaa sopimuksessa mainitun puolustusvelvoitteen koskemaan vain omaa aluettaan.⁸ Itäblokin kanssa tavoitellun ystävyden ja toisaalta kansainvälisen puolueettomuuden ristiriitaa kuvaa Timo Soikkasen kuvailema Neuvostoliiton toimijoiden näkemys. Sen mukaan ”ystävät eivät suhtaudu toisiinsa puolueettomasti”.⁹

Ystävyysseuran tutkiminen onkin tärkeää, jotta ymmärretään, mitä Suomen ja itäblokkiin kuuluvan Neuvostoliiton alaisen maan välisellä ystävyydellä tarkoitettiin, ja mihin eri toimijat pyrkivät ystävyystoiminnalla. Ystävyden käsite kansainvälisessä politiikassa on yhä ajankohtainen, kun esimerkiksi Venäjä on julkistanut epäystävällisten maiden listan.¹⁰ Aihe on tärkeä myös kartoittaessa, millainen merkitys ei-valtiollisilla toimijoilla on ollut Suomen poliittisessa historiassa.

Tutkimuskysymyksenä on, millainen oli Suomi-DDR-seuran rooli Suomen ja Itä-Saksan ulkopoliitikassa vuosina 1973–1991. Kysymykseen vastaan tutkimalla seuran toiminnan päälinjoja ja sitä kautta tutkimalla ystävyysseuran merkitystä Suomen ja Itä-Saksan suhteissa.

Tutkimalla SDS:n johtokunnan kokoonpanoa saa selville, ketkä seuraa johtivat ja mitä poliittisia puolueita he edustivat. Lisäksi seuran merkittävyyden hahmottamiseksi selvitan seuran jäsenmäärää. Seuran ulkopoliittisen roolin hahmottamiseksi tutkin Suomen ja Itä-Saksan valtionjohtojen suhtautumista ystävyysseuroihin.

Etenkin Urho Kekkosen kaudella presidentti valvoi kaikkea ulkopoliitikkaa, ja siksi Suomen presidenttien suhtautuminen DDR:n kanssa tehtävään ystävyyspolitiikkaan on olennaista. Tätä osaluetta käsittelemäni tasavallan presidentin kanslian arkistosta löytyvien valtiovierailuasiakirjojen kautta.

Itä-Saksan johdon suhtautumisesta ystävyysseuroihin löytyy valtiovierailujen lisäksi tutkimuskirjallisuudesta tietoa, sillä ystävyysseurat olivat olennainen osa DDR:n ulkopoliitikkaa. DDR:n näkemys SDS:stä selviää tutkimuskirjallisuuden lisäksi seuran käymästä kirjeenvaihdosta DDR:n ystävyystoimijoiden kanssa sekä DDR:n kommunistisen puolueen pää-äänenkannattajasta *Neues Deutschlandista* kootuista lehtileikkeistä, joita löytyy SDS:n arkistosta. Lisäksi SDS:n

⁸ Visuri 2006, 12.

⁹ Soikkanen 2008, 285.

¹⁰ ”Venäjä laatii listaa ’epäystävällisistä’ valtioista: Valtion-tv:n mukaan niitä on yhdeksän” *Helsingin Sanomat*, 28.4.2021. <<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000007946374.html>> [luettu 24.11.2021].

sihteeri/toiminnanjohtajan erohaastattelusta seuran omassa lehdessä kylmän sodan lopussa saa tietoa, miten seuran johtajat näkivät SDS:n merkityksen Suomelle.

Pääasiallisena lähteenä tutkimuksessa käytän Suomi-DDR-seuran omaa arkistoa kansallisarkistossa. Käytän eniten SDS:n toimintakertomuksia sekä SDS:n itsensä kokoamaa luetteloa seuran toiminnan kohokohdista, joissa molemmissa kerrotaan järjestön toiminnan päätapahtumista. Nämä asiakirjat ovat olleet myös muiden kuin seuran johtokunnan luettavissa, sillä yhdistyslain mukaan toimintakertomus on esiteltävä yhdistyksen vuosikokouksessa. Siksi niihin pitää suhtautua eri tavalla kuin seuran johdon sisäisiin asiakirjoihin.

Suomi-DDR-seuran ja DDR:n Kansainystävyyden liiton välillä solmitut toimintaa määrittäneet yhteistyöpöytäkirjat sekä kirjeenvaihto DDR:ssä sijainneiden yhteistyökumppaneiden kanssa tarjoavat sisäistä tietoa, sillä niitä ei ollut tarkoitettu ulkopuolisten nähtäväksi. Myöskin aikanaan ei-julkisista johtokunnan kokouksien pöytäkirjoista voi puolestaan tarkastella, miten seura pyrki toteuttamaan tavoitteitaan. Seuran sisäisestä toiminnasta löytyy myös tietoa kirjeenvaihtoista, joita käytiin seuran johtokunnan jäsenten välillä.

Lisäksi lähdeaineistona käytän tekemääni DDR:ää tutkineen Seppo Hentilän haastattelua sekä seuran puheenjohtajasta Veikko Savelasta kertovia Ilkassa tehtyjä syntymäpäivähaastatteluja, jotka kertovat Suomi-DDR-seuran puheenjohtajan arvomaailmasta. Lähteenäni käytän myös veteraanikansanedustajien haastatteluja.

Suomi-DDR-seuran toiminnasta on kirjoittanut pääasiassa Seppo Hentilä, joka kirjoittaa Itä-Saksan Suomeen kohdistuneesta poliittisesta vaikuttamisesta kirjassaan *Harppi-Saksan Haarukassa*. Hentilän käsittely SDS:sta keskittyy kuitenkin pääasiassa seuran perustamiseen vuonna 1956 ja toiminnan peruspiirteisiin. Hentilä käsittelee SDS:n toimintaa Itä-Saksan tunnustamisliikkeen yhteydessä, ja tarkastelee seuran toimintaa liittyen Saksan-kysymykseen.¹¹ Sen sijaan Suomi-DDR-seuran toiminnasta DDR:n saaman diplomaattisen tunnustuksen jälkeen Hentilä ei ole kirjoittanut.

Hentilä on tutkinut, kuinka DDR pyrki vaikuttamaan suomalaiseen poliittiseen keskusteluun ja päättäjiin. Lisäksi teoksessa arvioidaan, kuinka myönteisiä suomalaiset olivat Itä-Saksan pyrkimyksille. Kirjassa käsitellään niin kulttuurivaikuttamista kuin vakoiluakin. Suomen ja Saksojen suhteita Hentilä havainnollistaa kirjassaan *Kaksi Saksaa ja Suomi: Saksan-kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena*.

¹¹ Suomi ei ennen vuotta 1973 tunnustanut diplomaattisesti kumpaakaan Saksan valtiota, vaan piti molemmissa vain kaupallisia edustustoja hoitaakseen suhteita molempiin Saksoihin. Ks. Tarkka 2012, 231.

SDS:aa sivuaa myös Antti Miettunen-Nordström pro gradu -tutkielmassaan *DDR:n ystävyyskaupunkipolitiikka Suomessa 1955–1975* sekä Tiiu Hovi pro gradu tutkielmassaan *Erytystapaus Suomi, kulttuuriköyhä DDR? – DDR:n kulttuuripolitiikka Suomessa länsisaksalaisen tutkimuksen valossa*.

Itä-Saksan tukemista ystävyysseuroista yleisesti puolestaan on kirjoitettu saksankielistä tutkimuskirjallisuutta. Aihetta sivutaan esimerkiksi Itä-Saksan ulkopolitiikasta kertovassa Hermann Wentkerin teoksessa *Außenpolitik in engen Grenzen – Die DDR im internationalen System 1949–1989*. Kirja toimii myös DDR:n ulkopoliittisen linjan kuvaajana.

DDR:n kulttuurivaikuttamisesta löytyy tietoa myös kirjasta *Zur Neuorientierung der finnisch-deutschen Kulturbeziehungen nach 1945* ja siellä Ulla Fixin artikkelista *Der Ginkgobaum - Eine Fallstudie zur auswärtigen Kulturpolitik*, joka perustuu osittain Itä-Saksassa tutkijana toimineen Fixin aikalaiskokemuksiin, mutta on kirjoitettu kylmän sodan päättymisen jälkeen.

Lisäksi käytän tutkimuksessani Nils Abrahamin artikkelia *Die Rolle der Freundschaftsgesellschaft "Schweden-DDR" in der auslandspropaganda der DDR gegenüber Schweden nach 1972* kirjassa *Den okände(?) grannen Tysklandsrelaterad forskning is Sverige Centrum för Tysklandstudier*. Artikkelissa käsitellään Ruotsi-DDR-seuran roolia toimijana ja välineenä Itä-Saksan propagandassa Ruotsissa. Käytän artikkelia taustoittamaan, mitä DDR halusi ystävyysseuralta toisessa puolueettomuuteen pyrkineessä pohjoismaassa.

Ystävyysseurojen roolista ja kulttuurisesta kanssakäymisestä yleisesti on kirjoittanut Sonja Großmann artikkelissaan *Dealing with "Friends" – Soviet Friendship Societies in Western Europe as a Challenge for Western Diplomacy* Simo Mikkosen ja Pia Koivusen toimittamassa kirjassa *Beyond the Divide – Entangled Histories of Cold War Europe*.

Suomen näkökulmasta ystävyysseuroista ovat kirjoittaneet Ville Perna kirjassaan *Tehtävänä Neuvostoliitto. Opetusministeriön Neuvostoliitto-instituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944–1992* sekä Markku Jokisipilä kirjassaan *"Hitlerin avulla idän barbaareja vastaan" – Tulkintoja suomalais-saksalaisesta aseveljeydestä*.

Yleisinä Suomen ulkopolitiikkaa ja puolueettomuuspolitiikkaa kuvaavina teoksina käytän Timo Soikkasen *Presidentin ministeriö II 1970-1981*, ja *Presidentin ministeriö I 1956–1969*. Tämän lisäksi kylmän sodan yleistilanteen kuvaamista varten käytän myös Pekka Visurin *Suomi kylmässä sodassa*.

1.2. Historiallinen tausta ja metodit

Suomella oli erityinen rooli DDR:n läntisissä suhteissa. Maantieteellisen sijaintinsa ja historiallisen kehityksensä vuoksi Suomi kuului ensimmäisiin maihin, joilla oli kasvavat valtiolliset, taloudelliset ja kulttuuriset suhteet DDR:ään.¹²

Itä-Saksalla puolestaan oli kylmän sodan aikaisessa Suomessa paljon tukijoita erityisesti poliittisen vasemmiston piirissä. Seppo Hentilän mukaan Itä-Saksaan liittyi useilla suomalaisilla myönteisiä mielikuvia, jotka puolestaan pohjautuivat myös suomalaisten perinteiseen saksalaisystävällisyyteen. Suomi oli poikkeustapaus suhtautumisessaan Saksoihin ja saksalaisiin. Monilla suomalaisilla oli yhtä hyviä kontakteja molempiin Saksoihin, mikä oli harvinaista kylmän sodan jaetussa maailmassa.¹³ Kapitalistisissa länsimaissa DDR-yhteydet rajoittuivat kommunistipuolueisiin. Suomessa sen sijaan myös monet porvarilliset asiantuntijat ajattelivat, että DDR edusti joillakin aloilla modernisoitumiskehityksen huippua koko maailmassa.¹⁴ Lisäksi Suomen puolueettomuuspolitiikkaan kuulunut pyrkimys kohdella saksankielisten maiden instituutioita tasavertaisesti avasi DDR:lle mahdollisuuksia, joita ei ollut muissa länsimaissa.¹⁵

Suomi-DDR-seura perustettiin vuonna 1956 Helsingissä. SDS:n virallisena tarkoituksena oli ylläpitää Suomen ja Saksan Demokraattisen Tasavallan välisiä kulttuurisuhteita. Seuran perustajiin kuului kommunisteja ja kansandemokraatteja. Heistä monet olivat myös tunnettuja kulttuuri- ja järjestöihmisiä.¹⁶

DDR:n ulkopolitiikka oli 1970- ja 1980-luvuilla riippuvaista Neuvostoliitosta, mutta ei yhtä paljon kuin 1950- ja 1960-luvuilla.¹⁷ Jo Suomi-DDR-seuran perustamisessa Suomen idänsuhteet ja Neuvostoliiton vaikutus tulivat esille. Suomi joutui kaikessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa toiminnassaan ottamaan huomioon Neuvostoliiton intressit, vaikka Neuvostoliitto olikin palauttanut Porkkalan tukikohdan vuonna 1956 ja samana vuonna Hrustsov oli luonnehtinut Suomea puolueettomaksi maaksi puheessaan.¹⁸

Jo SDS:n perustamiskokouksen koollekutsuja toimittaja Ontro Virtanen totesi, että seura olisi haluttu perustaa jo aiemmin, mutta ”käytännöllistä laatua olevat vaikeudet” olivat estäneet tämän. Seppo

¹² Bulla & Rabe 1989, 220.

¹³ Hentilä 2004, 13.

¹⁴ Hentilä 2004, 290–291.

¹⁵ Fix 1998, 24.

¹⁶ Hentilä 2004, 54.

¹⁷ Wentker 2007, 365.

¹⁸ Visuri 2006, 12 & 159.

Hentilän mukaan syynä oli ollut Neuvostoliiton kanta Saksaan. Neuvostoliitto ei halunnut tunnustaa kahden Saksan olemassaoloa, sillä neuvostojohdossa uskottiin, että Saksan liittotasavallan liukuminen Natoon oli vielä estettävissä. Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) saikin vuonna 1955 Neuvostoliiton Helsingin-suurlähettiläältä neuvon, jonka mukaan SKP:n kannattaisi perustaa yksi Saksa-seura, joka hoitaisi Suomen kulttuurisuhteita molempiin Saksoihin. Itä-Saksan viranomaiset sen sijaan halusivat ystävyysseuran nimenomaan Suomen ja DDR:n välille.¹⁹

Vielä SDS:n perustamiskokouksessa 30. toukokuuta 1956 tehdyssä julkilausumassa näkyy, että ajatus yhdestä Saksasta oli olemassa, mutta käytännössä seura toimi alusta lähtien vain itäsaksalaisten kanssa. Perustamiskokouksen julkilausumassa seuran tavoitteeksi määriteltiin Saksan demokraattisen tasavallan todellisista oloista kertominen siten, että se edistäisi Suomen ja Itä-Saksan yhteistoimintaa Itämeren rauhan takaamiseksi. Päämäärään seura aikoi pyrkiä ennen kaikkea edistämällä kulttuurisuhteita. Tämä tapahtuisi esittämällä Suomessa Itä-Saksan kulttuuri- ja taide-elämän saavutuksia.²⁰

Aluksi Suomi-DDR-seuran toiminta oli vaikeaa, sillä kannatuspohja koostui pääasiassa kommunisteista sekä kansandemokraateista. Myös jäsenmäärä oli pieni. Vuonna 1957 seuras ei saanut edes pidettyä sääntömääräistä vuosikokousta. Itä-Berliinin sisäisesti kirjaamat tavoitteet seuran työlle sen sijaan olivat suuria. Seuran oli osoitettava, että se edusti suhteita DDR:ään, ”rauhaa rakastavaan ja tulevaisuutta edistävään saksalaiseen valtioon.” Toinen tavoite oli Länsi-Saksan kulttuurivaikutuksen ”torjuminen ja nujertaminen” Suomessa. Kolmas tavoite oli jalansijan saaminen Helsingissä olleisiin saksalaisiin kulttuuri-instituutioihin, kouluun, kirjastoon ja seurakuntaan.²¹

DDR:n ulkoasiainministeriön mukaan seura oli tärkeä vaikuttamisen kanava, jolla voitiin ”näyttää suomalaisille, että on olemassa toinen, parempi Saksan valtio, DDR”. Käytännössä pienen kokonsa vuoksi 1950-luvun loppupuolella Suomi-DDR-seura toimi pääasiassa Suomessa sijainneen DDR:n kaupallisen edustuston apuna etenkin itäsaksalaisten vieraiden opastamisessa. DDR:n ystävyysseurojen kattojärjestön pääsihteerin Herbert Meyerin vieraillessa Suomessa asiat muuttuivat, sillä Meyer halusi korostaa seuran itsenäisyyttä. Seura oli tilivelvollinen vain Itä-Berliiniin, josta myös toiminta-avustus seuralle maksettiin.²²

Toiminta-avustus Itä-Saksasta Suomi-DDR-seuralle oli huomattavan suuri. Tällä avustuksella seura pystyi muun muassa maksamaan kokopäiväisen sihteerin palkan. Itä-Saksassa sen sijaan ei ollut

¹⁹ Hentilä 2004, 54–55.

²⁰ Hentilä 2004, 55–56.

²¹ Hentilä 2004, 58–59.

²² Ibid.

todellista Suomi-ystävyyssiseuraa, vaan suhteita pohjoismaiden ystävyyssseuroihin hoiti Deutsch-Nordische Gesellschaft (DENOG), jonka nimi vaihdettiin vuonna 1974 muotoon DDR-Nordeuropa-Gesellschaft.²³

DDR-Nordeuropa Gesellschaft puolestaan oli osa Kansainystävyyden liittoa, Der Liga für Völkerfreundschaftia.²⁴ Kansainystävyyden liitto yritti näyttäytyä julkisuudessa DDR:n valtiosta erillisenä järjestönä, mutta liiton johto toimi suoraan DDR:n valtapuolueen, SED:n, keskuskomitean ulkomaanosaston alaisuudessa.²⁵

DDR:n ystävyyssorganisaatioille Suomi oli tärkein maa Pohjois-Euroopassa. DENOG perusti vuonna 1960 Helsinkiin kulttuurikeskuksen,²⁶ DDR-Kulturzentrumin, jolle annettiin enemmän resursseja kuin Tukholmassa sijainneelle vastaavalle kulttuurikeskukselle. Aluksi kulttuurikeskus toimi Helsingissä, mutta vähitellen se onnistui Suomi-DDR-seuran paikallisosastojen ja ystävyysskaupunkien avulla laajentamaan toimintaansa. Kulttuurikeskuksessa muun muassa pidettiin esitelmiä, näytettiin elokuvia ja esiteltiin pienimuotoisia näyttelyitä. Lisäksi kulttuurikeskuksessa jaettiin DDR:ssä ilmestyneitä painotuotteita. Monet niistä olivat Itä-Saksaa ylistäviä, eikä kriittistä materiaalia ollut. Vaikuttavin toimintamuoto olivat kuitenkin kielikurssit, jotka olivat edullisia ja laadukkaita.²⁷

1960-luvun jälkimmäisellä puoliskolla poliittinen ilmapiiri Suomessa muuttui suotuisammaksi Suomi-DDR-seuran kaltaiselle järjestölle. Sosiaalidemokraatit saivat vuonna 1966 merkittävän vaalivoiton, ja 60- ja 70-lukujen yhteiskunnalliselle kehitykselle olikin tunnusomaista vasemmistolaisuus.²⁸

Seuran toiminta aktivoituikin 1960-luvulla ja myös seuran jäsenmäärä alkoi kasvaa. Eri puolille maata perustettiin toistakymmentä paikallisyhdistystä. Vuonna 1972 seurassa oli noin tuhat jäsentä. Toiminnan lisääntyminen ei kuitenkaan ollut pelkästään seuran omaa ansiota, vaan yhtä tärkeää oli DDR:n kampanjoinnin kasvu Suomessa. Tämä johti resurssien kasvuun myös Suomi-DDR-seurassa.²⁹ Tärkeä muutos seuran toiminnassa oli kansanedustajien tulo seuraan. 1960-luvulla muutkin kuin kansandemokraatit kiinnostuivat DDR:n ystävyydestä. Seuran johtoon pyrki ja pääsi useita ei-kommunistisia kansanedustajia. Heistä tunnetuimpia olivat kokoomuksen Juuso Häikiö,

²³ Hentilä 2004, 55–56.

²⁴ Abraham 2005, 11.

²⁵ Vuodesta 1967 lähtien Auslandsinformation des Zentralkomitees. Ks. Abraham 2005, 11.

²⁶ Hentilä 2004, 71.

²⁷ Hentilä 2004, 72–74.

²⁸ Soikkanen 2008, 17.

²⁹ Hentilä 2004, 60.

liberaalisen kansanpuolueen Tuure Salo sekä keskustapuolueen Veikko Svinhufvud ja Veikko Savela. Seuran johtokunnasta suurin osa oli sosiaalidemokraatteja, mutta Seppo Hentilän mukaan he eivät olleet puolueensa vaikutusvaltaisimpia jäseniä.³⁰

Seuran toimintaan kuului kulttuuritapahtumien, erilaisten kampanjoiden ja näyttelyiden järjestäminen. Eräs tärkeimmistä seuran toiminnoista oli ystävyyskaupunkitoiminnan tukeminen Itä-Saksan ja Suomen kaupunkien välillä. Ensimmäisinä Itä-Saksasta löysivät ystäväkaupungin itselleen Kemi ja Hämeenlinnan kaltaiset tehdaskaupungit. Vuoteen 1977 mennessä lähes 20 suomalaisella kaupungilla oli itäsaksalainen ystäväkaupunki. Toiminta oli pääasiassa kunnallispoliittisen eliitin ja kaupunkien ylimmän virkamiesjohdon harjoittamaa. Seura osallistui myös vuodesta 1958 lähtien järjestettyjen Itämeren viikkojen järjestämiseen. SDS huolehti ainakin aluksi Suomesta lähtijöiden matkajärjestelyistä yhdessä Suomen kommunistisen puolueen kanssa.³¹

Eräs Suomi-DDR-seuran keskeisimmistä tavoitteista 1950- ja 1960-luvuilla oli saada Suomi tunnustamaan Itä-Saksa. Seuran jäsenet olivatkin perustamassa DDR:n tunnustamisliikettä Suomessa. Tunnustamisliikkeen yhteisöjäsenenä seura oli mukana järjestämässä kulttuuripitoisia ”tunnustamisviikkoja” vuosina 1970–1972. Näissä muun muassa kerrottiin, että DDR oli sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti merkittävä, rikas ja edistyksellinen valtio, jota kansainvälinen yhteisö kohteli epäreilusti.³²

Suomen ulkopoliittinen johto ei ollut innoissaan tunnustamisliikkeestä. Ulkoministeri Ahti Karjalainen piti DDR:n tunnustamiskampanjointia Suomen puolueettomuuspolitiikan uskottavuutta uhkaavana tekijänä. Ulkoasiainministeriön Keijo Korhosen muistelmissa erilaiset kuppikunnat ampuivat ulkopoliitiikan johtoa selkään. Hentilän mukaan tämä kuvaa yleisemminkin Kekkonen ja muun ulkopoliitiikan johdon näkemystä tunnustamisliikkeestä.³³

Suomen valtio tunnusti Saksat niin sanotussa Saksan paketissa, jossa molempiin maihin solmittiin diplomaattiset suhteet yhtä aikaa. Niinpä vuoden 1973 alussa Suomi tunnusti sekä Länsi- että Itä-Saksan.³⁴

³⁰ Hentilä 2004, 64.

³¹ Hentilä 2004, 62–64 & 84.

³² Hentilä 2004, 60, 63 & 194.

³³ Hentilä 2004, 196.

³⁴ Visuri 2006, 229.

Vuoden 1973 jälkeen DDR yritti vahvistaa suhteitaan Suomeen. Tätä tehtiin muun muassa solmimalla sopimuksia. Tärkeimpiin sopimuksiin kuuluivat sopimus taloudellisesta, tieteellis-teknillisestä ja teollisesta yhteistyöstä sekä kauppasopimus sekä vuosittaiset protokollat (Jahresprotokoll).³⁵

Tunnustamisen jälkeen yksi SDS:n päätavoitteista oli saavutettu. Tämän jälkeen seuran toiminta kuitenkin jatkui ja laajeni 1970-luvulla. Seppo Hentilän mukaan juuri 1970-luvulla suomalaiset olivat kiinnostuneimpia Itä-Saksasta. Samaan aikaan Itä-Saksan resurssien käyttö Suomea kohtaan väheni, kun päätavoite eli tunnustaminen oli saavutettu.³⁶ Silti ystävyysseurat säilyivät osana Itä-Saksan kallista ulkomaille suunnattua propaganda-apparaattia.³⁷

Tunnustamisen jälkeisiä sopimuksia olivat Suomen ja Itä-Saksan välillä olivat sopimus taloudellisesta, tieteellisteknillisestä ja teollisesta yhteistyöstä, kauppasopimus sekä vuosittainen protokolla. Tärkeimpiä kahdenvälisen suhteiden saavutuksia olivat Kekkonen vierailu DDR:ssä, konsulisopimuksen solmiminen, sekä se, että Suomi tunnusti DDR:n kansalaisuuden erillisenä kansalaisuutena Liittotasavallan kansalaisuudesta.³⁸

Suomessa ystävyysseurojen ja -yhdistysten perustaminen oli sidoksissa valtion diplomaattisten suhteiden kehittymiseen sekä Suomen asemaan maailmanpolitiikassa. Suomi solmi sodan jälkeen uusia ystävyysseurasuhteita etenkin Euroopan kansandemokratioihin, mutta myös läntisen Euroopan ja Aasian maihin. Kylmän sodan jakamassa Euroopassa ystävyysseurojen poliittiset ulottuvuudet korostuivat. Epäpoliittisina ja itsenäisinä toimijoina pidettyjä seuroja käytettiin tietoisesti valtiollisen politiikan välineinä. Niiden järjestämä kulttuuritoiminta tarjosi toimivan väylän ja tarvittaessa myös kullissin ideologipoliittiselle viestinnälle. Maija Koskinen ei kuitenkaan allekirjoita täysin ajatusta ystävyysseuroista pelkkinä propaganda-apparaatteina. Hänen mukaansa ystävyysseurat eivät kuitenkaan olleet vain poliittisia työkaluja. Niiden järjestämällä kulttuuriohjelmalla oli suuri merkitys maiden välisen tiedon lisäämisessä ja rauhanomaisen kanssakäymisen rakentamisessa.³⁹

Neuvostoliiton ystävyysseuroja tutkineen Sonja Großmannin mukaan kylmän sodan aikaisten Neuvostoliiton ystävyysseurojen roolia yhdistää kolme piirrettä. Ystävyysseurat eivät olleet yksittäisiä järjestöjä, vaan osa ystävyysseurojen verkostoa, joka pyrki jakamaan tietoa

³⁵ Bulla & Rabe 1989, 224.

sopimuksia:

-ein Abkommen über wirtschaftliche, wissenschaftlich-technische und industrielle Zusammenarbeit mit einer Laufzeit von 10 Jahren

-ein langfristiges Handelsabkommen für die Jahre 1973 bis 1978

-ein Jahresprotokoll mit Warenlisten für den Zeitraum 1973 bis 1974.

³⁶ Hentilä 2004, 206.

³⁷ Wentker 2007, 389.

³⁸ Bulla & Rabe 1989, 225–227.

³⁹ Koskinen 2019, 271.

Neuvostoliitosta ja parantamaan muiden maiden suhteita Neuvostoliittoon. Ystävyysseurat noudattivat neuvostoideaa kansalaisten toisiaan kohtaan harjoittamasta diplomatiasta (*narodnaia diplomatiia*). Tämän diplomatian tavoitteena oli hankkia sympatiaa työväenluokan ja intellektuellien joukossa, jotta voitaisiin kampanjilla ”porvarillista salaista diplomatiiaa” vastaan.⁴⁰

Tämä muistuttaa julkisuusdiplomatian (public diplomacyn) käsitettä. Ruotsi-DDR-seuraa tutkineen Nils Abrahamin mukaan Ruotsi-DDR-seuran vaikuttaminen Itä-Saksan tunnustamisen jälkeen oli osa julkisuusdiplomatiiaa, jossa Ruotsi-DDR-seuralla oli avainrooli.⁴¹ Jarol B. Manheim määrittelee julkisuusdiplomatian hallituksen prosessiksi kommunikoida ulkomaisten yleisöjen kanssa, minkä tavoitteena on kertoa kansakunnan ideoista ja ihanteista, sen instituutioista ja kulttuurista. Samalla pyritään kertomaan kansallisista tavoitteista ja nykyisistä politiikan tavoitteista.⁴²

Christopher Hillin mukaan julkisuusdiplomatia on prosessi, jossa hallitukset ohittavat vastineensa toisessa maassa ja tähtäävät laajempaan poliittisen prosessiin ja kansalaisyhteiskuntaan vaikuttamiseen. Hallitukset tekevät sen sillä oletuksella, että kansalaisten mielipiteellä on väliä. Julkisuusdiplomatiiaan sisältyy oletus, että transnationalismi on väistämätöntä, ja siksi politiikkaan voidaan vaikuttaa suoralla väliintulolla toisessa maassa. Osittain tähän uskotaan sen takia, että hallitukset ovat itse suostuneet lisäämään pääoman, tavaroiden ja ihmisten liikkuvuutta. Liikkuvuuden takia hallitusten täytyy keksiä keinoja toteuttaa julkisuusdiplomatiiaa, mutta myös selviytyä toisten valtioiden toimista selkensä takia. Kansa nähdäänkin tärkeänä vaikuttamisen kohteena ja ideana on vetää kansalaiset mukaan diplomaattiseen prosessiin.⁴³

Myös Nils Abrahamin mukaan Ruotsi-DDR-seura ei ollut ainoastaan toimija, vaan myös väline (Instrument) DDR:n propagandapyrkimyksissä Ruotsissa.⁴⁴ DDR:n järjestelmässä toimineet ystävyysseurat eivät olleet vapaita kansalaisjärjestöjä, sillä maan ulkosuhteiden hoito oli alistettu valtuutetulle eli SED:n (Sozialistische Einheitspartei) käskyvaltaan.⁴⁵ Sekä SDS että Ruotsi-DDR-seura olivat vapaita kansalaisjärjestöjä. Sen sijaan Itä-Saksassa niillä ei ollut todellista vastinparia.

Abrahamin mukaan Ruotsissa toimineessa ystävyysseurassa ei käyty aitoa dialogia ruotsalaisten ja itäsaksalaisten välillä. DDR:ssä vain puolueen jäsenet ja puolueen mielestä tarpeeksi luotettaviksi

⁴⁰ Großmann 2015, 196–197.

⁴¹ Abraham 2005, 9 & 21–22.

⁴² Manheim 1994, 5.

⁴³ Hill 2003, 279.

⁴⁴ Abraham 2005, 27.

⁴⁵ Hentilä 2004, 56.

koetut ihmiset pääsivät kanssakäymisiin kapitalististen maiden edustajien kanssa. Siksi kanssakäyminen oli yksipuolista ja rajoittunutta.⁴⁶

DDR:ssä Suomi-DDR-seura nähtiin länsisaksalaisen tutkijan Peter Lübben mukaan ”kanavana, jota pitkin sosialismi saattoi tunkeutua suomalaisten tajuntaan.”⁴⁷ Christopher Hillin kuvaamaa ”selustan varmistaminen” oli erilaista DDR:n kaltaisessa suunnitelmataloudessa kuin avoimissa demokratioissa. Avoimuus ei ollut DDR:n johdon mielestä hyväksi, vaikka julkisuusdiplomatiaa harjoitettiin ei-sosialistisia maita kohtaan. Syynä avoimuuden rajoittamiseen oli kapitalististen vaikutteiden pelko. Minister für Staatssicherheit (MfS) eli kansankielessä Stasi valvoi, että avoimuus länteen ja ihmisten liikkumisen lisääntyminen ei-sosialistisiin ulkomaihin ei pilaisi DDR:n ”turvallisuuksi”. Ystävyysseurat olivatkin Itä-Saksan näkökulmasta osa yksipuolisia kulttuurisuhteita, joilla tehtiin propagandaa.⁴⁸

Sonja Großmannin mukaan Neuvostoliiton ystävyysseuroilla oli pakollisia juhlittavia tapahtumia kuten Lokakuun vallankumouksen vuosipäivä. Großmannin mukaan ystävyysseurat eivät kuitenkaan olleet pelkkiä Neuvostoliiton marionetteja. Ne olivat osa pluralistisia kansalaisyhteiskuntia, ja siksi niiden toimintaan vaikuttivat suuresti poliittiset olosuhteet kotimaassaan.⁴⁹

Ystävyysseurat eivät olleet vain yksityisiä kansalaisjärjestöjä, vaan niiden toiminta limittyi myös hallinnon toiminnan kanssa. Yhteistyö Neuvostoliiton valtiojohtoisten ystävyysseurojen vaikutti valtioiden välisiin bilateraalsiin suhteisiin.⁵⁰

Myös vakoilu oli erottamaton osa Itä-Saksan ulkopoliittista toimintaa, joten sitä ei voida jättää tässä tutkimuksessa huomiotta, vaikka se ei olekaan tämän tutkimuksen pääasiallinen kohde. Seppo Hentilän mukaan Itä-Saksan turvallisuuspalvelu oli kuin valtio valtiossa.⁵¹ Suomi-DDR-seuran tapauksessa Suomen poliittisista oloista informoiminen Itä-Saksalle oli tosin melko avointa. Esimerkiksi vuonna 1978 Suomi-DDR-seuran johtokunnan valtuuskunnan vierailusta Itä-Saksaan kerrotaan johtokunnan pöytäkirjassa, että: ”DDR-Pohjoismaat-seuran edustajien kanssa käydyissä neuvotteluissa informoitiin molemminpuolisesti maissamme vallitsevasta poliittisesta tilanteesta”.⁵²

Lisäksi Itä-Saksan Helsingin kulttuurikeskuksella oli suora yhteys DDR:n valtioon. Helsingin DDR-Kulturzentrumin johtajana kolme vuotta 1980-luvulla toiminut Wolfgang Fritsch toimi Stasin

⁴⁶ Abraham 2005, 22.

⁴⁷ Hovi 1999, 55.

⁴⁸ Wentker 2007, 374 & 390.

⁴⁹ Großmann 2015, 197.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Hentilä 2004, 259.

⁵² Johtokunnan ptk 8.6.1978. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

ilmiantajana. Tämän lisäksi Suomi-DDR-seuran johtokuntaan 1980-luvulla kuuluneella Pentti Tiusasella oli yhteyksiä Stasiin.⁵³

Tutkimukseni on pääasiassa kvalitatiivista tekstianalyysia kirjoitetuista lähteistä. Kvantitatiivinen osuus tutkimuksestani rajoittuu SDS:n rahoituksen tarkasteluun sekä Suomi-DDR-seuran jäsenmäärän tutkimiseen.

⁵³ Hentilä 2004, 272 & 277.

2. SDS:n jäsenet 1970- ja 1980-luvuilla

2.1. Puoluepoliittinen johtokunta

Suomi-DDR-seuran ulkopoliittista roolia tarkastellessa on tutkittava, keitä seuran johtokunnan jäsenet olivat.

SDS pyrki profiloitumaan poliittisesti laajapohjaisena järjestönä.⁵⁴ Tämä tavoite tuli suoraan DDR:n tahoilta. DDR:n Kansainystävyyden liitolta SDS:n puheenjohtaja Veikko Savelalle lähetetyssä kirjeessä muistutetaan, että kansainvälisten jännitteiden ja aseistariisunnan aikaan saaminen ei voi tapahtua vain hallitusten avulla, vaan mukaan tarvitaan myös kansalaisia ja erilaisia yhteiskunnallisia voimia ja liikkeitä.⁵⁵ DDR:n virallisen ideologian mukaan kansa tuki jatkuvasti aktiivisesti rauhan puolesta ponnistelua.⁵⁶ DDR:n näkökulmasta oli siis tärkeää saada aikaan vaikutelma, että koko Suomen kansa oli edustettuna seuran toiminnassa.

Tämä itsenäisyyden vaikutelmaan pyrkiminen ei ollut pelkästään DDR:n, vaan yleisemminkin sosialististen maiden ystävyysseuratoiminnan tavoite kapitalistisessa Euroopassa. Neuvostoliiton länsieurooppalaisia ystävyysseuroja tutkineen Sonja Großmannin mukaan Neuvostoliitto pyrki saamaan ystävyysseurat luopumaan kommunistipuolueisiin liittyvästä imagostaan. Tavoitteena oli avata ystävyysseuroja laajemmalle porvarilliselle yleisölle.⁵⁷

SDS:n johtokuntaan kuului tarkasteluajankohtanani noin 40 jäsentä, joista suurin osa oli poliitikkoja ja monet heistä kansanedustajia. Pääasiassa johtokuntaan kuului 1970- ja 1980-lukujen aikana enemmistökommunisteja ja kansandemokraatteja, keskustalaisia ja sosiaalidemokraatteja. Mukana oli kuitenkin myös jäseniä oikeistopuolueista sekä ei suoraan puolueisiin kytköksissä olleita henkilöitä, kuten taiteilijoita.⁵⁸

⁵⁴ Olavi Salmen antama haastattelu Tampereen yliopiston analyysiharjoituksessa sivulla 12, joka valmistui 22.11.1989. Suomi-DDR-seuran arkistosta löytyvässä harjoituksessa on kaksi nimeä: Anne Ahonen ja Heli Pekkarinen. On epäselvää, kumman kirjoittama tämä on, mutta tässä tutkielmassa käytetään molempien nimiä. Tästä lähtien tutkimuksessa viitteisiin merkitään: Ahonen / Pekkarinen 1989. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

⁵⁵ Kyliiton puheenjohtajan Paul Wandelin ja Kyliiton alaisen DDR-Pohjoismaat-ystävyyseuran varapuheenjohtajan Harri Leupoldin 16.12.1974 lähettämä kirje Veikko Savelalle. Kirjeenvaihtoa DDR:n Kyliiton kanssa (1974–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

⁵⁶ Hentilä 1992, 126–127.

⁵⁷ Großmann 2015, 200–201.

⁵⁸ Luettelo johtokunnan jäsenistä, tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA. (Edellä näkyvistä vuosiluvuista huolimatta luettelossa on merkitty seuran toiminnan loppuun asti johtokunnan jäsenet.)

SDS:n perustamiskokouksessa ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin kansandemokraatti, tohtori Thor Thorström.⁵⁹ Seuran asiakirjojen mukaan Thorström toimi puheenjohtajana vuosina 1956–1958, jonka jälkeen Lennart Kivi johti vuosina 1958–1966.⁶⁰

Tämä tosin on ristiriidassa sen kanssa, että Seppo Hentilä kirjoittaa, että ”Seuran ensimmäisenä puheenjohtajana vuoteen 1960 toimi toinen urheilumies, diplomi-insinööri Lennart Kivi, TUL:n (työväen urheiluliiton) pitkäaikainen varapuheenjohtaja ja toisen polven aktiivikommunisti.”⁶¹ Hentilän merkitsemänsä lähdeviite ei kuitenkaan johda mihinkään lähdeaineistoon, vaan sisältää vain lisätietoa Kivestä ja tämän isästä. SDS:n arkistosta löytyvien tietojen mukaan Thorström oli ensimmäinen puheenjohtaja ja Kivi jätti seuran puheenjohtajuuden vasta vuonna 1966. On tosin huomattava, että ensimmäisinä vuosina seuran toiminta oli pienimuotoista eikä esimerkiksi vuonna 1957 pidetty edes sääntömääräistä vuosikokousta.⁶²

2.2. Keskustalainen puheenjohtaja

Seuran puheenjohtajaksi valittiin vuonna 1969 keskustalais-maalaisliittolainen Veikko Savela. Savela valittiin Jorma Uiton tilalle, joka luopui tehtävästään tultuaan valituksi Tullihallituksen pääjohtajaksi. Aiemmin Savela oli toiminut SDS:n jäsenenä varapuheenjohtajana.⁶³ Savela toimi SDS:n puheenjohtajana lähes koko Saksojen tunnustamisen jälkeisen ajan ja erosi vasta keväällä 1990 vedoten heikkoon terveydentilaansa.⁶⁴ Ero tosin tapahtui ajankohtana, jolloin Itä-Saksa lakkasi olemasta, ja seura menetti merkityksensä, joten tämä todennäköisesti myös vaikutti päätökseen.

Veikko Savela kuului keskustassa niin sanottuun K-linjaan, joka tuki Urho Kekkosen politiikkaa. 1960-luvulle tultaessa keskustassa oli havaittavissa jako Kekkosen ulkopoliittikkaa tukevaan K-linjaan ja Kekkoseen kriittisemmin suhtautuvaan S-linjaan.⁶⁵

Savela toimi jo ennen SDS:n puheenjohtajuutta Kekkosen ulkopoliittikan apuna toimiessaan kulkulaitosten ja yleisten töiden ministerinä hieman yli 600 päivää istuneessa Ahti Karjalaisen ensimmäisessä hallituksessa vuosina 1962–1963.⁶⁶ Savela oli mukana Kekkoselle tärkeässä projektissa allekirjoittaessaan sopimuksen, jossa Suomi vuokrasi Neuvostoliitolta 50 vuodeksi

⁵⁹ 30.5.1956 kokous, jossa päätettiin perustaa yhdistys. Vuosi- ja edustajakokous (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

⁶⁰ Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

⁶¹ Hentilä 2004, 57.

⁶² Hentilä 2004, 58.

⁶³ Toimintakertomus 1969. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

⁶⁴ ”Seura kuin Savela”. Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

⁶⁵ Isohookana-Asunmaa 2006, 11 & 14.

⁶⁶ Valtioneuvoston verkkosivut, luettelo hallituksista ja ministereistä.

<<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m2/479>>, [luettu 18.1.2022].

Saimaan kanavan Neuvostoliiton puoleisen osuuden ja osan Uuraan satamasta. Saimaan kanavan vuokraaminen oli presidentille tärkeä sopimus. Kekkonen toivoi, että rajaa *de facto* muovannut sopimus olisi avannut mahdollisuuden myös varsinaisiin alueluovutuksiin ja lopulta johtanut Karjalan palauttamiseen. Toisaalta Kekkonen idänpolitiikan motiivit on myös kyseenalaistettu. Sdp:n puheenjohtaja Väinö Tanner epäili, että Saimaan kanavan vuokraaminen oli Kekkonen yritys miellyttää Neuvostoliittoa.⁶⁷

Kekkonen merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa on otettava huomioon tarkasteltaessa Veikko Savelan roolia Suomi-DDR-seuran puheenjohtajana. 1970-luvulla Kekkonen valta ulottui laajalle. Ulkoasiainministeriön historiaa tutkinut Timo Soikkanen kirjoittaa, että voitettuaan vuonna 1968 vaalit Kekkonen oli ”suuren enemmistön tukema kansakunnan suvereeni johtaja”. 1960-luvulta lähtien Kekkonen valitsi hallituksen muodostajan lisäksi ulkoministerin. 1970-luvulla presidentin valta tuli yhä näkyvämmäksi ja hän alkoi vaikuttaa myös muiden ministerien valintaan. Lisäksi Kekkonen käytti valtaa lähes kaikilla yhteiskunnan sektoreilla.⁶⁸

Kekkonen käytti valtaansa myös epävirallisilla keinoilla. Näistä tunnetuimpia ovat niin sanotut myllykirjeet, joilla Kekkonen puuttui poliitikkojen ja muiden yhteiskunnallisten vaikuttajien toimintaan. Myllykirjeiden tarkoituksena Kekkonen määritteli virallisen ulkopolitiikan vahvistamisen. Tosin Soikkasen mukaan Kekkonen politiikkaan kuului jo 1960-luvulta lähtien sisä- ja ulkopolitiikan kokonaisvaltaisuus. Siksi ulko- ja sisäpolitiikan ero hämärtyi, kun ulkopolitiikka laajeni kattamaan koko yhteiskunnan.⁶⁹

Kekkoselle ystävyysseurat olivat osa ulkopolitiikkaa ja idänsuhteita. Tästä esimerkkinä käy Kekkonen suhtautuminen Suomi-Neuvostoliitto-Seuran (SNS) puheenjohtajaan. SNS:n puheenjohtajan Göran Von Bonsdorffin tapaus kuvaa hyvin Kekkonen ajan vallankäyttöä liittyen ystävyysseuraan.

Von Bonsdorff allekirjoitti vuonna 1972 yhdessä 33 muun henkilön kanssa vetoimuksen, jossa hän vastusti poikkeuslakia, jolla Kekkonen olisi valittu jatkokaudelle ilman presidentinvaaleja.⁷⁰ Tämän vuoksi hän joutui vaikeuksiin. Näin Urho Kekkonen kuvailee asiaa 9.2.1973 päiväkirjassaan:

”Matti [Kekkonen] kertoi, että eräs Nl:n suurlähetystön virkamies oli Moskovasta saamansa tehtävän mukaan ilmoittanut, SNSSeuran pääsihteerille Chr. Porkkalalle, että Nl:n ystävyysseurojen keskusseura ei tunne luottamusta G. von Bonsdorffia kohtaan. Syynä eräs B:n artikkeli Nl:n 50-

⁶⁷ Suomi 1994, 134–135.

⁶⁸ Soikkanen 2008, 17.

⁶⁹ Soikkanen 2003, 57–58.

⁷⁰ Urho Kekkonen päiväkirjat 3 1969–1974, Juhani Suomen kirjoittamaa taustaa, 231. Toim. 2003.

vuotispäivän johdosta (ilmeisesti tekosyy, varsinainen syy on kai B:n törmäily presidentinvaaliasiassa yhdessä äärioikeistolaisten kanssa) v. B. oli sanonut kuultuaan tästä, että ei hän tarvitse tuon seuran luottamusta. Myöhemmin kuitenkin ollut hiljaisempi. – B. johtaa jatkuvasti puhetta SNS:n kokouksissa, mutta häntä ei lähetetä minnekään edustamaan SNS:aa. Liittokokous vasta 1975, tämä voi jatkua näin aina siihen saakka. Varapuheenjohtajat todellisuudessa SNS:n johdossa.”⁷¹

Kekkoselle vaikuttaa siis olleen tärkeää, kuka edusti Suomea Suomi-Neuvostoliitto-seurassa ulkomailla, mutta sillä, kuka kotimaassa toimi puheenjohtajana ei vaikuta olleen yhtä paljon merkitystä. Päiväkirjassaan Kekkonen antaa hyväksynnän SNS:n toimille Göran von Bonsdorffin syrjäyttämiseksi, mikä kertoo siitä, että Kekkonen olisi voinut toimia myös toisin tapauksessa ja hän olisi voinut vaikuttaa ystävyysseuran toimintaan.

Seuraavaksi puheenjohtajaksi Suomi-Neuvostoliitto-seuralle valittiinkin todellinen Kekkosen luottomies, keskustalainen Martti Miettunen. Hän oli toiminut useasti Kekkosien kutsumana pääministerinä.⁷² Miettunen myös teki aktiivisesti työtä Kekkosien ulkopoliittikan uskottavuuden eteen. Kekkosien päiväkirjoista löytyy Suomenmaasta leikattu leike 15.10.1970, jossa Miettunen Lapin maaherrana varoitti ”Suomen ulkopoliittista linjaa vastaan Lapissa käynnistyneestä kuiskuttelu- ja huhukampanjasta.”⁷³

Vaikka Miettunen ja Savela olivat molemmat Kekkosien tukijoita, jotka valittiin ystävyysseurojen puheenjohtajiksi, ei Savelan merkitystä Kekkoselle pidä liioitella. Savela ei ollut Miettusen kaltainen Kekkosien luottomies. Savela toimi vain lyhyen ajan ministerinä.⁷⁴

Myös Savela itse antaa ymmärtää, että ei kuulunut Kekkosien sisäpiiriin:

”Ei niitä (ER: yhteyksiä Kekkosien) kovin usein ollut. Sanotaan nyt vaalikaudella pari kertaa ehkä. Se oli aika vähäistä. -- aika vähän häneen henkilökohtaisesti olin yhteydessä. Ja sitten minä en ollut koskaan semmoisessa sanansaattaja-asemassa hänen kanssaan. En minä tällaisiin asioihin koskaan sotkeutunut. Jotkuthan olivat kiinnostuneita sellaisesta.”⁷⁵

Huolimatta Savelan asemasta, Kekkosien tahdolla oli merkitystä Savelan liittymisessä ystävyysseuran jäseneksi.

⁷¹ Urho Kekkosien päiväkirjat 3 1969–1974, 314. Toim 2003.

⁷² ”Martti Miettunen on kuollut” *Yle*, 21.1.2002. <<https://yle.fi/uutiset/3-5118072>> [luettu 2.12.2021].

⁷³ Kekkosien päiväkirjat 1969–1974, 137.

⁷⁴ Valtioneuvoston verkkosivut, luettelo hallituksista ja ministereistä.

<<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2.>> [Luettu 2.12.2021].

⁷⁵ Veikko Savelan haastattelu 1994, 131. Eduskunnan muistitietoarkisto.

”-- sodan jälkeen, kun näitä ystävyysseuroja rupesi syntymään, varsinkin näihin sosialistimaihin, niin ne pakkasi menemään tuonne vasemmiston ja kommunistien käsiin, niin silloin puolueessa keskusteltiin joittenkin kanssa ja sanottiin, että presidenttikin toivoisi, että niihin mentäisi mukaan. Minä tulin menneeksi tuonne DDR:ään sitten ja olin siellä vuodesta -61 lähtien, yli 30 vuotta, niin kauan kuin tämä valtio - tai lähes 30 vuotta, kun tämä valtio oli olemassa.”⁷⁶

Tämän perusteella keskustalaiset lähtivät siis ehkäisemään kommunistien vaikutusvallan kasvua. Savela toimi kuitenkin puheenjohtajana myös Kekkonen kauden jälkeen.

”Minä olin tavallaan siellä näitten kommunistien ja sosialidemokraattien luottomies siinä puheenjohtajan virassani, enkä ymmärtänyt siitä lähteä pois sitten, kun eduskunnasta jäin pois, niin minä sitä jatkoin loppuun saakka. Viimeisen -89, kun DDR täytti 40 vuotta, niin me pidimme vielä DDR:n 40-vuotisjuhlat Helsingissä ja siinä minä esiinnyin viimeisen kerran.”⁷⁷

Mikä oli noin 20 vuotta SDS:ää johtaneen Savelan merkitys ystävyysseuralle? SDS:n omien lähteiden perusteella jo pelkkä pitkä puheenjohtajuus teki Savelasta tärkeän hahmon seuralle. ”Suomi-DDR-seura” -tiedotuslehden viimeisessä, vuonna 1990 ilmestyneessä numerossa on artikkeli, joka on otsikoitu ”Seura kuin Savela”. Artikkelin on kirjoittanut seuran johtokuntaan kuulunut Sauli Pyyluoma.⁷⁸

Savelasta seuran lehteen kirjoitetussa jutussa ei varsinaisesti haastatella Veikko Savelaa, vaikka todennäköisesti hän sai tarkistaa etukäteen, mitä hänestä kirjoitettiin, sillä lehti oli Suomi-DDR-seuran oma äänenkannattaja.

Artikkelin mukaan seuran toiminta on henkilöitynyt Savelaan, sillä tämä on toiminut niin pitkään puheenjohtajana. Savelan johtamistyyliä kuvaillaan ”erityisen demokraattiseksi, kuuntelevaksi ja kyseleväksi.” Savela saa kehuja myös hienosyisestä, itseironisesta huumorintajustaan, joka ”herätti varauksetonta myötätuntoa seuran aktiiviporukassa ja sai hankalatkin asiat sujumaan luonikkaasti”.⁷⁹

Savelan ”tyylitajun” parhaimmaksi näytteeksi mainitaan DDR:n 40-vuotisjuhlien puhe, jossa hän ”otti tarpeellisella tavalla kantaa muutoksen puolesta mutta teki sen niin hienovaraisesti, että entisen konseptin mukaisen juhlan tunnelma ei pahemmin järkkynyt”.⁸⁰

⁷⁶ Veikko Savelan haastattelu 1994, 101. Eduskunnan muistitietoarkisto.

⁷⁷ Veikko Savelan haastattelu 1994, 101–102. Eduskunnan muistitietoarkisto.

⁷⁸ ”Seura kuin Savela”. Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

⁷⁹ ”Seura kuin Savela”. Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

⁸⁰ Ibid.

Savelan hienovarainen tyyli kuvastaa sitä, kuinka Suomi-DDR-seurassa ei kritisoitu ystävöitymistä. Tätä ei tehty edes vuoden 1989 lopussa, kun DDR:n 40-vuotisjuhlien aikaan muutos Itä-Saksassa oli jo suuren yleisön nähtävissä. Helsingin Sanomat teki artikkelia DDR:n 40-vuotisjuhlista Suomessa, jota Suomi-DDR-seura oli järjestämässä kuten se oli ollut järjestämässä myös aiempina juhluvuosina. Haastattelun aikaan Itä-Saksassa järjestettiin mielenosoituksia, kun maan johtaja, valtapuolue SED:n (Sozialistische Einheitspartei) pääsihteeri Erich Honecker oli torjunut vaatimukset uudistuksista. Mielenosoitusten lisäksi tyytymättömyys näkyi siinä, että 45 000 maan kansalaista oli muuttanut länteen. Savela tyytyi haastattelussa ihmettelemään, miten ”niin moni nuori, joka on saanut hyvän koulutuksen, pyrkii sieltä pois.” DDR:n yhteiskunnalliseen tilaan liittyen Savela kommentoi, että ystävyysseurassa oli keskusteltu DDR:n tilasta, mutta Savelan mukaan ”ei kuulu kuitenkaan ystävyysseuraan, että puuttuisimme toisen asioihin”.⁸¹

Savela perusteli SDS:n olemassaoloa myös omille kannattajilleen *Ilkka*-lehdessä Etelä-Pohjanmaalla. Vielä vuonna 1969 Savela kuvaili *Ilkassa* ”vapaiden kansalaisjärjestöjen” roolia Suomessa tärkeänä yhteiskunnallisen ja poliittisen kasvatuksen antajana. Samassa haastattelussa hän kertoi suhtautuvansa myönteisesti radikaalisuuteen, kunhan radikaalisuuden avulla pyrittiin poistamaan köyhyyttä.⁸² Samanlaisessa syntymäpäivähaastattelussa kaksi vuosikymmentä myöhemmin sävy järjestöihin liittyen oli jo paljon maltillisempi. Kesällä 1989 Savelan kerrottiin Suomi-DDR-seuran valtakunnallisena puheenjohtajana seuraavan tiiviisti saksalaisen kulttuurialueen tapahtumia.⁸³

Suomi-DDR-seuran roolia Savela halusi siis korostaa tuolloin nimenomaan saksalaiseen kulttuuriin liittyvänä toimintana. Tällä hän pystyi vetoamaan suomalaisten Saksa-myönteisyyteen. Omille kannattajille keskustalaisen *Ilkka*-lehden kautta puhuessa sosialismin korostaminen jäi vähemmälle ja hän painotti saksalaisuutta. Tämä sopi hyvin suomessa vallinneeseen saksalaismyönteisyyteen, sillä molempia Saksoja pidettiin Suomessa blokkiensa mallimaina.⁸⁴

Suomi-DDR-seuran johtokunnassa oli Savelan lisäksi viisi keskustalaista jäsentä Saksojen tunnustamisen jälkeisinä vuosina. Heistä merkittävin oli Ahti Pekkala, joka valittiin kansanedustajaksi vuonna 1970 ja siirtyi vuonna 1986 Oulun läänin maaherraksi. Hän toimi valtiovarainministerinä vuosina 1979–1986 ja ennen tätä eduskunnan puhemiehenä.⁸⁵ Pekkala olikin

⁸¹ *Helsingin sanomat* 11.10.1989. ”DDR:n 40-vuotispäivää juhlittiin vaisusti Helsingissä”.

⁸² *Ilkka* 28.6.1969. ”Tämän päivän nuorisolle voi antaa enemmän vastuuta”.

⁸³ *Ilkka* 28.6.1989. ”Ilman omaa edustajaa”.

⁸⁴ Hentilä 2004, 65.

⁸⁵ Kansallisbiografian verkkosivut, Matti Ahde. <<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4038>>. [Luettu 25.1.2022].

täten vaikutusvaltaisain Suomi-DDR-seuran jäsen 1970- ja 1980-lukujen aikana. Sen sijaan muut johtokunnan keskustalaiset olivat joko Nuoren Keskustan liiton aktiiveja tai rivikansanedustajia.⁸⁶

Keskustan historiikin kirjoittaneen Tytti Isohookana-Asunmaan mukaan keskusta oli ulkopoliittisesti merkittävä yhteys Neuvostoliiton lisäksi myös muille maille kuten DDR:lle. Ystävyysseurat toimivat yhteydenpitovälineinä keskustan ja DDR:n talonpoikaispuolueen välillä.⁸⁷

Puolue tekikin Itä-Saksan kanssa yhteistyötä siksi, että tasapuoliset suhteet itään ja länteen palvelivat puolueen käsityksen mukaista Suomen puolueettomuuspolitiikkaa. Keskustalla ei Hentilän ja Isohookana-Asunmaan mukaan ollut tiiviitä yhteyksiä Länsi-Saksaan, sillä siellä ei ollut talonpoikaispuoluetta. Tämä tosin on kyseenalainen selitys, sillä Talonpoikaispuolue Itä-Saksassa oli SED:n marionetti, jolla ei ollut minkäänlaista itsenäistä roolia.⁸⁸

Keskustasta ystävyystoimintaan osallistuttiin 1980-luvun loppuun asti. Vuosikymmenen loppupuolella Nuoren Keskustan Liiton jäseniä nousi johtokunnan jäseniksi. Martti Pura ja Sauli Pyyluoma nousivat johtokuntaan vuonna 1986. Vuonna 1990 puolestaan entisestä Nuoren Keskustan Liiton jäsenestä Markus Onnelasta tuli SDS:n johtokunnan puheenjohtaja⁸⁹, kun seuran toiminta oli jo loppumassa DDR:n katoamisen myötä. Hän tosin oli pääasiassa lopettamassa seuran toimintaa.

2.3. Sdp:n vaikutusvaltaiset kansanedustajat jäseninä

Suomi-DDR-seuran johtokunnassa oli jäsenenä useita sosiaalidemokraatteja. Heihin kuuluivat Ulf Sundqvist, Matti Ahde, Valdemar Sandelin, Osmo Kaipainen sekä Sakari Knuuttila.

Demarit vaikuttivat puheenjohtajistossa. Kymmenen vuotta kansanedustajana toiminut Valdemar Sandelin toimi seuran varapuheenjohtajana 1970-luvun loppuun asti. Hän oli kansanedustajana vuosina 1962–1973, jonka jälkeen hän työskenteli Hämeen läänin maaherrana vuoteen 1979 asti.⁹⁰ On huomion arvoista, että Sandelin katosi SDS:n johtokunnasta heti maaherran uransa loputtua. Tämä kertoo siitä, että SDS:n johtokunnan jäsenyys oli vahvasti kytköksissä Sandelinin viralliseen asemaan. Heti, kun maaherran tehtävät lopuivat, myös virallinen DDR-ystävyyks loppui.

⁸⁶ Toimintakertomukset. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

⁸⁷ Isohookana-Asunmaa 2006, 204–205.

⁸⁸ Hentilä 2004, 123.

⁸⁹ Luettelo johtokunnan jäsenistä. Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

⁹⁰ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat, Valdemar Sandelin.
<<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911463.aspx>> [Luettu 25.1.2022].

Seppo Hentilän mukaan DDR oli kiinnostunut sosiaalidemokraateista tunnustamiskysymyksen lisäksi kahdesta syystä; suomalaisten sosiaalidemokraattien roolista Sosialistisessa internationaalissa sekä heidän suorista yhteyksistään Länsi-Saksan johtaviin sosiaalidemokraatteihin.⁹¹

Kiinnostavimpia DDR:lle olivat nuoret vasemmistolaiset sosiaalidemokraatit, jotka nousivat 1970-luvun alussa puolueensa johtopaikoille. He olivat Ulf Sundqvist ja Matti Ahde. Kumpikin valittiin ensi kerran eduskuntaan vuonna 1970 ja Sdp:n puolue toimikuntaan kaksi vuotta myöhemmin. Sundqvistista tuli puoluesihteeriksi 1975 ja Ahdesta samana vuonna eduskuntaryhmän puheenjohtaja. 1970-luvulla Ahde toimi valtion nuorisoneuvoston ja valtion urheiluneuvoston puheenjohtajana ja Työväen Urheiluliiton TUL:n puheenjohtajana.⁹²

Molemmat olivat pitkäaikaisia SDS:n jäseniä. Moninkertaisena ministerinä toiminut Ahde toimi yhtenä SDS:n varapuheenjohtajana vuodesta 1979 lähtien aina Saksojen yhdistymiseen asti. Ulf Sundqvist puolestaan toimi johtokunnan jäsenenä vuosina 1973–1982.⁹³

Kaksikon merkitystä kuvaa DDR:n entisen suurlähettilään Joachim Mitdankin kertomus vuonna 2002 esitettyssä TV1:n MOT-ohjelmassa: ”Täytyy sanoa, että Ulf Sundqvist oli meille avomielinen. Olimme kaikki nuoria, enkä minäkään ollut ryppyotsainen. Sosiaalidemokraattien varapuheenjohtaja ja TUL:n puheenjohtaja Matti Ahde oli mainio. Ei siellä vain pidetty puheita. Meillä oli hyvin henkilökohtaiset suhteet.”⁹⁴

Kuitenkin itäsaksalaiset pettyivät nuoriin vasemmistolaisiin sosiaalidemokraatteihin. Itä-Saksan suurlähetystössä laadittu raportti kuvaa asiaa seuraavasti: *luonteenomaista on se, että henkilöistä, jotka aikaisemmin lukeutuivat vasemmistoon on tullut puoluejohdon tukijoita pian sen jälkeen kun he ovat nousseet korkeaan asemaa ... vasemmistolla on SDP:ssä kaiken kaikkiaan hyvin vähän poliittista vaikutusvaltaa. Siihen kuuluvat puuhailevat intensiivisesti teoreettisten kysymysten parissa ja haluavat esiintyä marxilaisina. Todellisuudessa he ovat kaikkea muuta.*⁹⁵

Seppo Hentilä huomauttaa, että Ahteen ja Sundqvistin 30 vuoden takaisista yhteyksistään entiseen DDR:ään on tullut erityisen kiinnostavia ja epäilyttäviä nimenomaan siksi että kyseessä olivat Ahde ja Sundqvist, jotka joutuivat myöhemmin ongelmiin poliittisella urallaan.⁹⁶

⁹¹ Hentilä 2004, 181.

⁹² Hentilä 2004, 182.

⁹³ Luettelo johtokunnan jäsenistä. Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

⁹⁴ Hentilä 2004, 182.

⁹⁵ Hentilä 2004, 186.

⁹⁶ Hentilä 2004, 182.

Seppo Hentilän mukaan idänsuhteiden hoito myös kuului Ulf Sundqvistin ja Matti Ahteen toimenkuviin osana kansainvälisten suhteiden hoitoa. Sundqvist nousi opetusministeriksi vuonna 1972 ja hänen kautensa kesti vuoteen 1975 asti. Tuolloin DDR:n koulutusjärjestelmää kohtaan tunnettiin laajaa kiinnostusta ja Sundqvist pitikin tiiviisti yhteyttä itäsaksalaiseen kollegaansa Hans-Joachim Böhmeen.⁹⁷

Sundqvistin ja Ahteen jäsenyyksien kesto SDS:n johtokunnassa tukee Hentilän väitettä. Sundqvist nousi ystävyysseuran johtokuntaan vuonna 1973, vuosi sen jälkeen, kun hänet oli nimitetty opetusministeriksi. Hän toimi seuran johtokunnassa vuoteen 1982 asti,⁹⁸ eli vain vuoden kauppaja- ja teollisuusministerin toimen päättymisen jälkeen.⁹⁹ Matti Ahde puolestaan liittyi johtokuntaan vuonna 1978¹⁰⁰ eli vuosi sen jälkeen, kun hän oli noussut TUL:n puheenjohtajaksi.¹⁰¹

Ulf Sundqvist ei kertaakaan käynyt johtokunnan kokouksissa¹⁰², Matti Ahde itse puolestaan kertoi vuoden 1989 lopussa, ettei käytännössä ole ollut seuran arkisessa toiminnassa mukana eikä tiedä mitä seurassa tehdään.¹⁰³

Paavo Lipponen (sd) muistelee APU-lehden kolumnissaan 1960- ja 70-lukujen poliittista ilmapiiriä: ”*Me inhosimme silloin taistolaisia yli kaiken. Seuraavaksi listalla olivat kepun K-linjalaiset, jotka olivat valmiit mihin tahansa kuvioon pitääkseen sosiaalidemokraatit ulkopoliittisessa paitsiossa.*”¹⁰⁴

Miksi siis demareita oli niin paljon K-linjalaisen Veikko Savelan johtamassa ystävyysseurassa? Lipponen kertoo, että useat demarit seurustelivat ns. kotiryssien¹⁰⁵ kanssa, jotta Sdp saataisiin K-linjan ylläpitämästä paitsiosta solmimalla suorat suhteet NKP:hen. Samaan strategiaan kuului se, että Sdp pyrki hakemaan läntisten sosiaalidemokraattisten puolueiden tukea Suomen ulkopoliittikan tärkeälle tavoitteelle Etykille.¹⁰⁶

⁹⁷ Hentilä 2004, 183.

⁹⁸ Luettelo johtokunnan jäsenistä. Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

⁹⁹ Valtioneuvoston verkkosivut, luettelo hallituksista ja ministereistä.

<<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m1/61>>. [Luettu 18.1.2022].

¹⁰⁰ Luettelo johtokunnan jäsenistä, tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁰¹ Hentilä 2004, 182.

¹⁰² Johtokunnan pöytäkirjat. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁰³ ”Miksi Suomi-DDR-seura ei reagoi Matti Ahde?” 7.10.1989. Artikkelinä mahdollisesti Iltä-Sanomista. Lehtileikkeitä (1980–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁰⁴ Paavo Lipposen kolumni ”Kuka pelkäsi Beljakovia?” *APU-lehdessä* 22.5.2004.

<<https://web.archive.org/web/20070927220554/http://www.paavolipponen.org/cgi-bin/puheet.php?key=214>> [Luettu 18.1.2022].

¹⁰⁵ Kotiryssät olivat Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystöstä käsin toimineita yhteysagentteja, jotka olivat yhteydessä suomalaisiin vaikuttajiin. Ks. Tarkka 2012, 337–338.

¹⁰⁶ Paavo Lipposen kolumni ”Kuka pelkäsi Beljakovia?” *APU-lehdessä* 22.5.2004. [Luettu 18.1.2022].

Vaikka Sdp ja SED solmivat viralliset suhteet vasta vuonna 1972, oli Sdp:llä tärkeä rooli DDR:n tunnustamisliikkeessä. Puolueen mukaan Suomen pitäisi kohdella tasapuolisesti molempia Saksoja. Sdp oli joutunut 1950-luvulla paitsioon ulkopoliitikassa johtuen länsimyönteisestä asenteestaan kriittisestä suhtautumisestaan Suomen idänpolitiikkaan 1950-luvulla. 1960-luvun jälkipuoliskolla Sdp:n nuoret edustajat kuten Osmo Apunen, Jaakko Blomberg ja Paavo Lipponen alkoivat toteuttaa ”uutta (sosiaalidemokraattista) ulkopoliitikkaa”.¹⁰⁷

Samalla tavalla kuin ”kotiryssien” kanssa seurustelu oli osa ulkopoliittisen vaikutusvallan tavoittelua, voi myös ”kotiderkkujen” kanssa toimimisen Suomi-DDR-seuran kautta nähdä samanlaisena ulkopoliittisen vaikutusvallan lisäämiseen pyrkivänä toimintana.

Keskustan tavoin sosiaalidemokraatitkin halusivat vaikutusvaltaa ystävyysseurojen kautta. Tärkein oli luonnollisesti Suomi-Neuvostoliitto-seura. Vielä vuonna 1990 Helsingin Sanomien politiikan toimittaja Unto Hämäläinen kirjoitti, että SNS:n puheenjohtajan paikan siirtyminen sosiaalidemokraateille oli keskustalle ”kirvelevä tappio, sillä SNS:n puheenjohtajuus oli ulkopoliittikan – varsinkin idänsuhteiden – entisen mahtipuolueen – viimeinen näkyvä paikka.”¹⁰⁸ Hämäläisen mukaan tuolloin ystävyysseuralla ei enää ollut samanlaista painoarvoa kuin aiemmin kylmän sodan aikana. Silti valinnalla oli poliittista symboliarvoa ja ystävyysseuran johtajuus oli yhä ulkopoliittisesti merkittävä.¹⁰⁹

Hämäläisen mukaan demareiden ehdokkaan ”pääjohtaja Erkki Ahon valinnan ratkaisi se, että hänellä katsottiin olevan parhaimmat suhteet ulkopoliittiseen johtoon: presidenttiin, ulkoministeriin ja ulkoministeriöön.” Lisäksi Sdp pystyi turvaamaan myös ystävyysseuran talouden, sillä demarit olivat hallituksessa ja SNS oli riippuvainen hallituksen myöntämästä avusta.¹¹⁰

Sdp tavoitteli keskustan tavoin vaikutusvaltaa ulkopoliitikassa toimimalla SDS:n kautta. Sdp yritti nostaa itsensä keskustan rinnalle ja ohitse. Tähän kuului ystävyystoiminnan tukeminen, joka oli muodostunut kiinteäksi osaksi idänsuhteiden hoitoa.

2.4. Kommunistit ja kansandemokraatit

Länsi-Euroopassa toimineita Neuvostoliiton ystävyysseuroja tutkineen Sonja Großmannin mukaan merkittävä tekijä ystävyysseuran toiminnassa oli kunkin maan kommunistisen puolueen

¹⁰⁷ Putensen 2000, 203.

¹⁰⁸ ”Sdp:llä on täyskäsi ulkopoliitikassa”. Unto Hämäläisen analyysi *Helsingin Sanomissa*, 12.12.1990. <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003034345.html>> [Luettu 20.1.2022].

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

vaikutusvalta. Lisäksi olennaista oli puolueen kyky toimia muiden poliittisten toimijoiden kanssa. Esimerkiksi 1950-luvulla, kun Länsi-Saksa kielsi maan kommunistisen puolueen toiminnan, samalla kiellettiin myös lähes kaikki Saksa-Neuvostoliitto ystävyysseuran toiminta. Sen sijaan Ranskassa maan kommunistipuolue saavutti sodan jälkeen vuonna 1946 suuren vaalivoiton ja oli osana hallituksen koalitiota. Kommunistien ollessa vahvoilla viranomaiset eivät voineet tehdä mitään Neuvostoliiton tukeman ystävyysseuran toiminnan estämiseksi.¹¹¹

Myös länsisaksalaiset tutkijat Marcel Bulla ja Karl-Heinz Rabe kirjoittavat erityisesti suomalaisten kommunistien olleen SDS:n toiminnassa mukana.¹¹² Suurin puolueisiin liittyvä yksittäinen ryhmä SDS:ssä oli SKP:n enemmistö ja Suomen kansan demokraattinen liitto (SKDL). Heitä seuran johtokunnassa oli tarkasteluajankohtana kymmenen, mutta kukaan heistä ei toiminut puheenjohtajistossa.¹¹³

SKP:n enemmistön ja vähemmistön suhde Itä-Saksan valtapuolueeseen erosi. Enemmistöläisiä Itä-Saksan hallitseva puolue Saksan sosialistinen yhtenäisyyspuolue SED piti revisionisteina, kun taas taistolaiset olivat SED:n mukaan opillisissa ja poliittisissa kysymyksissä oikeassa. DDR:ssä myös arvioitiin, että SKDL:n liittomainen rakenne oli ongelma. Itä-Saksan kaupallisen edustuston mukaan SKDL:n organisaatio oli hämärä ja ohjelmalliset tavoitteet olivat epäselviä. Epäselvyyksistä ja kommunistien erimielisyyksistä huolimatta SED ei halunnut päästää Suomen kommunistista puoluetta hajoamaan. Tässäkin noudatettiin Neuvostoliiton johtavan puolueen NKP:n kantaa.¹¹⁴

SDS:ssä kokoaikaisesti vuodesta 1973 seuran lopettamiseen asti työskennellyt toiminnanjohtaja/sihtööri Olavi Salmi oli SKDL:n ja SKP:n jäsen. Hän oli toiminut SKDL:n Helsingin piiritoimikunnan varapuheenjohtajana sekä SKDL:n liittoneuvoston jäsenenä vuosina 1970–1973. Hän oli myös ollut mukana ammattiliittojen toiminnassa Metalliliitossa ja Sähkötyöntekijäin liitossa.¹¹⁵

Salmen rooli seurassa oli merkittävä. Hän vastasi käytännön työstä. Suuri osa Suomi-DDR-seuran arkiston kirjeenvaihdosta vuosilta 1973–1990 on Salmen kanssa käytyä. Vuonna 1990 kirjoitetussa seuran tiedotuslehden viimeisessä numerossa kerrotaankin, että SDS:n toiminta on perustunut

¹¹¹ Großmann 2015, 199.

¹¹² Bulla & Rabe 1989, 232.

¹¹³ Luettelo johtokunnan jäsenistä. Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹¹⁴ Hentilä 2004, 112.

¹¹⁵ Juttu Olavi Salmesta ”Toiminnanjohtajan vaihdos seurassa” Suomi-DDR-seura lehti 2/1973. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

muutamien vahvojen persoonallisuuksien ympärille. Sihteeri Olavi Salmen mainitaan olleen yksi näistä.¹¹⁶

Salmen vaikutusvalta vaikuttaa vähitellen kasvaneen. Vuonna 1980 johtokunta päätti myöntää sihteerille juoksevien asioiden hoitoa varten yhdistyksen nimenkirjoitusoikeuden.¹¹⁷ Eräissä arkistoihin päätyneessä ”Suomi-DDR-seuran säännöt” -versiossa kerrotaan puolestaan, että ”Yhdistyksen nimen kirjoittavat puheenjohtaja ja sihteeri yhdessä sekä puheenjohtaja tai sihteeri yhdessä jonkun johtokunnan jäsenen kanssa”,¹¹⁸ mikä lisäsi sihteerin toimivaltaa verrattuna vain juokseviin asioihin nimenkirjoittamisen oikeutta. Toiminnanjohtaja tarvitsi lisää valtuuksia senkin takia, että puheenjohtaja Veikko Savela sairasteli 1980-luvun alkupuolelta lähtien ja lopulta virallinen erosyynä vuonna 1990 oli hänen silmäsairautensa. Seuran joutuessa taloudellisiin vaikeuksiin 1980-luvun loppupuolella, johtokunta myös antoi toiminnanjohtaja Salmelle valtuudet sopia taloudenhoitaja Eeva Valkaman kanssa virkavapauden ja osapäivätyön soveltamisesta Valkaman opintojen loppuun suorittamista varten.¹¹⁹ Eli käytännössä Salmi sai valtuudet Valkaman osaaikaistamiseen.

Salmen merkityksen kasvu näkyy myös SDS:n ja DDR:n ystävyysseurojen välisissä työpöytäkirjoissa. Vuoden 1978 työpöytäkirjassa kerrotaan, että yksityiskohtainen sopiminen kaikista valmisteilla olevista hankkeista tapahtuu molempien seurojen puheenjohtajien ja pääsihteerien kesken. Sen sijaan vuonna 1984 työpöytäkirjassa todetaan, että ”kaikki yhteistyön käytännön kysymykset ratkaistaan suullisesti tai kirjallisesti sopien sihteerien kesken”¹²⁰.

Myös Suomi-DDR-seurasta vuonna 1989 tehdyn opinnäytetyön mukaan seuran tärkeimmät henkilöt ovat puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja. He edustivat seuraa ulospäin ja neuvottelivat sekä allekirjoittivat muiden yhteisöjen kanssa tehtävät sopimukset. Molemmat henkilöt valitsi johtokunta.¹²¹

Puheenjohtaja Veikko Savelan tavoin Salmi korosti, että ystävyysseura ei kritisoi ystäväänsä. Vuonna 1989, ennen Berliinin muurin murtumista, Olavi Salmi kommentoi seuran roolia seuraavasti.

¹¹⁶ Olavi Salmen haastattelu seuran lehdessä. ”Ystävyystoiminta ei lakkaa Saksojen yhdyntymisen seurauksena”. Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

¹¹⁷ Johtokunnank. ptk. 28.2.1980. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹¹⁸ SDS:n säännöt. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹¹⁹ Johtokunnank. ptk. 5.10.1983 & 11.12.1986. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹²⁰ Työpöytäkirjat vuodeksi 1979 & 1984 SDS:n ja DDR-Pohjoismaat-ystävyyseuran välillä. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA.

¹²¹ Ahonen / Pekkarinen 1989, 8. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

”Toiminnassaan Suomi-DDR-seura välttää mielipiteiden esittämistä DDR:n sisäisistä asioista. Se mitä DDR:ssa tapahtuu on DDR:n oma asia. Seuran puuttuminen DDR:n kehitykseen olisi maan sisäisiin asioihin puuttumista, mikä taas ei ole seuran tavoitteiden mukaista.”¹²²

Tämä oli siis seuran virallinen kanta. Sen sijaan yksityishenkilönä toiminnanjohtajallakin oli mielipide:

”Yksityishenkilönä seuran jäsenillä luonnollisesti on omat mielipiteensä. Toiminnanjohtaja Salmi itse sanoi toivovansa uudistusten toteutuvan DDR:ssa. Koska ihmiset vain virtaavat länteen, maan johdon olisi aika kohdata tosiasiat ja myöntää tehdyt virheet; ilmapiirin puhdistamista tarvittaisiin.”¹²³

Seppo Hentilä kutsuu tällaista ”virallisessa” asemassa esiintymisen ja ”yksityishenkilönä” keskustelemisen erottelua suomalaisen poliittisen kulttuurin erikoisuudeksi, jota ulkomailla ei ymmärretty. Yksityishenkilönä poliitikoilla oli mahdollisuus keskustella avoimemmin kuin virallisessa asemassa. Tapa oli tyypillinen presidentti Kekkoselle, joka käytti tätä harmaata aluetta hyväkseen.¹²⁴ Tässä näkyy siis vahvasti Kekkosien ajan ulkopoliittinen toimintatapa SDS:n toiminnassa.

Saksojen yhdistymisen jo alettua vuonna 1990 toiminnanjohtaja Salmi kertoo näkemyksistään seuraan liittyen. Salmi tunnustaa, että kaikki DDR:ssa ei ole kuten kerrotaan. *”Demokratia on ollut näennäistä, ylhäältä päin ohjattua”*, Salmi kertoo. SDS:n sosialistinen toiminnanjohtaja siis myöntää, että hän on tiennyt, että Saksan Demokraattinen Tasavalta ei ollut oikeasti demokraattinen. Toisaalta Salmi on yhä sitä mieltä, että ystävyysseuran työ on ollut arvokasta:

”Kyllä minä koen asian niin, että sodan jälkeisen Euroopan pahimpina ja vaikeimpina vuosina DDR:n valtiollinen olemassaolo takasi rauhan tässä maanosassa. Tämä on minun henkilökohtainen vakaumukseni. Näin ollen seurankaan tekemä työ DDR:n tunnustamiskamppailuineen ei ole ollut turha.”

Perustelu toistuu myös myöhemmin artikkelissa, kun Salmi kertoo toivovansa, että uusi Saksa olisi ”sellaisissa käsissä, ettei siitä olisi vaaraa naapureille”. Salmi kertoo nähneensä ”revansistisiakin piirteitä Saksojen ilmapiirissä”.¹²⁵

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Hentilä 2004, 154.

¹²⁵ Olavi Salmen haastattelu seuran lehdessä. ”Ystävyystoiminta ei lakkaa Saksojen yhdistymisen seurauksena”. Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

Neuvostoliiton rauhanpolitiikalla oli juurensa 1930-luvun ja toisen maailmansodan aikaisessa kansanrintaman taistelussa fasismia vastaan.¹²⁶ Saksa oli toisen maailmansodan aikana tämän fasismin ilmentymä. Salmen rauhanpolitiikkaa ja revansismin pelkoa korostava perustelu nojaakin nimenomaan Saksan mahdollisen yhdistymisen tuomaan pelättyyn fasismin nousuun. Salmi pitikin DDR:n olemassaoloa itsessään tavoiteltavana asiana, jotta Saksasta ei tulisi fasisista valtiota.

Salmi kertoo myös arvostavansa DDR:n aloitteellisuutta kansainvälisen politiikan jännityksen lieventämisessä, mutta kertoo myös arvostavansa DDR:n sosiaaliturvaa ja koulutusjärjestelmää.¹²⁷

Suomen Kuvalehden haastattelussa Salmi muistuttaa, että kansalaisten elintaso ja sosiaaliturva on Itä-Saksassa selvästi parempi kuin muissa kansandemokratioissa. Myös tässä haastattelussa hän tosin myöntää, että DDR:ssä ihmisoikeudet eivät olleet kunnossa.

*”Ehkä kuitenkin ihmiset eivät ole kokeneet voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa, sillä lailla kuin olisivat toivoneet. Viranomaisten holhoava asenne, yhden virallisen totuuden levitys on kasannut paineita kansalaisten keskuuteen.”*¹²⁸

Toisin kuin seuran omassa julkaisussa, Suomen Kuvalehdelle Salmi korostaa, että tiedot DDR:n järjestelmän ongelmista tulivat yllätyksenä.

*”Rohkenisin sitä paitsi väittää, että syksyn paljastukset tulivat meille yhtä suurena yllätyksenä kuin kaikille muillekin. Eiköhän DDR:ssä ole tehty niin kuin Suomessakin, että kun jokin ryhmä tulee vierailulle, sille näytetään maasta vain parhaat puolet.”*¹²⁹

Kansandemokraattien ja enemmistökommunistien lisäksi johtokuntaan kuului 1970- ja 1980-luvuilla ainakin kaksi SKP:n vähemmistösiipeen eli niin kutsuttuihin taistolaisiin kuuluvaa henkilöä.¹³⁰ 1970-luvulla vasemmistolaisuuden näkyväksi suuntaukseksi nousi Taisto Sinisalonen mukaan nimetty taistolaisuus, josta tuli SKP:n sisäinen oppositio. Nuoret radikaalit taistolaiset nousivat vastustamaan suomalaisten kommunistien maltillista linjaa, jonka taistolaiset näkivät taantumuksellisena.¹³¹

DDR:n harjoittama kommunistien vähemmistösiiven suosiminen aiheutti ristiriitoja SDS:n sisällä. Konkreettisin esimerkki on keväältä 1978, kun SDS suunnitteli jälleen yhtä matkaa DDR:ään.

¹²⁶ Koivunen 2013, 18.

¹²⁷ Olavi Salmen haastattelu seuran lehdessä. ”Ystävyystoiminta ei lakkaa Saksojen yhdistymisen seurauksena”. Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

¹²⁸ *Suomen Kuvalehti* 12.1.1990. ”Ystävyyttä yli mullistusten”. Lehtileikkeitä (1980–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Luettelo johtokunnan jäsenistä. Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹³¹ Tarkka 2012, 315–316.

Nimettömässä kirjeessä kirjoittaja kertoo, kuinka SDS:n johtokuntaa painostetaan ottamaan SKP:n poliittisen toimikunnan jäsen taistolainen Urho Jokinen mukaan matkalle:

”käsiteltäessä asiaa viime johtokunnan kokouksessa, viime torstaina, ilmaantui uusi ja todellinen vaikeus: ”kaverit” esittivät, että Urho Jokinen nimitettäisiin valtuuskunnan jäseneksi perustellen asiaa sillä, että Polit.toimikunnan jäsen antaisi hohtoa ja hehkua koko valtuuskunnalle! Ja kun tiedämme mistä ajatus on lähtöisin, niin luulen, että asia on mutkistunut äärimmilleen enkä enää takaa koko matkaa.”¹³²

”Meillä on vuosikokous 9.3. ja vasta sen jälkeen palaamme tähän matka-asiaan uudelleen. Äänestystähän siitä tulee, mutta taustalla piileskelee eräs toinen mahdollisuus, että UJ väkisinkin pannaan tulemaan meidän porukan mukana samanaikaisesti vaikka me olisimmekin äänestyksen tuloksena torjuneet hänen liittämisensä valtuuskuntaan. Me muut – siis kaikki muut matkalle nimetyt – olemme UJn matkaa vastaan, ottelusta tulee luja ja pitkälle ulottuva.”¹³³

Keitä olivat ”kaverit” jotka ehdottivat Urho Jokisen mukaan ottamista tai saattoivat jopa sivuuttaa äänestyksen?

”Sen jälkeen kun edelläoleva tuli kirjoitetuksi, on asiassa tapahtunut jälleen uusi ”muunnelma”. Meidän puheenjohtajamme sai sieltä kirjeen, jossa kohteliaasti kutsuttiin pj sekä 6-8 johtokunnan jäsentä vieraaksi!” Tämä siis tarkoittaa sitä, että väenväkin nostetaan jokislaisia meidän arvovaltaiseen seuraan ”mainetta ja hohtoa” saamaan.”¹³⁴

Sitaatti tukee päätelmää, että nämä ”kaverit” olivat DDR:ssä sijaitsevia yhteistyökumppaneita, sillä kysymys on kutsusta, ja kutsuttavien henkilöiden määrällä DDR vaikutti siihen, keitä kutsuttiin mukaan. Kun kutsuttiin mukaan suuri osa johtokunnasta, silloin seura painostettiin ottamaan taistolainen Jokinen mukaan.

Huhtikuun lopussa pidetyn johtokunnan kokouksen pöytäkirjan mukaan matkaan DDR:ään suuntaavan valtuuskunnan kokoonpanoon kuului myös Urho Jokinen. Muut jäsenet olivat Veikko Savela, Ontro Virtanen, Ahti Pekkala, Juuso Häikiö, Sakari Knuuttilan, Olavi Salmi ja K.J. Lång, jonka varajäsenenä oli Anneli Kivitie.¹³⁵ Ilmeisesti jotain kuitenkin muuttui, sillä vuoden 1978 toimintakertomuksessa lähtijöiden joukossa ei mainita Urho Jokista.¹³⁶

¹³² Kirje tuntemattomalta lähettäjältä. Helsinki 14.2.1978. Näyttelyitä (1956–1988). Suomi-DDR-seura, KA.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid. (Jälkimmäinen osa kirjeestä, päivämäärä tuntematon).

¹³⁵ Johtokunnank. ptk. 27.4.1978. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹³⁶ Toimintakertomus 1978. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

Samassa tuntemattoman lähettämässä kirjeessä myös tulee esille SDS:n kytkös valtakunnan politiikkaan. SDS:n valtuuskunnan kokoonpanoon vaikuttaa kirjoittajan mukaan myös Suomen hallituksen toimintakykyisyys:

Miten me tulemme suhtautumaan tähän uuteen tilaan en vielä osaa sanoa – varsinkin, kun nämä hallituskuviot sekaantuivat jälleen kerran. (kirjoitan tätä perjantaina 17.2. kun jo tiedetään devaluation keikauttaneen hallituksen.)”¹³⁷

Tämä tosin on ymmärrettävää, sillä suurin osa johtokunnasta tuolloin oli kansanedustajia. Vuonna 1978 johtokuntaan kuuluivat puheenjohtaja Veikko Savelan sekä Urho Jokisen lisäksi kansanedustaja Matti Ahde, SNS:n pääsihteeri Christina von Gerich-Porkkala, taidemaalari Kari Jylhä, johtaja Lennart Kivi, kansanedustaja Anneli Kivitie, kansanedustaja Sakari Knuuttila, ylijohtaja K.J. Lång, kansanedustaja Juuso Häikiö, osastopäällikkö Markus Onnela, kansanedustaja Ahti Pekkala, tiedotussihteeri Juhani Repola, toiminnanjohtaja Olavi Salmi, kansanedustaja Ulf Sundqvist, TV-toimittaja Arvo Tuominen, professori Tauno Marttinen, maaherra Valdemar Sandelin, kansanedustaja Kuuno Honkonen ja toimittaja Ontro Virtanen.¹³⁸ Heistä Ahti Pekkala valittiin saman vuoden toukokuussa valtiovarainministeriksi, joten SDS:n jäsenistö oli entistä enemmän kytköksissä myös valtakunnanpolitiikkaan.

Jokisen tapaus kuvaa SDS:n johdon suhdetta taistolaisuuteen. Vuonna 1989, kun Salmi mainitsi seuran historian aikana esiintyneen huolenaiheen, hän kertoi, että taistolaisuus oli ollut uhkatekijänä seuralle kymmenisen vuotta sitten”. Liike oli Salmen mukaan ”vallannut muutaman ystävyysseuran, eikä Suomi-DDR-seuralle haluttu käyvän samoin.”¹³⁹ Vähemmistökommunistien määrä SDS:n johtokunnassa pysyi pienenä seuran toiminnan loppuun asti. Toisaalta on muistettava, että Suomen ja DDR:n kommunisteilla oli muita yhteydenpitokanavia, sillä olivathan kommunistiset puolueet suoraan kanssakäymisessä keskenään.¹⁴⁰

Silti kamppailu taistolaisuuden kanssa vaikuttaa olleen seuran johtokunnalle todellista. Taistolaisuuden eristäminen oli osa laajempaa ilmiötä. Juha Sihvolan mukaan 1970-luvulla SDP, SKP:n enemmistö, SKDL ja ammattiyhdistysliike pyrkivät pitämään vähemmistökommunistit todellisen poliittisen vaikutusvallan ulkopuolella.¹⁴¹ SDS:n kaltaisessa osittain ulkomaisen

¹³⁷ Kirje tuntemattomalta lähettäjältä, jälkimmäinen osa. 14.2.1978. Näyttelyitä (1956–1988). Suomi-DDR-seura, KA.

¹³⁸ Toimintakertomus 1978. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

¹³⁹ Ahonen / Pekkarinen 1989, 12. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁴⁰ Veljespuolueiden lausunnot jne. Kansainvälinen osasto SKP. Kansan arkisto.

¹⁴¹ Sihvola 2004, 141–142.

kommunistisen puolueen rahoittamassa yhdistyksessä taistolaisia ei voitu kuitenkaan täysin eristää, kuten Jokisen tapaus osoittaa.

2.5. Oikeistopuolueet tuomassa poliittista laajapohjaisuutta

Seurassa oli myös oikeistopuolueiden edustajia. Toiminnanjohtaja Olavi Salmi kertoi vuonna 1989 olevansa tyytyväinen, että seura on poliittisesti laajapohjainen.¹⁴² Johtokunnan kokoonpanossa vaikuttivat keskustalaisten lisäksi kaksi muiden porvaripuolueiden edustajaa. He olivat kokoomuksen kansanedustaja Juuso Häikiö sekä liberaalisen kansanpuolueen kansanedustaja Kerttu Hemmi.¹⁴³ Häikiö toimi johtokunnassa vuodesta 1963 lähtien seuran loppuun asti ja Hemmi vuosina 1970–1978.¹⁴⁴

Seppo Hentilän mukaan Häikiön ja muiden oikeistopoliitikkojen kiinnostukseen DDR:ää kohtaan vaikutti se, että he kuuluivat poliitikkojen joukkoon, joilla oli ongelmia idänsuhteissaan. Hentilä kutsuukin DDR:n kanssa toimimista koukkaamiseksi Moskovaan Itä-Berliinin kautta.¹⁴⁵ Hentilä ei kuitenkaan tarkemmin erittele Häikiön ongelmia idänsuhteissa.

Ville Pernaan mukaan kokoomukselle 1970-luku oli rankkaa aikaa ja ajan poliittinen ilmapiiri vaati myönnytyksiä puolueen omaan linjaan. Ystävyyssuhteiden saralla Kokoomuksen Nuorten Liitto ponnisteli Suomi-Neuvostoliitto-Seuran jäsenenä luodakseen ystävälliset suhteet Neuvostoliittoon. Myös emopuolue pyrki poistamaan sitä kohtaan tunnettua poliittista epäluotettavuutta.¹⁴⁶ Juuso Häikiön ajattelumaailmaa kuvaa hänen suhtautumisensa perustuslakiuudistukseen vuonna 1974.

Hän vastusti vasemmiston kannattamaa perustuslakiuudistusta, jonka tavoitteena oli luoda eduskuntakeskeinen järjestelmä. Häikiö piti vasemmiston ehdottamaa mallia ”väylänä enemmistödiktatuuriin”.¹⁴⁷

Kaikkien puolueiden toiminnassa olennaisessa osassa oli suhde presidentti Kekkoseen. Juuso Häikiön henkilökohtaisessa poliittisessa toiminnassa suhde Kekkoseen korostui. Häikiö vastusti vuoden 1973 poikkeuslakia, jolla Kekkosen kautta jatkettiin vuoteen 1978 asti. Tästä Häikiölle koitui ongelmia. Helsingin Sanomien vuonna 1977 julkaiseman artikkelin mukaan Häikiötä rasitti maine Kekkosen poikkeuslain vastustajana. ”Tuon maineen myötä hänet on helposti sijoitettu samaan historian roskatynnyriin suomalaisen äärioikeiston kanssa.” Tähän Häikiö vastasi haastattelussa, että ”Omasta

¹⁴² Ahonen / Pekkarinen 1989, 12. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁴³ Tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Hentilä 2004, 293.

¹⁴⁶ Perna 2021, 189.

¹⁴⁷ Okkonen 2015, 244.

mielestäni olen ollut ja olen uudistusmielinen”.¹⁴⁸ Edellä mainittu esimerkki kuvaa ajan ilmapiiriä, jossa taantumuksellisenä pidetty henkilö joutui todistelemaan edistyksellisyyttään.

Vuonna 1988 veteraanikansanedustajana haastattelussa hän kertoi, että pitää itseään kokoomuksen uudistuspolitiikan ajajana.

*”No niinhän minä olen koettanut, koska se pitää niitä äänestäjiä saada sieltä keskeltä päin ja maailmahan menee eteenpäin. Vaikka on konservatiivinen puolue, niin kuitenkin senkin pitää uudistua, koska ne dinosaurukset on kaikki kuolleet ja mitä ne oli. Se käy sillä tavalla sitten, jos sitä jähmettyy siihen.”*¹⁴⁹

Kekkosen ajan Suomessa idänsuhteet olivat tärkeitä sisä- ja ulkopoliittikan kokonaisvaltaisuuden takia. Kekkonen kunnioittaminen ja ulkopoliittisen uskottavuuden säilyttäminen olivat linkittyneitä toisiinsa. Siksi jäsenyyden DDR-seurassa voi nähdä Häikiön kannalta hyödyllisenä ”edistyksellisyyden” osoituksena, joka oli välttämätöntä Kekkonen ajan Suomessa.

Nils Abrahamin mukaan Ruotsi-DDR-seuran toiminnassa erityisesti johtokunnan jäsenten henkilökohtaiset kontaktit olivat tärkeässä roolissa seuran toiminnassa. Johtokunta koostui sosiaalidemokraateista ja kommunisteista, joista erityisesti sosiaalidemokraattien kontaktit olivat tärkeimpiä. Kontaktit olivat tärkeitä esimerkiksi DDR-päivien järjestämisessä.¹⁵⁰ Häikiön kautta SDS:lla oli myös yhteys kokoomukseen.

Häikiön puoluekanta heijastui kuitenkin myös hänen toimintaansa seuran sisällä. SDS:n juhliessa vuonna 1981 25-vuotisjuhliiaan, Häikiö kirjoitti seuran julkaisemaan juhlalehtiseen Saksan-kysymyksestä, että luonnollisesti ”Suomen kaltainen puolueeton valtio pyrki pysyttämään kiistan ulkopuolella”. Häikiö oli ainoa juhlalehtiseen kirjoittaneista, joka mainitsi puolueettomuuden.¹⁵¹ Puolueettomuudesta puhuttiin muutenkin vain harvoin. Lisäksi Häikiö vielä kuvailee puolueettomuuden merkiksi kiistan ulkopuolella pysymisen, mikä ei vastannut Neuvostoliiton käsitystä hyvästä puolueettomuudesta, kuten myöhemmin ilmenee.

Häikiön kannasta Suomi-DDR-seuraan ei löydy lähteitä, mutta ulkopoliittista ajatteluaan hän selittää laajasti. Vuonna 1988 hän puhui Saksan yhdistymisen vaikutuksesta Suomen puolueettomuuteen.

¹⁴⁸ *Helsingin Sanomat* 2.3.1977. ”Juuso Häikiö 60 vuotta tänään Eduskunta on liian riippuvainen hallituksesta”.

¹⁴⁹ Juuso Häikiön haastattelu 1988, 66. Eduskunnan muistitietarkisto.

¹⁵⁰ Abraham 2005, 19–20.

¹⁵¹ Suomi-DDR-seura 25 vuotta: huomioita Suomen ja Saksan demokraattisen tasavallan välisistä suhteista 25 vuotta ystävyysseuran perustamisen jälkeen 1981. Lehtileikkeitä (1980–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

”Uskon, että nyt kun on Jakobsson puhunut siitä, että tuo Itä-Saksan asema muuttuu, niin että jos se sosialismi menee nyt, että se ei enää olekaan niin kuin valtion perustamisen peruste, niin meille tulee se Saksan ongelma uudelleen. Minä uskon ihan siihen. Mutta kukaan ei uskalla sanoa sitä nähtävästi. Kyllä se näin on, että siinä tulee, se on niin iso ja se määrää sitten sen politiikan. Siitä meidän täytyy pysyä erillään, jos aiotaan puolueettomuus säilyttää. Se on täysin oikeassa Jakobsson vaikka kaikki sanoo, että se on väärässä.”¹⁵²

Häikiön mielestään puolueettomuus piti pitää aina mielessä ja asiat eduskunnassa piti hoitaa siten, että ei jouduta äänestämään vastoin vakaumustaan.

Ainoa ongelmahan oli meillä sitten, että oli sitä niin kuin neulanpistohommaa, että soitettiin suuta sitten ja kaikkea räpisteltiin. Sitähän saa tehdä, jos naapurია ei hermostuta. Mutta se on ihan tyhjää huudella sitten ja pistellä, niin kuin taas on tullut esille sitä muuten, että sehän meillä on ainoa ongelma ollut. Ei se ole täällä ollut missään ja se pitää hoitaakin niin, että ei tule esille eikä tarvitse sitten äänestää vastoin vakaumuksiaan. Se pitää aina hakea se kansallinen etu ja se hakee ja sovittaa siihen toisen intressiin ja se on ulkopoliittikan asia se.”¹⁵³

Hyvät suhteet itään puolestaan antoivat liikkumatilaa. Itä-Euroopan kansandemokratioilla itsenäistä ulkopoliittikkaa ei Häikiön mukaan ollut, mikä erotti ne Suomesta.

”Meillä on ulkopoliittikka ollut nyt itään, että se on ollut ainoa, jossa ei ole ollut mitään, me on hoidettu sillä tavalla, että meillä ei ole mitään muistamista ja huolia naapurina. Kaikkiin niihin sosialistisiin valtioihin, niin niillä on ollut jumalattomat huolet siellä Romania, DDR, Tšhekkoslovakia, kaikki niillä on aina päänvaivaa siitä. Mutta otetaan kansalliset edut sitten ja hoidetaan ne sillä tavalla, että hoitaa ne taas omat sisäiset asiat ja tällä tavalla.”¹⁵⁴

Häikiö vaikuttaa kuitenkin näkevän hyviä puolia Itä-Saksassa, vaikka se olikin sosialistisessa leirissä.

”Se oli hyvin lähellä, että Itä-Saksasta ei tullut, siis DDR:stä ei myöskin tullut maakuntaa silloin. Mutta se oli taas sen verran suuri, siinä on 14 miljoonaa asukasta ja se on niin korkea vanha kulttuurimaa, että se ei pystynyt. Jos on korkea kulttuurimaa, sitä ei pystytäkään sitten, jos se on vähänkin isompi, niin se sitten pystyi nousemaan sinne ja sai tunnustetun valtion aseman.”¹⁵⁵

Häikiön lausunnoissa korostuu siis Suomen ulkopoliittisesta asemasta huolehtimisen lisäksi myös arvostus DDR:ää kohtaan nimenomaan saksalaisena valtiona. Tämä tukee Seppo Hentilän havaintoa

¹⁵² Juuso Häikiön haastattelu 1988, 69. Eduskunnan muistitietoarkisto.

¹⁵³ Juuso Häikiön haastattelu 1988, 71. Eduskunnan muistitietoarkisto.

¹⁵⁴ Juuso Häikiön haastattelu 1988, 70–71. Eduskunnan muistitietoarkisto.

¹⁵⁵ *ibid.*

siitä, että Suomessa muutkin kuin kommunistit näkivät DDR:n itsenäisenä valtiona eikä vain kommunistisena satelliittina.¹⁵⁶

Silti olennaisessa osassa kokoomuksen osallistumisessa ystävyystoimintaan oli ulkopoliittisen uskottavuuden säilyttäminen.

¹⁵⁶ Hentilä 2004, 197.

3. Seura hallitusten välisenä järjestönä

3.1. Suhde DDR:n Kansainystävyyden liittoon

Suomen suurimman ystävyysseuran, Suomi-Neuvostoliitto-seuran luonteeseen kuului sen kansalaisjärjestöluonteen korostaminen. Järjestö oli kuitenkin 1960-luvun loppuun mennessä muuttunut puolivaltiolliseksi organisaatioksi.¹⁵⁷

Myös SNS:ää pienempi Suomi-DDR-seura oli yhdistyslain mukaan toimiva kansalaisjärjestö ja tässä mielessä sen toiminta oli vapaata. Seppo Hentilän mukaan SDS käytännössä oli DDR:n vahvassa ohjauksessa. Myös Itä-Saksan ulkopoliittikkaa tutkineen Hermann Wentkerin mukaan ystävyysseurat olivat osa DDR:n propaganda-apparaattia.¹⁵⁸

Ruotsi-DDR-seuraa tutkineen Nils Abrahamin mukaan DDR:n Kansainystävyyden liiton ja sen alaisella DDR-Nordeuropa-Gesellschaft oli useita keinoja ohjata ystävyysseuraa. Ruotsi-DDR-seuran ja sen DDR:n kumppaneiden yhteistyöstä sovittiin yksityiskohtaisesti vuosittaisissa yhteistyöpöytäkirjoissa (Arbeitsprotokoll). Yhteistyöpöytäkirjat olivat yksityiskohtaisia. Niissä päätettiin, mitä näyttelyitä, kirjallisuutta ja elokuvia ystävyysseura vuoden aikana esitteli.¹⁵⁹ Myös Suomi-DDR-seuran toiminta päätettiin vuosittaisissa yhteistyöpöytäkirjoissa.¹⁶⁰ Laajemmin toiminnasta sovittiin yhteistyösopimuksissa, jotka solmittiin viideksi vuodeksi kerrallaan.

Abrahamin mukaan DDR:n vaikutus näkyi siinä, että yhteistyöpöytäkirjoissa suurin osa tapahtumista oli omistettu DDR:n tunnetuksi tekemiselle Ruotsissa ja vain murto-osa Ruotsin esittelylle DDR:ssä. Kansainystävyyden alaisuudessa toimivat DDR-Pohjoismaat-seuran (Gesellschaft DDR-Nordeuropa) kaltaiset ulkomaiden kanssa työskentelevät ystävyysseurat toimivat oikeastaan vain päämajoissaan.¹⁶¹

Vuonna 1981 Itä-Saksaan tosin perustettiin DDR-Suomi-seura, mutta myös se keskittyi DDR:n tunnetuksi tekemiseen. DDR:n romahtamisen aikaan DDR-Suomi-seuran sihteeri myönsi, että Kansainystävyyden liitto oli keskittynyt liian yksipuolisesti ulkomaille suunnattuun tiedotustoimintaan, mikä rajoitti myös DDR-Suomi-seuran toimintaa.¹⁶²

¹⁵⁷ Pernaa 2021, 151.

¹⁵⁸ Wentker 2007, 389.

¹⁵⁹ Abraham 2005, 22–23.

¹⁶⁰ Lübbe 1981, 145.

¹⁶¹ Abraham 2005, 22–23.

¹⁶² Kirje Jouko Mengeriltä Lennart Kivelle 2.1.1990. Kirjeenvaihtoa DDR:n Kyliiton kanssa (1974–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

Myös SDS:n ja Kansainystävyyden liiton solmimissa yhteistyöpöytäkirjoissa suurin osa toiminnasta oli DDR:n tunnetuksi tekemistä. Esimerkiksi vuodeksi 1982 SDS:n ja DDR-Suomi-seuran välillä solmitun yhteistyöpöytäkirjan tilaisuuksia käsittelevästä kuudesta kohdasta vain yksi kertoo DDR-Suomi-seuran toiminnasta Suomen esittelemiseksi. Lisäksi DDR:n esittelemisestä Suomessa kertovat kohdat ovat konkreettisia ja laajoja tapahtumasarjoja. Esimerkiksi vuonna 1982 sovittiin järjestettäväksi DDR:n nuorisoviikko, joka järjestettäisiin Kuopiossa, Varkaudessa, Iisalmessa, Sonkajärvellä ja Suonenjoella. Sen sijaan ainoa Suomen esittelemisestä DDR:ssä kertova kohta tilaisuudet -osiossa on huomattavasti epämääräisempi ja vailla konkretiaa. Yhteistyöpöytäkirjan mukaan DDR-Suomi-ystävyyssseuran käyttää hyväkseen suomalaisten valtuuskuntien ja yksityishenkilöiden oleskelua DDR:ssä ”Suomen kansan ja sen saavutusten tunnetuksi tekemiseksi DDR:n kansalaisille.” Pöytäkirjan mukaan DDR-Suomi-seura auttaisi DDR:n tieteellistä seuraa Uraniaa, kulttuuriliittoa ja muita laitoksia tiedottamaan niiden Suomesta kertovista tilaisuuksista.¹⁶³ Tämä yhteistyöpöytäkirjassa mainittu toiminta Suomen esittelemiseksi DDR:ssä oli kuitenkin rajattua, sillä DDR:ssä ei ollut länsimaisessa mielessä vapaata kansalaisyhteiskuntaa.¹⁶⁴

Yhteistyöpöytäkirjojen lisäksi DDR ja Suomi-DDR-seura laativat pidempiaikaisia yhteistyösopimuksia. Seuran johtokunnan mukaan viideksi vuodeksi laaditut yhteistyösopimukset olivat yleensä ”väljiä puitesopimuksia”, joiden sisällöstä päästiin helposti yhteisymmärrykseen.¹⁶⁵ Kuten aiemmin todettu, Nils Abrahamin mukaan juuri yksityiskohtaiset yhteistyöpöytäkirjat olivat DDR:n keino ohjata ystävyysseuraa.¹⁶⁶ Tätä tukee myös SDS:n suhtautuminen yhteistyöpöytäkirjoihin, sillä johtokunnassa luettiin DDR:n esitykset yhteistyöpöytäkirjaksi tarkkaan. Joulukuussa vuonna 1981 SDS:n johtokunnan kokous päätti ensin kääntää DDR-Suomi-seuran yhteistyöpöytäkirjaluonnoksen suomeksi, jonka jälkeen sen käsittely jatkuisi.¹⁶⁷

Myös yhteistyösopimuksista käytiin neuvotteluja. Esimerkiksi vuonna 1978 johtokunta halusi täydentää sopimusluonnosta lisäämällä siihen kaksi asiaa. Ensimmäinen koski ”neutronipommin mainitsemista kohdassa, joka koskee vaatimusta joukkotuhoaseiden kehittelyn lopettamisesta.” Toinen lisäys koski ”Suomen tasavallan presidentin ehdotusten kannattamista Pohjolan ydinaseettomasta vyöhykkeestä.”¹⁶⁸ Myös vuosien 1984–1988 yhteistyösopimuksessa pohjolan

¹⁶³ Työpöytäkirja 1982. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁶⁴ Hentilä 2004, 56.

¹⁶⁵ Johtokunnank. ptk. 13.4.1988. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁶⁶ Abraham 2005, 22.

¹⁶⁷ Johtokunnank. ptk. 10.12.1981. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁶⁸ 9.11.1978 johtokunnank. ptk. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

ydinaseeton vyöhyke mainitaan.¹⁶⁹ SDS:n johtokunta siis halusi mukaan myös Suomen ulkopoliittiselle johdolle tärkeitä asioita.

Sekä yhteistyösopimuksissa että yhteistyöpöytäkirjoissa julistettiin ystävyyttä ja ystävöitymisen saavutusten esittelyä. Ystävöitymisen kritisoimista ei suoraan kielletä sopimuksissa tai yhteistyöpöytäkirjoissa, mutta perusideana oli ystävöitymisen myönteinen esittely. Tässä esimerkki vuoden 1984 yhteistyöpöytäkirjasta:

”Suomi-DDR-seura tutustuttaa erilaisten toimintamuotojen avulla Suomen tasavallan kansalaiset DDR:n kehitykseen ja saavutuksiin ja laajentaa edelleen ystäväpiiriä.”¹⁷⁰

SDS jakautui paikallisosastoihin, mutta kaikki yhteydenotot DDR:n toimijoiden kanssa tapahtuivat SDS:n valtakunnallisen toimiston kautta,¹⁷¹ mikä käytännössä tarkoitti, että se tapahtui sihteerin Salmen kautta. Tämä suoran yhteyden puuttuminen vaikuttaa vaikeuttaneen seuran toimintaa. Se käy ilmi käsin kirjoitetusta Oulun osaston raportista 1.3.1980 SDS:n paikallisosastojen edustajien neuvottelukokouksesta:

”Tieto vierailijoista, vierailuista paikkakunnalle tiedoksi hyvissä ajoin paikall. yhdistykselle?”

”Ligan (für Völkerfreundschaft huom. E.R) kautta tulevasta tiedosta voidaan saada (kun sattuu) mutta muiden instituutioiden kautta tulevien kohdalla tieto ei kulje -> EI NÄYTÄ HYVÄLTÄ”¹⁷²

Toisaalta ongelmana oli kyse kahden erilaisen yhteiskuntajärjestelmän törmäminen, sillä samankaltaista ongelmaa harmiteltiin myös SDS:n valtakunnallisella tasolla. Esimerkiksi vuonna 1977 johtokunta totesi ”valitettavaksi seikaksi” sen, että aina seuralle ei tule tietoa muiden järjestöjen DDR:stä saapuvista vierailuista. Myös tieto esiintyjistä DDR:n 30-vuotisjuhlille Suomessa viivästyi ja hankaloitti johtokunnan mukaan juhlien järjestämistä. Jopa suuretkin uutiset saatettiin saada tietoon vasta, kun johtokunnan jäsenet vierailivat Itä-Saksassa. Esimerkiksi vuonna 1981 SDS:n johtokunta sai tietää DDR-Suomi-seuran perustamisesta vasta, kun sen edustajat olivat vieraina DDR:ssä. Samalla matkalla he jo tutustuivat seuran puheenjohtajaan Michael Koplanskiin.¹⁷³

¹⁶⁹ Sopimus yhteistyöstä Saksan Demokraattisen Tasavallan Kyliiton, DDR-Suomi-ystävyyssseuran ja Suomi-DDR-seuran välillä vuosina 1984–1988. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁷⁰ Työpöytäkirja 1984. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁷¹ Ahonen / Pekkarinen 1989, 8. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁷² Suomi-DDR-seuran Oulun osaston raportti 1.3.1980 SDS:n paikallisosastojen edustajien neuvottelukokouksesta. Asiakirjoja (1972–1988). Suomi-DDR-seura Oulun osasto, KA.

¹⁷³ Johtokunnank. ptk, 10.12.1981. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

SDS:n kritiikki rajoittuikin vain käytännön asioihin ja suora kritiikki oli harvinaista SDS:n ja DDR:n toimijoiden välisessä kirjeenvaihdossa, joka koski pääasiassa käytännön asioita. Ainoa kirjeenvaihdosta löytämäni suora kritiikki on vuodelta 1976, eikä sitäkään ole osoitettu Kansainystävyyden liitolle. SDS:n tuolloinen varapuheenjohtaja ja eläköitynyt sihteeri Ontro Virtanen kertoo DDR Revue -lehdelle olevansa tyytymätön SDS:n saamaan huomioon lehdessä, kun Kekkonen onnitteli seuraa sen 20-vuotisjuhlien johdosta. SDS:n perustamisesta lähtien seurassa toiminut Virtanen kertoo, että ei ole aiemmin kritisoinut DDR Revua:a.¹⁷⁴

Kritiikin puutteesta huolimatta Suomi-DDR-seuran ja DDR:n toimijoiden välinen kirjeenvaihto ei muistuttanut kommunistien keskinäistä viestintää. Pääasiassa toiminnanjohtaja Salmen¹⁷⁵ ja DDR:n toimijoiden käymässä kirjeenvaihdossa tyyli vaihteli kohteliaasta tyylistä esimerkiksi ”sehr geehrter Herr” tuttavalliseen ”lieber” riippuen kirjeen lähettäjistä.¹⁷⁶

Huomattavaa on, että DDR:n toimijoiden ja SDS:n välisessä kirjeenvaihdossa ei käytetty toveri - sanaa toisin kuin SED:n ja SKP:n välisessä kirjeenvaihdossa.¹⁷⁷ Seppo Hentilän mukaan ”toveri” (Genosse) oli kohteliaisuus, joka suotiin pääasiassa kommunisteille.¹⁷⁸ Kyseessä oli kulttuurivaihdosta neuvottelemisen kahden erilaisen yhteiskuntajärjestelmän edustajan eikä kommunismia kannattavien tovereiden keskinäinen kirjeenvaihto.

3.2. Johtokunnan matkat Itä-Saksaan

Nils Abrahamin mukaan DDR pyrki vaikuttamaan ystävyysseuroihin myös Kansainystävyyden liiton ulkomaisten ystävyysseuroille järjestämällä päivillä, joihin kutsuttiin ystävyysseurojen pääsihteerit ja puheenjohtajat. Päivillä esiteltiin DDR:n kehitystä ja politiikkaa ja yritettiin ohjata ystävyysseurojen johtoa oikealle linjalle. Läsna oli DDR:n raskaan sarjan poliitikkoja kuten politbyroon jäsen Hermann Axen sekä Kansainystävyyden liiton johtohenkilöitä kuten Gerald Götting.¹⁷⁹

Suomi-DDR-seurakin osallistui näihin tapahtumiin. Seura ei tosin ollut vain vaikutuksen kohteena, vaan sillä oli myös tavoitteita. Vuonna 1977 johtokunnan kokous päätti evästää puheenjohtajaa ja

¹⁷⁴ Ontro Virtasen kirje DDR Revuen toimitukseen 7.10.1976. Kirjeenvaihtoa DDR:n Kyliiton kanssa (1974–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁷⁵ Salmea harvemmin myös puheenjohtaja Savela kävi kirjeenvaihtoa DDR:n toimijoiden kanssa.

¹⁷⁶ Esim. Kyliiton pj. Gerald Göttingin kirje Salmelle 1979 ja 25.1.1980 Kansainystävyyden liiton sihteeristön jäsenen Gerhard Kasperin kirje Olavi Salmelle. Kirjeenvaihtoa DDR:n Kyliiton kanssa (1974–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁷⁷ Kirjeluonnos 16.6.1988 SKP:lta SED:n keskuskomitealle. Veljespuolueiden lausunnot jne. Kansainvälinen osasto, SKP Kansan arkisto.

¹⁷⁸ Hentilä 2004, 177.

¹⁷⁹ Abraham 2005, 24.

sihteerinä, että puheenvuoroissa pitää korostaa vasta solmittujen Suomen ja Neuvostoliiton välisten sopimusten ”kauaskantoista merkitystä”.¹⁸⁰

Puheenjohtaja Savela toimi ohjeiden mukaisesti. Pitkässä puheessaan Berliinissä hän esitelmöi myös Suomen ja Neuvostoliiton solmimista taloudellisista sopimuksista, jotka oli allekirjoitettu samana vuonna Kekkosen tekemällä valtiovierailulla. Niihin kuuluivat vuoteen 1990 ulottuva sopimus kaupallistaloudellisesta yhteistyöstä sekä sopimus Kostamuksen kaivosyhdyskunnan rakentamisesta Neuvostoliittoon.¹⁸¹

Neuvostoliiton kanssa tehtävän taloudellisen yhteistyön korostaminen DDR-seurojen johtajien kokouksessa osoittaa, että Suomi-DDR-seuran matkan avulla ajettiin Suomen ulkopoliittikan tavoitteita. Jorma Kallenaution mukaan erityisesti 1970-luvulla Suomen ulkopoliittikan johto painotti Suomen ja Neuvostoliiton kahdenvälistä kauppaa luottamuksen säilyttämiseen tähtäävässä politiikassaan.¹⁸² SDS:n johtokunnan käyttämä ”sopimusten kauaskantoinen merkitys” on kuin melkein suoraan Kekkosen pitämästä puheesta Moskovassa vuonna 1971, jossa presidentti totesi olevan tärkeää saada aikaan ”pitkän tähtäimen sopimuksia”. Idänkaupan vahvistamiseen pyrittiin yhtä aikaa EEC-vapaakauppasopimuksen edistämisen kanssa, joka tuli voimaan vuonna 1974.¹⁸³

Tasapainoilua kuvaa se, kun Savela kertoi Suomella olevan ”yhä laajenevat taloudelliset suhteet” sosialististen maiden kanssa solmitun SEV- sopimuksen puitteissa,¹⁸⁴ vaikka Suomelle SEV:llä ei ollut suurta merkitystä.¹⁸⁵ Samassa yhteydessä Savela huomauttaa, että ”pääosa ulkomaankaupastamme tapahtuu EEC ja Efta-maihin. Kaupalliset suhteemme on järjestetty erityissopimuksin.¹⁸⁶ Erityissopimusten korostaminen on linjassa sen kanssa, että Suomi halusi neuvostosuhteiden turvaamisen vuoksi korostaa solmineensa EEC-sopimuksen vain puhtaasti kaupallisista syistä.¹⁸⁷

SDS:n johtokunnan jäseniä myös kutsuttiin seminaareihin ja opintomatkoille. Abrahamin mukaan näissä seminaareissa kerrottiin DDR:stä ja toisaalta Kansainystävyyden liitto sai tietää Ruotsin

¹⁸⁰ 19.5.1977 johtokunnank. ptk. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁸¹ Puheenjohtaja Veikko Savelan puheluonnos, DDR:ssä Berliinissä 4.6.1977. Matkoja (1963–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁸² Kallenaution 2005, 461.

¹⁸³ Kallenaution 2005, 334 & 351.

¹⁸⁴ Puheenjohtaja Veikko Savelan puheluonnos, DDR:ssä Berliinissä 4.6.1977. Matkoja (1963–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁸⁵ SEV eli Keskinäisen taloudellisen avun neuvosto oli sosialististen maiden talousyhteisö. Ks. Kallenaution 2005, 336.

¹⁸⁶ Puheenjohtaja Veikko Savelan puheluonnos, DDR:ssä Berliinissä 4.6.1977. Matkoja (1963–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁸⁷ Kallenaution 2005, 330.

ystävyyseuralta, mitkä propagandakeinot toimivat kohdemaassa.¹⁸⁸ Tietojen vaihto näkyy myös SDS:n toiminnassa. Kun SDS:n johtokunnan valtuuskunta vieraili vuonna 1978 Itä-Saksassa, se ”informoi molemminpuolisesti maissamme vallitsevasta poliittisesta tilanteesta” DDR-Pohjoismaat-seuran kanssa.¹⁸⁹

On turvallista olettaa, että näistä keskusteluista DDR:n toimijoiden mielestä tärkeät tiedot päätyivät myös Itä-Saksan turvallisuusministeriölle (Ministerium für Staatssicherheit, lyh. MfS, Stasi). Tähän viittaa Stasin suuri merkitys Itä-Saksan ulkopolitiikassa. Esimerkiksi kaikista Suomen ja DDR:n välillä käydyistä yliopistoyhteistyön tapahtumista löytyy DDR:n korkeakoulu- ja ammattikasvatuksen ministeriön arkistosta raportti, josta on Seppo Hentilän mukaan ”varmasti toimitettu kopio kahdelle tärkeälle taholle: SED:n keskuskomitean kansainvälisten asioiden osastolle ja Stasille.”¹⁹⁰ Kuten jo aiemmin todettiin, Hentilän mukaan Stasi oli kuin valtio valtion sisällä.¹⁹¹ Kimmo Elon mukaan puolestaan Stasi oli enemmänkin SED:lle alisteinen organisaatio, joka toimi puolueen ”miekkana ja kilpenä”.¹⁹²

Tätä voi pitää Itä-Saksan tiedustelupalvelun toiminnan edistämisenä, mutta vakoilu liittyy myös konkreettisemmin Suomi-DDR-seuraan. SDS:n johtokunnassa vuodesta 1982 lähtien toiminut Pentti Tiusanen toimi Stasin ilmiantajana opiskellessaan DDR:ssä 1970-luvulla. Hän kirjoitti henkilöarvioita ja lausuntoja Stasille muun muassa opiskelijakollegoistaan. Heinäkuussa 1975 Tiusanen palasi Suomeen valmistuttuaan lääkäriksi. Tiusasesta Stasin tekemässä yhteenvedossa vuonna 1977 Tiusasta kuvailtiin tärkeäksi ja luotettavaksi tietolähteeksi.¹⁹³ Tiusanen vaikutti SDS:n Kotkan osastossa ja SDS:n johtokunnassa.¹⁹⁴ Lisäksi Stasi oli SDS:n arjessa yhdistyksen yhteistyökumppaneiden kautta, joita käsitellään seuraavaksi.

3.3. Kulttuurikeskus ja Seppo Hentilä

Seuran tärkein yhteistyökumppani oli Helsingissä sijainnut DDR-Kulturzentrum (kulttuurikeskus), jonka tiloissa seura järjesti tapahtumia ja, jonka materiaalia se käytti DDR:n tunnetuksi tekemisessä.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Abraham 2005, 24.

¹⁸⁹ Johtokunnank. ptk. 8.6.1978. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁹⁰ Hentilä 2004, 209–210.

¹⁹¹ Hentilä 2004, 259.

¹⁹² Elo 2020, 51.

¹⁹³ Hentilä 2004, 277.

¹⁹⁴ Luettelo johtokunnan jäsenistä, tietoja Suomi-DDR-seurasta. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁹⁵ Ahonen / Pekkarinen 1989, 19. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

Helsingissä toimiva kulttuurikeskus oli yksi Kansainystävyyden liiton toimipisteistä. Vuodesta 1981 lähtien Itä-Saksassa perustettu DDR-Suomi-Seura vastasi myös kulttuurikeskuksen toiminnasta.¹⁹⁶ Kulttuurikeskukset olivat läsnä ystävyysseurojen arjessa kontrolloimassa toimintaa. Nils Abrahamin mukaan DDR:n Tukholman kulttuurikeskuksen ja lähetystön työntekijät ottivat osaa johtokunnan kokouksiin sekä ystävyysseuran vuosikokouksiin. Läsnäolon avulla voitiin tiedottaa Itä-Saksan asioista ja ohjata ystävyysseuran toimintaa. DDR:n edustajilla oli paljon painoarvoa. Siitä osoituksena on se, että vuosikokoukset alkoivat DDR:n suurlähettilään tai kulttuurikeskuksen johtajan puheella.¹⁹⁷

Myös SDS:n kokouksissa oli paikalla joko kulttuurikeskuksen tai lähetystön väkeä, ja aivan kuten Ruotsissakin, myös Suomessa alkupuheenvuoron piti säännönmukaisesti DDR:n edustaja.¹⁹⁸ Erojakin oli. Toisin kuin Ruotsissa, Suomi-DDR-seuran johtokunnan kokouksissa oli enemmänkin poikkeus kuin sääntö, että DDR:n edustaja olisi ollut mukana kokouksessa.¹⁹⁹

Seuran toiminnanjohtaja Salmi kuvaili SDS:n ja DDR:n kulttuurikeskuksen suhdetta seuraavasti: ”DDR-Kulturzentrumien merkitys Suomi-DDR-seuran toiminnalle ja sen tavoitteiden toteuttamiselle on ollut ja on korvaamattoman arvokas.”²⁰⁰ Itä-Saksaa esittelevät näyttelyt järjestettiin usein kulttuurikeskuksen tuella. Esimerkiksi vuonna 1974 järjestettiin 33 näyttelyä 23 paikkakunnalla, joista useimmat yhteistoiminnassa kulttuurikeskuksen kanssa.²⁰¹

Kulttuurivaikuttamisen tavoitteet olivat selkeät. DDR:n kulttuuritoimintaa kuvaili vuonna 2000 Ylen haastattelussa DDR:n entinen Suomen suurlähettiläs Joachim Mitdank. Hänen mukaansa DDR ei pystynyt kilpailemaan Länsi-Saksan kanssa kaupankäynnissä, joten se mainosti kulttuuripolitiikkansa avulla yhteiskuntajärjestelmäänsä ja kulttuuriaan. Mitdankin mielestä kulttuurikeskuksen perustaminen oli kuitenkin virhe: ”Sanoin sen jo silloin—kulttuurikeskuksessa oli kaikkea muuta paitsi taiteilijoita.”²⁰²

¹⁹⁶ *Kallio ja ympäristö* -lehti 17.1.1988, sivu 8. Lehtileikkeitä ja lehdistötiedotteita (1970–1988). DDR-Kulturzentrumien arkisto, KA.

¹⁹⁷ Abraham 2005, 24.

¹⁹⁸ Seuran vuosikokoukset ja sääntömuutoksen jälkeen edustajakokoukset. Vuosi- ja edustajakokous (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

¹⁹⁹ Johtokunnank. ptk. 1973–1991. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁰⁰ ”DDR-Kulturzentrum Helsinki 25 vuotta - Ajatuksia Helsingin DDR-Kulturzentrumien avaamisen 25. päivänä”. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁰¹ Toimintakertomus 1975. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁰² ”Stasi, Suomi ja DDR: käsikirjoitus” *Yle* 22.5.2000. <<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2000/05/22/stasi-suomi-ja-ddr-kasikirjoitus>> [luettu 20.1.2022].

Monet kulttuurikeskuksen työntekijöistä olivat Stasin palveluksessa, merkittävimpana heistä keskuksen johtajana kolme vuotta 1980-luvulla toiminut Wolfgang Fritsch.²⁰³ Fritschin, peitenimeltään Oxfordin, tehtävänä oli raportoida keskustapuolueesta ja yleisradiosta. Historiantutkija Fritsch oli myös DDR:ää tutkineen Seppo Hentilän tuttava. Hentilä kertoo tavanneensa Fritschin ”yhden tai kaksi” kertaa 1980-luvulla, kun Fritsch johti kulttuurikeskusta. Hentilä kirjoittaa ihmetelleensä vaimollensa ”miksi Wolfgang koko ajan vain ’hengaili’ kepulaisten kanssa”. Samassa kappaleessa Hentilä kertoo myös, että: ”Koska en missään vaiheessa ollut Suomi-DDR-seuran jäsen, en saanut myöskään kutsuja kulttuurikeskuksen järjestämiin tilaisuuksiin.”²⁰⁴

Silti SDS:n johtokunnan pöytäkirjojen mukaan Hentilä oli ollut seuran jäsen. Listassa uusista jäsenistä kesältä 1975 mainitaan ”Valtio.lis., Assistentti Seppo Hentilä”.²⁰⁵ Lisäksi Hentilän jäsenkortti löytyy jäsenkortistosta ”eronneiden jäsenten” kohdalta.²⁰⁶

Haastattelin Hentilää asiasta ja hän kertoi, että kyseessä on hänen muistivirheensä. Hentilän mielestä ”—sillä jäsenyydellä ei sikäli ollut merkitystä, että siinä toiminnassa saattoi olla mukana olematta jäsen,—”.²⁰⁷ Tämä selitys tosin asettaa kyseenalaiseksi Hentilän perustelun siitä, että Suomi-DDR-seuraan kuulumattomuus olisi vaikuttanut siihen, että hän ei saanut kutsuja kulttuurikeskuksen tilaisuuksiin.

Hentilän jäsenyys on loppunut vuonna 1981, mutta jäsenkortista ei selviä, onko hänet erotettu vai onko hän eronnut.²⁰⁸ Hentilä itse kertoo haastattelussa epäilevänsä, että hän ei ole maksanut jäsenmaksua, eikä olisi siten täyttänyt seuran mielestä jäsenvelvoitteita.²⁰⁹

Seppo Hentilä kertoo avoimesti taustastaan kirjassaan Harppi-Saksan haarukassa ja analysoi osallisuuttaan aikalaisena. Hän kirjoittaa, että hänellä oli 1970- ja 1980-luvuilla tiiviimmät yhteydet Itä-Saksaan kuin muilla suomalaisilla historioitsijoilla. Sen sijaan Itä-Saksan salaisen poliisin Stasin arkistoissa hänestä ei ole lainkaan mainintaa.²¹⁰ Hentilän tapaus SDS:n jäsenyydestä osoittaa, että Hentilä, kuten hän itsekin sanoo, on aikalaidistaja ja myös asianosainen. Tosin hän kirjoittaa tutkimuksessaan SDS:n toiminnasta pääasiassa ennen DDR:n diplomaattista tunnustusta ja ei siten kirjoita seuran toiminnasta ajalta, jolloin hän on itse ollut jäsen. Hentilän irtisanoutuminen Fritschistä

²⁰³ Hentilä 2004, 272.

²⁰⁴ Hentilä 2004, 272.

²⁰⁵ Johtokunnank. ptk. liite 4.6.1975. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁰⁶ Seppo Hentilän jäsenkortti. Eronneet jäsenet (1956–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁰⁷ Seppo Hentilän haastattelu 28.1.2020.

²⁰⁸ Seppo Hentilän jäsenkortti. Eronneet jäsenet (1956–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁰⁹ Seppo Hentilän haastattelu 28.1.2020.

²¹⁰ Hentilä 2004, 270.

ja Kulttuurikeskuksesta osoittaa, että juuri Kulttuurikeskuksessa suomalainen järjestötoiminta kohtasi kansainvälisen politiikan ja vakoiluvaltion.

3.4. Valtionjohdon suhde seuraan

Suomen valtionjohdon näkökulmasta suurin merkitys DDR:ää tukevalla kansalaisyhteiskunnalla oli DDR:n tunnustamiskampanjoinnin aikana 1970-luvun alussa. Tuolloin DDR:n tunnustamiseen painostava tunnustamisliike koettiin Suomen ulkopoliittisessa johdossa ongelmana. Virkamies Keijo Korhonen kuvaili asiaa seuraavasti:

*”Kaikki olisikin mennyt mukavasti, jos eri kuppikunnat olisivat malttaneet olla ampumatta ulkopoliittikan johtajaa selkään.”*²¹¹

DDR:n tunnustamisen jälkeen tunnustamisliikkeen toiminta lakkasi, mutta ystävyysseuran toiminta kasvoi. Myös valtio ryhtyi tukemaan SDS:n toimintaa. Miksi ystävyysseuran toimintaa tuettiin, vaikka tunnustamisliike oli nähty ulkopoliittista päätöksentekoa vaikeuttavana?

Ville Pernaan mukaan kulttuurivaihtoa sosialististen maiden ja erityisesti Neuvostoliiton kanssa perusteltiin Suomen valtiollisissa tahoissa usein viennin edistämiseksi, sillä se oli yleisesti hyväksytty perustelu.²¹² SDS ei sopinut tähän, sillä DDR ei ollut merkittävä kauppakumppani Suomelle. Kun DDR:n osuus Suomen ulkomaankaupasta oli 1970-luvulla vielä noin 1,5 prosenttia niin vuonna 1989 se oli 0,5 prosenttia.²¹³ Myös toiminnanjohtaja Salmi itsekkin julisti, että ”--kaupallisia suhteita DDR:aan seura ei ole koskaan välittänyt”.²¹⁴

Kulttuurin tuontia Suomeen, jota SDS:kin pääasiassa harjoitti, kritisoi muun muassa keskustalainen opetusministeriön kansainvälisten asioiden ylläjohtaja Kalervo Siikala: *”Suomen vaihtotaseet kärsivät siitä, että liian monet täällä ovat tuontimiehiä ja liian harvat vientimiehiä.”*²¹⁵

Toisaalta esimerkiksi Neuvostoliiton kanssa harjoitettu kulttuurivaihto nähtiin osana ulkopoliittikkaa. Suomi-Neuvostoliitto-seuran toiminnan osalta mainittiin yleensä, että kulttuurin avulla voitiin lujittaa ystävyysuhteita. Tähän tarkoitukseen sopi neuvostoliittolaisen kulttuurin tuonti, sillä sen katsottiin lisäävän Neuvostoliiton ystävien määrää Suomessa.²¹⁶

²¹¹ Hentilä 2004, 196.

²¹² Perna 2002, 259.

²¹³ ”Eräitä näkemyksiä Suomen ja DDR:n taloussuhteiden tilasta ja kehitysnäköaloista” 2/1989. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

²¹⁴ Ahonen / Pekkarinen 1989, 10. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

²¹⁵ Perna 2002, 259.

²¹⁶ Perna 2002, 260.

SDS:kin toimi kylmän sodan Suomessa todisteena suomalaisten hyvistä suhteista DDR:ään ja sitä kautta Neuvostoliittoon. Tämä näkyy Kekkonen pitämässä puheessa DDR:n valtioneuvoston puheenjohtajan Willi Stophin tehdessä vuonna 1974 valtiovierailun Suomeen.

”Viittasin puheeni alussa maittemme perinteisesti hyviin suhteisiin. Niiden kiinteyttä kuvaa sekin, että aivan äskettäin vietimme sekä Saksan Demokraattisen Tasavallan että Suomi -DDR – Seuran 25-vuotisjuhlia. Me olemme ottaneet varteen vanhan suomalaisen sananparren: ”Hyvät naapurit o’ puali leipää.” Tämän kansanviisauden henkeä toteuttaen aktiivista, rauhantahtoista puolueettomuuspolitiikkaa noudattava Suomi pyrkii luomaan ystävälliset suhteet kaikkiin maihin, nimenomaan lähinaapureihinsa. Se kulkee rauhanomaisen rinnakkaiselon esitaistelijoiden ryhmässä muistaen aina, että vain rauhalle ja keskinäiselle yhteisymmärrykselle voidaan rakentaa tulevaisuuden maailmaa.”²¹⁷

Mielenkiintoista on, että Kekkonen mainitsee lähinaapurit puheessaan. Suomessa DDR:n ystävien ideana oli, että Itämeri yhdistää Suomea ja DDR:ää. Todellisuudessa ulkopoliittisesti tärkein lähinaapuri oli Neuvostoliitto, johon Suomen valtionjohto yritti pitää yllä hyviä suhteita. Puheessaan Kekkonen yhdistää DDR:n ja SDS:n juhlistamisen toiminnan ”aktiiviseen, rauhantahtoiseen politiikkaan.”

”Aktiivinen puolueettomuuspolitiikka” oli Jorma Kallenaution mukaan määritelmä, jonka käyttämiseen ulkopoliittinen johto siirtyi Kekkonen toisella kaudella. Käsitteeseen liittyi myös puheessa käytetty ”rauhantahtoinen” puolueettomuuspolitiikka, johon puolestaan liittyi Neuvostoliiton käyttämä marxilaiseen ideologiaan kuuluva ”rauhanpolitiikka”.²¹⁸

Neuvostoliitossa oli jo 1950-luvulta lähtien muodostunut hallitsevaksi käsitykseksi, että puolueettomuuspolitiikka oli politiikka, jota harjoitti ”rauhaa rakastava” valtio. Puolueettomille valtioille oli siis ominaista taistelu rauhan puolesta,²¹⁹ ja Kekkonen puheessa maininta ”rauhanomaisen rinnakkaiselon esitaisteliyoista” sopiikin hyvin neuvostoliittolaiseen käsitykseen puolueettoman maan roolista.

Puheessa konkretisoituu Suomi-DDR-seuran rooli Kekkonen ulkopoliitiikan välineenä. Ystävyysseuratoimintaa korostamalla Kekkonen pyrki osoittamaan, että Suomi oli luotettava

²¹⁷ Tasavallan Presidentin puhe Saksan Demokraattisen Tasavallan Valtion Neuvoston Puheenjohtajan ja Rouva Willi Stophin tarjoamilla juhlapäivällisillä 24.10.1974. Willi Stophin valtiovierailu 22.–25.10. (1974–1974). Tasavallan presidentin kanslian arkisto.

²¹⁸ Kallenaution 2005, 284.

²¹⁹ Kallenaution 2005, 293.

socialististen maiden naapurivaltio, joka noudatti YYA-sopimusta. Toisaalta puhumalla puolueettomuudesta ystävyysseuran yhteydessä otettiin etäisyyttä Neuvostoliitosta.

Luottamuksen ylläpitäminen korostuu myös vuonna 1977 ulkoasiainministeri Paavo Väyrysen antamassa haastattelussa Suomi-DDR-seuran lehdelle. Lehden toimittaja Ontro Virtanen kysyi Väyryseltä ”miten näette ystävyysseurojen tehtävät valtioitten saavutettua nyt tällaisen tason?”. Väyrysen mukaan Suomi-DDR-seuralla on ”merkittävä osa molempien kansojen ystävyuden, luottamuksen ja keskinäisen tuntemuksen lujittamisessa.”²²⁰ Väyrysen haastattelu oli tosin vain Suomen ulkopoliittisen linjan toistamista, sillä myös Suomen ja DDR:n yhteisessä tiedonannossa todettiin samoin sanoin, että maiden välisillä ystävyysseuroilla on tärkeä rooli luottamuksen lujittamisessa.²²¹

Sonja Großmannin mukaan 1970-luvulta lähtien länsimaiset hallitukset oppivat hyödyntämään Neuvostoliitto-ystävyyssseuroja omiin tarkoituksiinsa.²²² Kekkonen linjan Suomen suhtautuminen ystävyysseuroihin oli kuitenkin poikkeuksellinen kansainvälisessä politiikassa. Vuonna 1976 SDS:n varapuheenjohtaja Ontro Virtanen kertoo seuran 20-vuotisjuhliin liittyvässä kirjeessään, että minkään muun kapitalistisen maan päämies ei ole onnitellut ”lämpimästi ja vilpittömästi” sosialistiseen maahan suhteita ylläpitävää seuraa.²²³

Kovin paljoa SDS:n toiminta ei vaikuttanut kiinnostaneen. Edellä siteeratussa Stophin juhlapäivällisillä pidetyssä puheessaan Kekkonen puhuu virheellisesti sekä DDR:n että SDS:n 25-vuotisjuhlista, vaikka SDS täytti vasta vuonna 1981 25-vuotta. Toisaalta SDS selvästi haluttiin mainita puheessa. Vähäiseen kiinnostukseen viittaa myös Savelan oma kertomus, siitä kun hän puhui Kekkonen kanssa seuran puheenjohtajan ominaisuudessa.

”Minä hänet Etykin - silloin kun Etykin juhla oli, niin minä olen silloin viimeksi häntä tervehtinyt, muistaakseni -75 ja olen minä jossakin näitten valtiovierailujen yhteydessä joillakin illallisilla joutunut tervehtimään, mutta siellä muutama sanakin vaihdettiin. Sillä oli semmoinen, niin se kuitenkin sanoi, että "mitäs sinä täällä", sanoi minulle, kun minut oli kutsuttu DDRseuran edellisenä puheenjohtajana sinne Etykin loppukaronkkaan Kalastajatorpalle. Minä sanoin, että minä olen

²²⁰ ”Paavo Väyrynen: Suomen ja DDR:n välillä ei ole poliittisia ongelmia.” 2/1977. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

²²¹ Toimintakertomus 1977. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²²² Großmann 2015, 211.

²²³ Ontro Virtasen kirje DDR Revuen toimitukseen 7.10.1976. Kirjeenvaihtoa DDR:n Kyliiton kanssa (1974–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

kutsusta. - No, joo. Ei minusta - kyllä minulle jäi hänestä - hänen ilkkurisuudestaan huolimatta, niin - Hän lähetti niitä 'myllykirjeitä', mutta minä en saanut muistaakseni."²²⁴

Kekkoselle Suomi-DDR-seura näyttää siis olleen vähäinen toimija, joka kuitenkin kuului idänsuhteiden rutiineihin.

Mauno Koiviston presidenttikaudella tilanne oli erilainen. Honeckerin tehdessä valtiovierailun vuonna 1984, presidentti Koivisto ei maininnut Suomi-DDR-seuraa puheissaan. Puheiden sävy oli muutenkin erilainen. Ystävyys ja rauhan sijaan Koivisto puhui ”hyvistä ja ongelmattomista suhteista sekä ”pyrkimyksestä antaa panoksensa rauhanomaisemman ja yhteistyöhakuisemman maailman hyväksi”.²²⁵

Tämä sopii näkemykseen, jonka mukaan Koiviston ensimmäisellä kaudella luovuttiin tarkoituksellisesti marxilaiseen ideologiaan ja siten Neuvostoliiton politiikkaan yhdistävästä koodisanasta ”rauhantahtoinen”. Samalla tehtiin pesäeroa Neuvostoliitto-suhteen hallitsemaan rauhanpolitiikkaan ja tuotiin vähemmän esille YYA-sopimusta.²²⁶

Muutenkaan SDS ei ollut yhtä paljon esillä Honeckerin valtiovierailulla kuin Kekkosena aikana Stophin vieraillessa. Stophin vierailun aikana seuran edustajat olivat vastaanottamassa Stophia ja hänen seuruettaan lentokentällä Suomen valtionjohdon ja virkamiesten kanssa. Lisäksi puheenjohtaja Veikko Savela oli mukana SDS:n edustajana Stophin kunniaksi järjestettävillä illallisilla.²²⁷ Honeckerin vieraillessa SDS:n edustajia ei kutsuttu vastaanottamaan vieraita Suomen valtion edustajien kanssa, vaan Honecker tapasi heidät erikseen Kalastajatorpan vierastalolla.²²⁸

Honecker itse toi tosin SDS:aa esille puheessaan Kalastajatorpan juhlaillallisella. Honecker kertoi maiden ystävyysseurojen olevan tärkeitä maiden välisille suhteille ja vahvistavan Suomen ja DDR:n välistä luottamuksen ja ystävyys ilmapiiriä. Honeckerin mukaan ystävyysseurat pyrkivät ”ankkuroimaan ajatuksen hedelmällisestä yhteistyöstä syvälle molempiin kansoihin”. Lisäksi hän

²²⁴ Veikko Savelan haastattelu 1994, 130. Eduskunnan muistitietoarkisto.

²²⁵ Tasavallan Presidentin puhe Kalastajatorpalla 18.10.1984 & Tasavallan Presidentin päivällispuhe SDT:n valtioneuvoston puheenjohtaja Erich Honeckerin kunniaksi järjestetyillä päivällisillä Linnassa 16.10.1984. Vierailuihin liittyvät poliittiset keskustelut. DDR:n valtion neuvoston puheenjohtaja Erich Honeckerin valtiovierailu 16.–19.10.1984 (1984–1984). Tasavallan presidentin kanslian arkisto.

²²⁶ Kallenautio 2005, 430–431.

²²⁷ Saksan Demokraattisen Tasavallan valtioneuvoston puheenjohtaja ja rouva Willi Stophin valtiovierailu Suomeen 22.–25.10.1974. Yksityiskohtainen ohjelma. Tasavallan presidentin kanslia.

²²⁸ Saksan Demokraattisen Tasavallan valtion neuvoston puheenjohtajan, Erich Honeckerin vierailun ohjelma, sivu 24. DDR:n valtion neuvoston puheenjohtaja Erich Honeckerin valtiovierailu 16.–19.10.1984 (1984–1984). Tasavallan presidentin kanslian arkisto.

kertoi niiden auttamaan kansoja tuntemaan toisensa,²²⁹ mikä tosin on liioittelua ottaen huomioon DDR-seurojen kanssakäymisen virallisen ja jäykän luonteen.

Koivisto ei myöskään vuonna 1987 maininnut seuraa DDR:ään tekemällään valtiovierailullaan. Vuonna 1987 Koiviston valtiovierailusta mainitaan seuran toimintakertomuksessa vain, että ”ennen presidentti Koiviston matkaa lähetti seura hänelle kirjeen toivottaen menestyksestä vierailua”.²³⁰

Ulkopoliittisista valtiovierailuista SDS ei kuitenkaan täysin kadonnut. Vuonna 1986 DDR:n ulkoministerin Oskar Fischerin vieraillessa Suomessa Paavo Väyrynen piti puheen, jossa hän kulttuurivaihdosta puhuessaan totesi ”ystävyyssseura- ja ystävyyskaupunkitoiminnan antaneen uutta sisältöä maiden suhteisiin lisäten keskinäistä tuntemusta ja kansalaisten henkilökohtaisia siteitä.” SDS:aa ei tosin mainittu nimeltä puheessa, vaan vain osana kulttuurivaihtoa,²³¹ mikä ei ole yllättävää ottaen huomioon, että Suomen ja DDR:n kulttuurisuhteet olivat monipuolistuneet ja SDS muodosti 1980-luvulla vain murto-osan niistä.

Silti on huomion arvoista, että keskustan K-linjalaisen Väyrysen puheessa mainitaan ystävyysseura, joka oli niin ikään K-linjalaisen Savelan johtama. Sen sijaan sosiaalidemokraatti Koivisto ei suonut valtiollisessa kanssakäymisessä huomiota keskustan ja SKDL/SKP:n johtamalle ystävyysseuralle.

Koivisto pyrki rajoittamaan kaikki poliittiset neuvottelut valtioiden johdon välille Suomen ja Neuvostoliiton välillä.²³² Uuteen myös koivistolaiseksi versioksi Paasikiven-Kekkosen linjasta²³³ kutsuttuun politiikkaan ei sopinut YYA-sopimuksesta muistuttavaa ystävyyttä ja marxilaissävytteistä rauhanpolitiikkaa julistava Suomen ja DDR:n ystävyysseura.

3.5. Seuran koko

Suomi-DDR-seurassa oli vuonna 1973 jäseniä 1071. Seura oli keskittynyt pääkaupunkiseudulle, sillä jäsenistä helsinkiläisiä oli 473. Suomen ja Itä-Saksan solmittua viralliset diplomaattisuhteet vuonna 1973 jäsenmäärä alkoi kasvaa nopeasti.²³⁴ YYA-sopimuksen ja Neuvostoliitolle suotuisan rauhanaatteen värittävä 1970-luvun henki oli eduksi ystävyystoiminnalle.²³⁵

²²⁹ 18.10.1984 Honeckerin puhe Kalastajatorpalla. DDR:n valtion neuvoston puheenjohtaja Erich Honeckerin valtiovierailu 16.–19.10. 1984 (1984–1984). Tasavallan presidentin kanslian arkisto.

²³⁰ Toimintakertomus 1987. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²³¹ Ulkoasiainministeri Paavo Väyrysen puhe Saksan Demokraattisen Tasavallan ulkoministeri Oskar Fischerin virallisen vierailun johdosta järjestettävillä päivällisillä 21.8.1986. Tasavallan presidentin kanslian arkisto.

²³² Kallenautio 2005, 431.

²³³ Ibid.

²³⁴ Toimintakertomukset. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²³⁵ Pernaa 2021, 150–151 & 153.

Vuoden 1979 lopussa jäseniä oli 2281. Tämän jälkeen kasvu taittui. Silti jäsenmäärä laski vasta vuonna 1989, kun Saksojen yhdistyminen oli jo tapahtumassa. Vuonna 1988 jäsenmäärä oli ollut 2225, mutta vuonna 1989 se laski noin kahteen tuhanteen.²³⁶ Tämänkin jälkeen seura oli olemassa vuoteen 1992 asti, mutta viimeinen toimintakertomus on vuodelta 1989.²³⁷

Jäsenmäärän muutos heijastaa Suomen ja DDR:n erityislaatuista suhdetta. Muiden maiden ystävyysseuroissa jäsenmäärä vähentyi sen jälkeen, kun DDR oli saanut diplomaattisen tunnustuksen.²³⁸ Esimerkiksi Ruotsin ”Förbundet Sverige-DDR” yhdistyksen jäsenmäärä oli huipussaan 1970-luvun keskivaiheilla 1600 jäsenellä, mutta vuosikymmenen loppuun mennessä se oli vähentynyt noin 1200 jäseneen.²³⁹

Suomi-DDR-seuran jäsenmäärän perusteella suomalaisten innostus ystävyystoimintaa kohtaan näyttää olleen huipussaan 1970-luvun lopussa. Myös Seppo Hentilän mukaan Suomessa oltiin juuri 1970-luvulla vastaanottavaisimpia Itä-Saksasta tuleville vaikutteille. Itsekin DDR:ssä opiskellut Hentilä arvioi, että vuonna 1970 tavallisen kansan elintaso oli samaa luokkaa kuin Suomessa. Hentilän mukaan ongelmat alkoivat 1970-luvun lopulta lähtien, kun Länsi-Saksan elintaso kasvoi Itä-Saksan elintasoa nopeammin.²⁴⁰

Myös tieto itäblokista kasvoi 1980-luvulla. Ville Pernaan mukaan 1980-luvulla Neuvostoliittoon opiskelijavaihtoon lähtevät nuoret olivat aikaisempaa paremmin selvillä Neuvostoliiton olosuhteista. Kärjistäen ilmaistuna, Neuvostoliittoon lähtemiseen suhtauduttiin ikään kuin kehitysmaahan muuttamiseen.²⁴¹ Tämä on saattanut vaikuttaa jäsenmäärän laskuun.

Toisaalta SDS:n jäsenmäärän kasvun pysähtymistä saattaa selittää myös se, että 1980-luvulle tultaessa ystävyysseuralla oli yhä useampia kilpailijoita. Seppo Hentilän mukaan 1980-luvulla kulttuurisuhteet laajenivat ja muuttuivat rutiiniksi. Mukaan tuli uusia toimijoita.²⁴²

SDS oli kuitenkin suuruuden päivinänsäkin hyvin pieni verrattuna Suomi-Neuvostoliitto-seuraan, joka oli 1970-luvulla sadantuhannen jäsenen ja miljoonan tilaisuuksiin osallistujan organisaatio.²⁴³

DDR:lle tärkeää oli, että ystävyysseura olisi massaorganisaatio (Massenorganization), jotta se edustaisi kansojen välistä ystävyyttä. Lisäksi laajat kansanjoukot auttaisivat edistämään sosialismin

²³⁶ Toimintakertomukset. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²³⁷ Toimintakertomukset. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²³⁸ Wentker 2007, 390.

²³⁹ Abraham 2005, 14.

²⁴⁰ Hentilä 2004, 206 & 232.

²⁴¹ Perna 2002, 282.

²⁴² Hentilä 2004, 209.

²⁴³ Perna 2021, 152.

juurtumista Suomeen. Todellisuus oli toinen. Jäsenmäärä ei ollut suuri. Lisäksi länsisaksalaisen tutkijan Peter Lübben mukaan käytännössä monien seuran jäsenten ajatuksilla ystävyystoiminnasta ei ollut mitään tekemistä DDR:n poliittisstrategisen ajattelun kanssa. Esimerkiksi Karhulan paikallisosaston perustajajäsen Pirkko Lehtiö uskoi, että molemminpuolinen tutustuminen onnistuu parhaiten, kun ihmiset pääsevät tutustumaan toistensa arkielämään kotipaikoissaan. Lübbe arvioi tällaisten puheiden olevan rehellisiä ja hän arvioikin, että suurin osa seuran jäsenistä ja monet johtokunnan jäsenetkään eivät olleet mitenkään toimimassa tarkoituksellisesti DDR:n poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.²⁴⁴ Seuran suosio selittyikin vasemmistolaisen ilmapiirin lisäksi paljolti suomalaisten perinteisellä saksalaismyönteisyydellä.

3.6. Opetusministeriö ja DDR SDS:n rahoittajina

Suomi-DDR-seuran rahoitus koostui useasta eri lähteestä ja sen määrä muuttui 1970- ja 1980-luvun aikana. Vuonna 1987 johtokunnan pöytäkirjassa kuvaillaan seuran ”varsinaisten ylläpitäjien” olevan DDR:n Kansainystävyyden liitto ja Suomen opetusministeriö.²⁴⁵ Edellä mainittujen rahoittajien lisäksi seura sai tuloja keräämällä jäsenmaksuja ja järjestämällä arpajaisia. Jäsenmaksut paikallisosastoilta olivat tosin vapaaehtoisia.²⁴⁶ Nämä tulot olivat kuitenkin pieniä verrattuna DDR:n Kansainystävyyden liiton sekä Suomen opetusministeriön tukeen.²⁴⁷

DDR:n Kansainystävyyden liiton suora tuki on merkitty SDS:n tasekirjaan nimellä ”toimintatuki”.²⁴⁸ Tuen antajaa ei ole eritelty, mutta se on lähes varmasti DDR:stä peräisin, sillä se on yksi suurimmista tulonlähteistä joka vuosi. Lisäksi Seppo Hentilän mukaan ”Perustamisestaan lähtien se (E.R: seura) sai Itä-Saksasta niin huomattavaa toiminta-avustusta, että se riitti jopa kokopäiväisen sihteerin ylläpitämiseen.”²⁴⁹

Lisäksi toimintatuki lakkaa yhtäkkiä vuonna 1990 samaan aikaan, kun DDR romahti.²⁵⁰ Toimintatuen lisäksi seura sai myös tuloja DDR:ltä välittämällä DDR-Revue -lehteä.²⁵¹ Ruotsi-DDR-seuraa tutkineen Nils Abrahamin mukaan DDR-Revuen välittämisestä saadut palkkiot olivat käytännössä epäsuora tuki DDR:ltä ystävyysseuralle.²⁵²

²⁴⁴ Lübbe 1981, 148.

²⁴⁵ Johtokunnank. ptk. 5.2.1987. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁴⁶ Ahonen / Pekkarinen 1989, 8. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁴⁷ Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁴⁸ Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁴⁹ Hentilä 2004, 56.

²⁵⁰ Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Abraham 2005, 26.

DDR:stä saatavaa tukea seura ei kuitenkaan mainostanut. Vuonna 1989 yliopisto-opiskelijalle antamassaan haastattelussa seuran toiminnanjohtaja Salmi mainitsi yhdeksi tulonlähteeksi DDR-Revuen välittämisen, mutta hän ei mainitse DDR:n tukea eikä sitä mainita johtokunnan pöytäkirjoja lukuun ottamatta muissa asiakirjoissa. Pääasialliseksi tulonlähteeksi Salmi kertoo opetusministeriön.²⁵³

Tuen kertomatta jättäminen liittyy haluun korostaa ystävyysseuran roolia kansalaisjärjestönä. Esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton suhteita tutkineen Simo Mikkosen mukaan Neuvostoliitto pyrki osoittamaan SNS:n olevan itsenäinen kolmannen sektorin järjestö, joka ei ollut Neuvostoliiton ohjailema. Siksi suoran tuen sijasta suosittiin epäsuoraa tukea, jossa SNS ansaitsi voitot itse.²⁵⁴

SDS:n toimintaa ennen Itä-Saksan tunnustamista tutkineen Seppo Hentilän mukaan DDR:n myöntämä avustus johti siihen, että Suomi-DDR-seura oli ”käytännössä hyvin pitkälle Itä-Saksan käskyläinen” huolimatta luonteestaan Suomen yhdistyslain mukaan toimivana vapaana kansalaisjärjestönä.²⁵⁵ Nils Abrahamin mukaan myös Ruotsi-DDR-seura oli täysin riippuvainen DDR:stä lukuun ottamatta jäsenmaksuja.²⁵⁶

Hentilä on kuitenkin tutkinut Suomi-DDR-seuran toimintaa pääasiassa ennen Saksojen tunnustamista. 1970-luvun puolesta välistä lähtien seura alkoi olla yhä enemmän kiinni Suomen opetusministeriön toiminnassa.

Suomen valtion tuen määrä kasvoi 1970- ja 1980-luvuilla. Kun se vuonna 1976 oli 44 000 markkaa, oli se vuonna 92 000 markkaa. Määrä tosin vaihteli vuodesta toiseen ja toiminnallisempina vuosina tukea saatiin enemmän.²⁵⁷ Järjestöluonteestaan huolimatta SDS:n käytännön toiminnassa oli valtiollisia piirteitä. Vuodesta 1975 lähtien seuran työntekijöiden eli toiminnanjohtaja Olavi Salmen ja taloudenhoitaja Eeva Valkaman palkkoja alettiin korottaa valtion virkapalkkataulukon mukaisesti.²⁵⁸

Tulojen tuoma mahdollisuus palkata kaksi päätoimista työntekijää erotti SDS:n monista muista ystävyysseuroista kuten esimerkiksi Suomi-Puola yhdistyksestä. Verrattuna SDS:ään Suomi-Puola yhdistys sai vain vähän rahoitusta valtiolta. Tämä käy ilmi Suomi-Puola yhdistyksen lehdessä, kun

²⁵³ Ahonen / Pekkarinen, 8. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980) & Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁵⁴ Mikkonen 2019, 84.

²⁵⁵ Hentilä 2004, 56–57.

²⁵⁶ Abraham 2005, 25.

²⁵⁷ Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁵⁸ Johtokunnank. ptk. 6.10.1975. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

yhdistyksen puheenjohtaja Heikki Hosiä harmitteli vuonna 1974, että ”vähäinen valtionapu sallii sihteerin palkkaamisen vain muutamaksi viikkotunniksi”.²⁵⁹

Vuonna 1980 Hosiä kirjoittaa, että ”Suhteita sekä opetusministeriöön että suurlähetystöön on kehitettävä siinäkin mielessä, että me tulevaisuudessa saisimme edes yhden päätoimisen toimihenkilön vastaamaan liiton asioiden käytännöllisestä hoitamisesta.”²⁶⁰ SDS:n rahoitus kertookin puolivirallisesta asemasta ja hyvistä suhteista opetusministeriöön, mikä takasi rahoituksen opetusministeriöltä.

Vuonna 1980 paikallisosastot muutettiin organisaatiomuutoksen myötä rekisteröidyiksi yhdistyksiksi. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että paikallisosastot alkoivat saada avustusta kotikunniltaan. Avustusten määrät kuitenkin vaihtelivat kunnasta riippuen.²⁶¹

DDR:n Kansainystävyyden liiton antaman toimintatuen määrä vaihteli Saksojen tunnustamisen jälkeen vuosittain, mutta ottaen huomioon inflaation ja elinkustannusindeksin, tukimäärä väheni huomattavasti tuona aikana.²⁶² Vuonna 1975 seura sai toimintatukea 49 000 markkaa, kun taas vuonna 1988 SDS sai 64 648 markkaa. Vuonna 1989 tuki nousi tosin 70 833 markkaan.²⁶³ Vuoden 1975 toimintatukea vastaava rahamäärä olisi vuonna 2019 ollut 48 692 euroa ja vuoden 1989 tukimäärä olisi ollut vain 19 927 euroa. Tässä siis konkretisoitui Seppo Hentilän ja Herman Wentkerin kertoma Itä-Saksan diplomaattisen tunnustuksen jälkeinen kiinnostuksen väheneminen ystävyysseuroja kohtaan.

On otettava tosin huomioon, että Itä-Saksan talous ei kasvanut yhtä nopeasti kuin Suomen kaltaisten kapitalististen maiden²⁶⁴, joten tuen määrän suhteellinen lasku ei suoraan korreloinut välttämättä kiinnostuksen vähentymisen kanssa, vaan osittain se oli merkki myös maiden erilaisista taloustilanteista.

Opetusministeriön ja Kansainystävyyden liiton tuesta huolimatta SDS joutui taloudellisiin vaikeuksiin 1980-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Vuonna 1986 toiminnanjohtaja Salmi selosti seuran ”huolestuttavaa” taloustilannetta: ”Nykyisellään ovat seuran menot n. 50 000 markkaa vuodessa suuremmat kuin tulot.”²⁶⁵ Syynä ongelmaan olivat DDR:n Kansainystävyyden liiton tuen

²⁵⁹ Suomi-Puola yhdistyksen tiedotuslehti 2/1974, sivu 1. Turun yliopiston Feeniks-kirjaston kokoelma.

²⁶⁰ Suomi-Puola -yhdistysten liiton tiedotuslehti 1/1980, sivu 4. Turun yliopiston Feeniks-kirjaston kokoelma.

²⁶¹ Ahonen / Pekkarinen, 8. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁶² Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Hentilä 204, 232.

²⁶⁵ Johtokunnank. ptk. 11.12.1986. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

suhteellisen vähenemisen lisäksi seuran menojen kasvu. Seuralla oli oma toimisto, jonka kulut kasvoivat jatkuvasti.²⁶⁶

Ongelman ratkaisemiseksi johtokunnassa pohdittiin muun muassa DDR:n kanssa kauppaa käyvien yritysten hankkimista seuran yhteisöjäseniksi, tehokkaan ilmoitushankinnan järjestämistä tiedotuslehteen sekä DDR:n tilaushankinnan tehostamista tarjoamalla lehteä tilattavaksi yrityksille. Käytännössä seura kuitenkin päätyi ratkomaan talousongelmia esimerkiksi sopimalla taloudenhoitaja Eeva Valkaman ”virkavapaudesta ja osapäivätyöstä hänen opintojensa loppuun suorittamista varten”. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, vaan seuran talous säilyi alijäämäisenä. Vuonna 1988 Kansainvälistyksen liitto tosin tuli apuun antamalla etumaksua avustuksesta.²⁶⁷ DDR ilmeisesti siis piti seuraa hyödyllisenä vielä 1980-luvun lopullakin.

Lopulta vuonna 1990 DDR:n lakatessa olemasta SDS:n taloudellinen perusta romahti. Maaliskuussa johtokunta totesi, että toimintavuoden alijäämä oli noin 31 110 markkaa ja velat vuoden viimeisenä päivänä 18 450 markkaa varoja suuremmat.²⁶⁸

Suomen ja DDR:n välillä oli solmittu jo vuodesta 1970 lähtien kulttuurivaihtopöytäkirjoja, mutta Suomen kannan vuoksi virallisesta kulttuurisopimuksesta neuvottelemisen aloitettiin vasta vuonna 1973, kun maiden välille oli solmittu diplomaattisuhteet.²⁶⁹ Seurasta tuli osa hallitusten välistä kulttuurivaihtoa, ja opetusministeriön kutsumana seuran edustaja oli mukana jo vuonna 1973 neuvotteluissa. Vuonna 1976 maiden välillä allekirjoitettiin kulttuurisopimus ja seuraavana vuonna tähän perustuva kulttuurivaihtopöytäkirja.²⁷⁰ Toiminnanjohtaja Salmen antaman haastattelun mukaan kulttuurivaihtosopimukset mahdollistivat kuuluisten esiintyjien konsertit, sillä seuran konsertit olivat maksuttomia ja siksi tuottamattomia.²⁷¹

Kulttuurivaihdosta käytävissä neuvotteluissa SDS pääsi mukaan valtioiden viralliseen kanssakäymiseen. SDS oli mukana kulttuurisopimuksen allekirjoitustilaisuudessa vuonna 1976.²⁷² Kulttuurisopimukseen perustuvista määräaikaisista sopimuksista käytiin neuvotteluja Suomen opetusministeriön ja DDR:n viranomaisten välillä. Myös SDS:n edustaja osallistui aina

²⁶⁶ Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992) & Johtokunnank. ptk. 11.12.1986. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁶⁷ Johtokunnank. ptk. 11.12.1986 & 25.2.1988. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁶⁸ Johtokunnank. ptk. 15.3.1990. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁶⁹ Hentilä 2004, 202–203.

²⁷⁰ Toimintakertomukset 1973, 1976 & 1977. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁷¹ Ahonen / Pekkarinen 1989, 9. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁷² Toimintakertomus 1976. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

opetusministeriön kutsumana mukaan. Vuonna 1977 edustaja oli Ontro Virtanen, mutta hänen kuoltuansa vuonna 1978, seuran toiminnanjohtaja Salmi osallistui neuvotteluihin.²⁷³

Opetusministeriössäkin kulttuurivaihto liitettiin politiikkaan. Se nähtiin tärkeänä osana sillanrakentamisen ja puolueettomuuden ulkopoliittikkaa.²⁷⁴ DDR:n kaltaisten sosialististen maiden kanssa käytävän kulttuurivaihdon erityispiirteet tunnistettiin opetusministeriössä jo 1970-luvulla. Suomen kansainvälisistä kulttuurisuhteista kirjan kirjoittaneen opetusministeriön kansainvälisen osaston päällikön Kalervo Siikalan mukaan kulttuurivaihtoa pyrittiin kehittämään kapitalististen ja sosialististen maiden rauhanomaisen rinnakkaiselon lisäämiseksi. Silti kulttuurivaihtoa tehtiin Siikalan mukaan ”epäilemättä myös uskossa ja toivossa, että kulttuurisuhteiden avulla saataisiin toiselle osapuolelle välitetyksi tietoa ja vaikutteita, joka horjuttaisi sen uskoa omaan asiaansa ja herättäisi myönteisiä tunteita toisen osapuolen saavutuksia kohtaan.”²⁷⁵ Suomalaiset yrittivät kuitenkin tehdä kulttuurivaihdosta mahdollisimman epäpoliittista, mikä ei miellyttänyt DDR:n edustajia.²⁷⁶

Opetusministeriössä DDR-suhteista vastaavana virkamiehenä toimi kulttuurineuvos Ritva Kaipio koko sen ajan, kun noita suhteita oli. Seppo Hentilän mukaan Kaipio tunsii DDR:n järjestelmän hyvin, mutta puolusti vahvasti Suomen etua.²⁷⁷ Opetusministeriö ei siis toteuttanut kulttuurivaihtoa ja rahoittanut SDS:aa sokeasti tietämättä DDR:n oloista ja tavoitteista.

SDS oli mukana kulttuurivaihdon suunnittelemisessa DDR:n loppuun asti. Vielä vuoden 1989 marraskuun ja joulukuun vaihteessa Berliinin muurin murtumisen jälkeen Suomi ja DDR neuvottelivat kulttuurivaihdosta vuosille 1990–1995. Erona aiempiin neuvotteluihin tosin oli, että yleensä ne käytiin Berliinissä, mutta vuonna 1989 neuvoteltiin Helsingissä.²⁷⁸ Valta-asetelma siis kääntyi yllättäen vuonna 1989.

Nykyään julkisessa keskustelussa Berliinin muurin murtumista pidetään yhtenä kylmän sodan loppumisen hetkistä. Siksi on mielenkiintoista, että opetusministeriö ja sitä kautta myös SDS suunnittelivat vielä sen jälkeen kulttuurivaihtoa DDR:n kanssa niinkin pitkälle kuin 1990-luvun puoleen väliin asti.

²⁷³ Siikala 1976, 38.

²⁷⁴ Clerc 2015, 200–201.

²⁷⁵ Siikala 1976, 38.

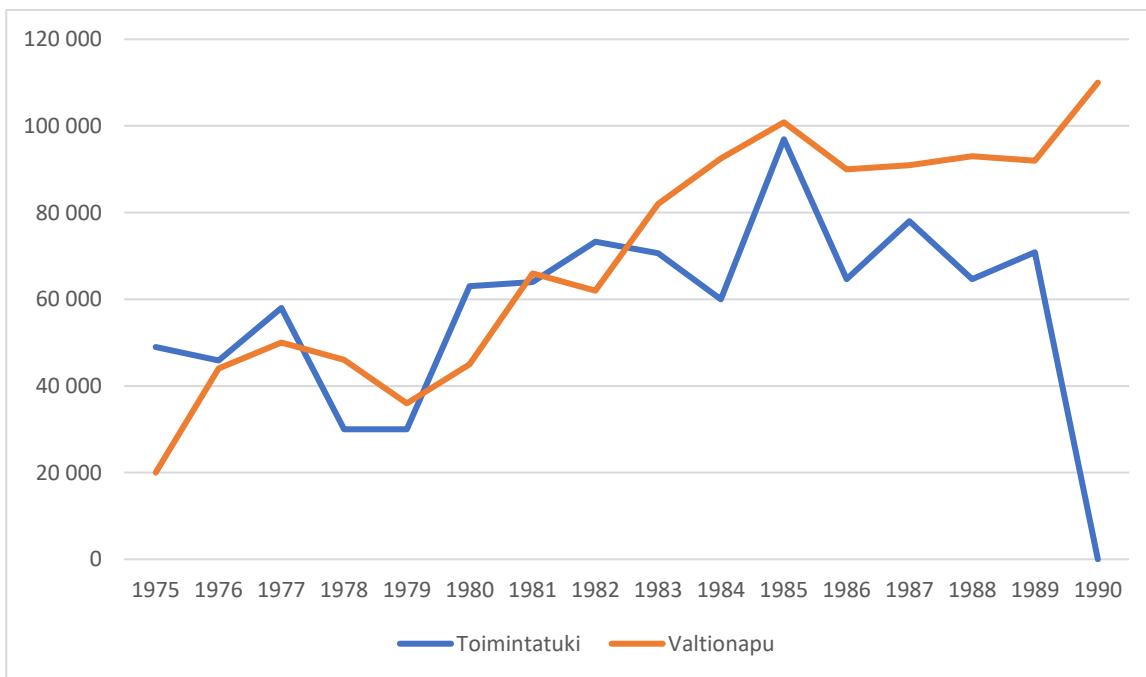
²⁷⁶ Hentilä 2004, 203.

²⁷⁷ Hentilä 2004, 212.

²⁷⁸ Toimintakertomus 1989. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

Neuvotteluiden myöhäinen ajankohta heijastaa opetusministeriön johtavien tahojen asennetta kulttuurivaihtoon. Neuvostoliittoinstituutin toimintaa tutkineen Ville Pernaan mukaan opetusministeriö pyrki pitämään kulttuurivaihdon sopimusjärjestelmät ennallaan, kun Neuvostoliitossa poliittinen tilanne muuttui vuonna 1988. Tämä kuvastaa Pernaan mukaan opetusministeriön tiivistä kontaktia poliittiseen peliin ”-kentän toimijoihin, juonitteluihin ja käytännön projekteihin”. Kysymys oli myös siitä, että sopimuskenttää ei haluttu muuttaa, sillä Neuvostoliiton kehityksen suunnasta ei ollut varmuutta.²⁷⁹

Opetusministeriön varovaisuus ei kantanut hedelmää, sillä vuonna 1990 SDS:n perusta romahti lopullisesti DDR:n ja Länsi-Saksan yhdistymisen alettua. Samalla seuran taloudellinen perusta romahti. Seuralle jäi palkka- ja palkkaturvavelkaa työntekijöilleen n. 95 000 markkaa. Opetusministeriö kuitenkin kuittasi velat, sillä vuonna 1990 valtionapu nousi 110 000 markkaan.²⁸⁰ Tämäkin tuki myönnettiin kulttuurivaihdon nimissä²⁸¹ vaikka toimintaa tuona vuonna ei enää juurikaan ollut. Ministeriö huolehti ystävyysseuran lopettamisen taloudellisesta puolesta, vaikka kyseessä oli periaatteessa kansalaisjärjestö. Tässäkin näkyy SDS:n puolivirallinen luonne Suomen politiikan välineenä.



Kaavio 1: Valtioiden suora tuki Suomi-DDR-seuralle markkoina. Toimintatueksi kutsuttu rahoitus oli DDR:n kansainystävyyden liiton suoraa rahallista tukea SDS:lle. Valtionavun puolestaan myönsi Suomen

²⁷⁹ Perna 2002, 335.

²⁸⁰ Tasekirja 1975–1992. Muita tiliasiakirjoja (1958–1992). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁸¹ Valtionapukortisto. Opetusministeriön arkisto.

opetusministeriö. Valtionapuun on laskettu mukaan myös erilaisiin hankkeisiin annettu erillinen rahoitus.
Lähde: Suomi-DDR-seuran tasekirja.

4. Kulttuurityö maakuvan edistämisen vai propagandan keinona?

4.1. DDR:n tunnetuksi tekeminen Suomessa

DDR:n diplomaattisen tunnustamisen jälkeen vuonna 1973 Suomi-DDR-seuran tilanne muuttui, kun DDR:n tärkein tavoite Suomessa oli saavutettu. Seppo Hentilä kertoo haastattelussa SDS:n merkityksen olleen melko vähäistä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Näin hän kuvaili haastattelussa seuran merkitystä Saksan-kysymyksen ratkeamisen jälkeen: ”(ER: Suomi-)DDR-seura oli yhä olemassa, mutta ei sen toiminta hirveästi julkisuudessa näkynyt, vasemmistolehdistä tietysti jonkin verran ja DDR-vuospäiviä oli, niitä he järjestivät.”²⁸²

Myös Itä-Saksan ulkopoliittikkaa tutkineen Hermann Wentkerin mukaan ystävyysseurojen merkitys vähentyi väistämättä virallisten yhteyksien kasvaessa, mutta ystävyysseuroja ei silti hylätty. Hermann Wentkerin mukaan ystävyysseurojen tehtäväksi tuli DDR:n etujen puolustaminen, eli niistä tuli lobbauksen välineitä.²⁸³ Länsisaksalainen aikalaistutkija Peter Lübbe väitti jopa, että kulttuuripoliittikka Suomessa lisääntyi tunnustamisen jälkeen lisäten sen kustannuksia.²⁸⁴

Saksojen tunnustaminen aiheutti suuren muutoksen Suomi-DDR-seuran toiminnalle myös SDS:n omasta näkökulmasta. SDS:n vuoden 1973 toimintakertomuksessa kuvaillaan, että yksi seuran päätavoitteista on saavutettu. Silti seuran johto vakuuttaa, että Itä-Saksan tunnustaminen ”ei ole merkinnyt toiminnan laimentumista.” Seuran tulevaisuuden tavoitteeksi kuvailtiin ”kansalaisten tiedontarpeen monipuolista ja luotettavaa” täyttämistä.²⁸⁵ Tämä julistus on kuin suoraan Suomi-Neuvostoliitto-seuran vuoden 1945 toimintakertomuksesta, jossa SNS piti keskeisenä tehtävänä ”välittää oikeita tietoja Neuvostoliitosta”.²⁸⁶

Miten SDS tiedontarvetta täytti? Itä-Saksan kulttuuripoliittikkaa tutkineen Hans-Adolf Jacobsenin mukaan kaikki Itä-Saksan ystävyysseurat yrittivät ainakin jossain määrin herättää luottamusta DDR:n periaatteisiin, sen humanismiin, taloudelliseen kehitykseen, ja sen tarjoamaan yhteiskuntapoliittiseen vaihtoehtoon.²⁸⁷ Näin toimi myös Suomi-DDR-seura. SDS:n tehtävien kuvailu SDS:n ja Saksa-Pohjoismaat-seuran välisessä sopimuksessa kertoo yhteistyön kulmakivistä vuonna 1973:

²⁸² Seppo Hentilän haastattelu 2020.

²⁸³ Wentker 2007, 389–390.

²⁸⁴ Lübbe 1981, 110 & 148.

²⁸⁵ Toimintakertomus 1973. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁸⁶ Mikkonen 2019, 34.

²⁸⁷ Fix 1998, 25.

*”Perustehtävänään seurat näkevät sellaisten ystävyysuhteiden kehittämisen DDR:n ja Suomen kansojen kesken, joille ovat ominaisia kansojen välisen yhteisymmärryksen ja humanismin ihanteet. Näiden tehtävien yhteiseen ratkaisemiseen tarjoaa kaikki mahdollisuudet DDR:n ja Suomen kesken solmittu sopimus diplomaattisuhteista.”*²⁸⁸

Tiedotustyötä tehtiin DDR:stä lähetettyjen valtuuskuntien ja taiteilijoiden avulla. Lisäksi SDS käytti hyväkseen DDR-Kulturzentrumin elokuvia, näyttelyjä sekä dia- ja kuvasarjoja. Näitä levitettiin SDS:n paikallisosastoille, jotka esittelivät DDR:ää suomalaisille. Kuten jo aiemmin tuli ilmi, SDS myös tuki Itä-Saksassa tehdyn DDR-Revuen levittämistä Suomessa levikkikampanjoilla.²⁸⁹

DDR:stä SDS:n Suomeen välittämä materiaali noudatti SED:n virallisia doktriineja.²⁹⁰ Esimerkiksi DDR-Revue ylisti ajankohtaisia DDR:ssä tehtäviä toimia. DDR-Revuessa esitettiin iloisia ja tarmokkaita ihmisiä ja lisäksi esiteltiin paljon lukuja, jotta lukija saatiin vakuuttumaan. Lehdessä myös hyödynnettiin vastakkainasettelua. Siinä osoitettiin vain kapitalististen maiden, usein Länsi-Saksan, epäkohtia ja ylistettiin DDR:n huippusaavutuksia, vaikka saavutukset olisivatkin olleet liioiteltuja.²⁹¹

DDR:n saavutuksia esiteltiin ja sen ystävien piiriä laajennettiin ennen kaikkea kulttuurin keinoin. Suuri osa 1970- ja 1980-luvun toimintakertomuksista on osoitettu eri kulttuuritapahtumien luettelomiselle. Seura järjesti konsertteja, taidenäyttelyitä, elokuvailtoja ja teatteriesityksiä. Näyttelyt ja materiaali olivat monipuolisia, näyttelyihin kuului muun muassa taidenäyttelyjä, eri työaloista kertovia painokuva-, ympäristönsuojelu- ja postimerkinäyttelyjä. Lisäksi järjestettiin sosialististen maiden elokuvaviikko, musiikkitapahtumia ja muita tapahtumia.²⁹² Seuran yhteistyösopimuksissa kansainystävyyden liiton kanssa kulttuuritapahtumien välineellinen luonne tulee esille. Seurojen sopimuksissa avoimesti mainitaan, että molemmat seurat pyrkivät käyttämään kulttuuritapahtumia hyväkseen välittääkseen tietoa ystävämaasta.²⁹³

²⁸⁸ SDS: sopimus kansainystävyydenliiton kanssa vuodelta 1973. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁸⁹ Vuoden 1973 työpöytäkirja. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁹⁰ Hentilä 2004, 78.

²⁹¹ Lampela 2018, 19.

²⁹² Toimintakertomukset 1973–1989. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

²⁹³ Sopimukset yhteistyöstä Kyliiton kanssa 1979–1983 & 1984–1988. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA.

4.2. Valtiollispoliittiset näyttelyt

Alkuaikoinaan vuonna 1959 SDS-seura järjesti yhdessä Saksan Taideakatemia (Deutsche Akademie der Künste, Itä-Berliini) ja itäsaksalaisen Ulkomaisia kulttuurisuhteita hoitavan järjestön kanssa näyttelyn, joka esitteli toisen maailmansodan jälkeistä kuvataidetta DDR:stä.²⁹⁴

Helsingin Taidehallissa järjestetty tilaisuus oli SDS:lle erityisen merkittävä myöhempienkin vuosien kannalta, sillä osa taideteoksista aiheutti diplomaattisen selkkauksen. Erityisesti yhden julisteen ja kolmen grafiikkateoksen esittäminen saivat Yhdysvaltojen, Ison-Britannian ja Ranskan suurlähettiläät esittämään diplomaattisen epävirallisen muistion Suomen ulkoasiainministeriölle. Maiden edustajien mukaan esiteltyt teokset olivat maita vastaan suunnattua propagandaa. Teokset kuvasivat Yhdysvaltojen ydinpommin ja -kokeiden vaikutuksia Japanissa ja Tyynellämerellä, Ranskaa vastaan taistelevaa Algerian kapinallista liikettä sekä Kyproksen aseellista itsenäisyystaistelua Iso-Britanniaa vastaan. Teokset osuivat siis poliittisesti arkoihin paikkoihin.²⁹⁵

Selkkkaus liittyi myös Itä-Saksan tunnustamiskampanjointiin, jota se kävi erityisen rajusti DDR:n perustamisen 10-vuotisjuhlavuonna 1959. Iso-Britannia, Ranska ja Yhdysvallat puolestaan pitivät Saksan Liittotasavaltaa ainoana oikeana Saksan edustajana.²⁹⁶ Siksi myös näyttelyn nimi *Saksan (DDR) grafiikkaa ja pienoisteoksia* oli poliittinen valinta. Tiukimmin näyttelyn esittämistä kritisoi Ranska. Sen edustajan mukaan teosten esittäminen vaaransi Suomen puolueettomuuspolitiikan uskottavuuden.²⁹⁷

Suomen ulkoministeriö reagoikin länsimaiden kritiikkiin ja kutsui DDR:n kaupallisen edustuston lehdistöavustajan puhutteluun. Ulkoministeriö ehdotti hänelle, että Suomi-DDR-seura poistaisi itse näyttelystä ne työt, jotka olivat aiheuttaneet polemiikkia ja jotka eivät olleet esillä Lontoossa. Näin ulkoministeriön ei tarvitsisi kertoa medialle poiston syyksi ulkoministeriön omaa pyyntöä. DDR ei kuitenkaan taipunut, vaan lehdistöavustaja ilmoitti, ettei Saksan Taideakatemia puutu siihen, missä muodossa Suomi-DDR-seura esittää näyttelyn.²⁹⁸

Vastuu siirrettiin SDS:lle. Samaan aikaan kaupallinen edustusto käytti silloisen sihteeri/toiminnanjohtajan Ontro Virtasen ja johtokunnan jäsenten työpanosta omiin päämääriinsä.

²⁹⁴ Koskinen 2019, 316.

²⁹⁵ Koskinen 2019, 318.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Koskinen 2019, 319–320.

²⁹⁸ Koskinen 2019, 322–323.

DDR:n ystävyysseurojen kattojärjestön pääsihteeri Herbert Meyerkin huomautti kaupallista edustustoa asiasta.²⁹⁹ Siksi vastuun vierittäminen SDS:lle vaikuttaa poliittisen vastuun välttelyltä.

Silloinen puheenjohtaja Lennart Kivi ja toiminnanjohtaja Ontro Virtanen kävivät ulkoministeriössä puhumassa selkkauksesta. He vetosivat asiassa taiteilijoiden vastustukseen ja pyysivät ministeriöltä kirjallista esitystä seuran johtokunnan käsiteltäväksi. Ulkoministeri Törngren lähetti esityksen, jossa hän Suomen puolueettoman ulkopolitiikan nimissä kehotti SDS:aa objektiivisuuteen asian ”kansainvälisten kiistakysymysten yhteydessä”. Ulkoministeri pyysi seuraa harkitsemaan näyttelyn kokoonpanoa, kun se seuraavaksi siirrettäisiin Turkuun. Selkkaus ilmeisesti päättyi tähän, sillä ulkoministeriön arkistossa ei ole enempää tietoa asiasta eikä mahdollisista teosten poistoista uutisoitu myöhemmin.³⁰⁰ SDS:n toimintakertomuksessa puolestaan kirjoitettiin, että ”Selkkaus, mikäli sitä sellaiseksi voisi kutsua, poistettiin päiväjärjestyksestä suuremmitta kohuita.”³⁰¹

SDS vetosi taiteilijoiden vastustukseen puolustaessaan näyttelyä. Hufvudstadsbladetin haastattelussa näyttelyn ripustuksesta vastannut Taidehallin intendentti Hintze ja DDR-mielinen taiteilija Sven Grönvall korostivat taiteen ilmaisuvapautta ja suomalaisen taidekentän riippumattomuutta. Grönvall ei pitänyt selkkauksen aiheuttaneita teoksia propagandana. Hän myönsi teosten poliittisuuden, mutta kysyi, miksei se olisi hyväksyttävää.³⁰²

Sen sijaan suomalaiset taidekriitikot vasemmalta oikealle pitivät näyttelyä poliittisena. Maija Koskisen mukaan Itä-Saksa toikin suurvaltapolitiittisen kamppailun jaetun Saksan kysymyksestä Suomeen ja Taidehalliin. DDR propagoi näyttelyllään maan tunnustamisen puolesta. Läntisten valtojen kritiikin myötä näyttelystä myös muodostui kiusallinen Suomen puolueettomuuspolitiikalle.³⁰³

Maija Koskinen määrittelee *Saksan (DDR) grafiikkaa ja pienoisseistoksia* -näyttelyn valtiollispoliittiseksi näyttelyksi eli näyttelyksi, joka järjestettiin ”enemmän valtiollisen politiikan kuin taidekentän ehdoilla tai jopa kokonaan valtiovallan ehdoin”. Koskisen mukaan valtiollispoliittisten näyttelyiden ensisijainen tavoite oli poliittinen eikä kulttuurivaihto tai maakuvan edistäminen. Valtiollispoliittisissa näyttelyissä esiteltiin myös poliittiseksi tehtyä taidetta, mutta ei

²⁹⁹ Hentilä 2004, 58.

³⁰⁰ Koskinen 2019, 232.

³⁰¹ Toimintakertomus 1959. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁰² Koskinen 2019, 322.

³⁰³ Koskinen 2019, 319 & 324.

aina. Tärkeää on, kenen ehdoilla näyttely järjestettiin. Valtiollispoliittiset näyttelyt järjesti valtiollinen taho, joka päätti niiden sisällöstä ja myös rahoitti niitä.³⁰⁴

Ystävyysseurat toimivat välikäsinä, jotka tarjosivat epäpoliittisuuden suojan poliittisen viestin välittämiseksi. Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain suomalaisten ystävyysseurojen toimintaa tutkinut Koskinen löytää kuitenkin eroja piilottelun tarpeessa. Ulkopoliittisen tilanteen vuoksi Neuvostoliiton ei tarvinnut peitellä propagandistista toimintaansa yhtä paljon kuin Yhdysvaltojen, joka teki yhteistyötä Suomi-Amerikka Yhdistyksen ja suomalaisen kulttuurikentän kanssa. Silti myös Neuvostoliitto käytti SNS:ää näyttelyiden virallisena järjestäjänä.³⁰⁵

Ystävyysyhdistysten lisäksi Suomeen vaikuttavat ulkovaltat käyttivät propagandan lähteenä taide- ja kulttuurikentän tunnettuja toimijoita.³⁰⁶ DDR:lle tärkeä oli vuoden 1959 näyttelyä puolustanut taiteilija Sven Grönvall, joka toimi itsekin pitkään Suomi-DDR-seuran johtokunnassa. Vuonna 1975 kuollutta Grönvallia muistettiin seuran toiminnassa ahkerasti. Sekä vuosina 1978 että vuonna 1988 SDS järjesti tapahtumia Grönvallin kunniaksi.³⁰⁷

Vuonna 1978 SDS järjesti Grönvallin töitä esittelevän taidenäyttelyn DDR:ssä Rostockissa.³⁰⁸ Vuosina 1979 ja 1980 tuntematon henkilö seurasta raportoi, että taidemaalari Pekka Syrjä oli pitänyt diaesitelmiä Grönvallin tuotannosta ympäri Suomea. Tekstin mukaan esityksissä valotettiin Grönvallin toimintaa Suomen taide-elämässä, mutta myös hänen kansainvälisiä yhteyksiään, varsinkin yhteyksiä DDR:ään, ”sillä useat diasarjaan sisältyvät työt on tehty juuri DDR:ssä.” Lisäksi samassa paperissa arvioitiin, että esitykset ovat tavoittaneet noin 600 katsojaa.³⁰⁹

4.3. Tulevaisuuden kuvaaminen

Pelkkä nykyhetken kuvaaminen ja menneisyyden muistaminen ei riittänyt DDR:n ystävien piirin laajentamiseen. Suomalaiselle yleisölle tehtiinkin selväksi, että tärkeintä oli Itä-Saksan kehityksen suunta. Tämä saatettiin kertoa suoraan yleisölle. Vuonna 1976 DDR-Kulturzentrum järjesti SDS:n 20-vuotisjuhlien kunniaksi ympäri Suomea kiertäneen ”DDR suomalaisin silmin” -näyttely. Siinä esiteltiin äänekoskelaisen valokuvaajan Olavi Porrin ottamia valokuvia DDR:stä. Yleisölle suunnatun esitteen mukaan näyttelyssä esitettävät valokuvat oli valittu, jotta suomalaiset voisivat tutustua ”DDR:n elämän tämän päivän eräisiin luonteenomaisimpiin piirteisiin.” Esitteessä kerrotaankin, että

³⁰⁴ Koskinen 2019, 21.

³⁰⁵ Koskinen 2019, 22 & 365.

³⁰⁶ Koskinen 2019, 22.

³⁰⁷ Toimintakertomukset 1978 & 1988. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁰⁸ Kirje tuntemattomalta lähettäjältä. 14.2.1978. Näyttelyitä (1956–1988). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁰⁹ Tuntematon paperi. Tuntematon päivämäärä. Näyttelyitä (1956–1988). Suomi-DDR-seura, KA.

yksi näyttely ei pysty antamaan täydellistä kuvaa DDR:stä eikä näyttely edes pyri tähän. Sen sijaan kerrotaan, että käsittelemällä useita ”luonteeltaan toisistaan etäälläkin olevia teemoja” on haluttu antaa kuva kehityksen suunnasta.³¹⁰ Kehityksen suunnan ja tulevaisuuden kuvaaminen ja edistysuskon luominen oli myös DDR-Revuen ja siten valtapuolue SED:n linjan mukaista. Propagandistiseen linjaan kuului sosialistisen rakennustyön kytkeminen luokattomaan, tasa-arvoiseen ja riistosta vapaan maailman syntymiseen tulevaisuudessa.³¹¹

DDR-Revuen lisäksi SDS:lla oli myös omaa tiedotustuotantoa. Se oli Suomi-DDR-tiedotuslehti. Vuodesta 1973 lähtien julkaistussa lehdessä³¹² julkaistiin seuran omien haastattelujen ja kolumnien lisäksi myös DDR:n kulttuurikeskuksen kannanottoja, joten myös Itä-Saksan kommunistisen puolueen virallinen ääni oli mukana lehdessä.

Itä-Saksasta kertovissa uutisissa ei kritisoitu DDR:ää, vaikka tekstit olisivatkin olleet suomalaisten kirjoittamia. Esimerkiksi vuoden 1981 toisen lehden uutisotsikoihin kuului ”Pienet kunnat yhteistyössä” ja ”Mainettaan paremmat suhteet”. Ensimmäinen juttu kertoi, kuinka pienet kunnat halutaan DDR:ssä säilyttää asukasystävällisyytensä vuoksi, toinen juttu puolestaan kertoi, että Itä- ja Länsi-Saksalla olisi mainettaan paremmat suhteet. Lehdessä myös siteerattiin DDR:n suurinta sanomalehteä Neues Deutschlandia, joka muun muassa syytti länsisaksalaisia poliitikkoja Saksojen välisten suhteiden huonontumisesta.³¹³

SDS järjesti myös keskustelutilaisuuksia kuten ”DDR 35 vuotta – merkitys Euroopan rauhantilan säilymiselle.”³¹⁴ Keskustelutapahtumia oli kuitenkin harvoin verrattuna muihin tapahtumiin. Epäilemättä keskustelua vaikeutti se, että DDR:n ongelmista kuten sananvapauden puutteesta ei seurassa käyty keskustelua. Seppo Hentilän mukaan DDR-seurassa, kuten muussakin itään suuntautuneessa kanssakäymisessä vallitsi vaikenemisen kulttuuri. Vaikeneminen ulottui erityisesti sosialistisen järjestelmän ongelmista keskustelemiseen: ”suomalaiset eivät ottaneet [järjestelmän ongelmia] puheeksi, sellainen henkilö olisi savustettu ulos.”, Hentilä sanoo.³¹⁵ Hän myös kirjoittaa ettei itsekään nostanut esiin DDR:n epäkohtia, sillä ei halunnut hankkia neuvostovastaisen antikommunistin mainetta.³¹⁶

³¹⁰ ”DDR suomalaisin silmin” -näyttely. Näyttelyitä (1956–1988). Suomi-DDR-seura, KA.

³¹¹ Lampela 2018, 20.

³¹² Toimintakertomus 1973. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³¹³ Suomi-DDR-seuran lehti 2/1981 & 1/1983. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³¹⁴ Toimintakertomus 1984. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³¹⁵ Seppo Hentilän haastattelu 2020.

³¹⁶ Hentilä 2004, 238.

Yksi merkittävimmistä Suomi-DDR-seuran tukemista yhteistyömuodoista oli ystävyyskaupunkitoiminta. Seppo Hentilän mukaan kyseessä oli pääasiassa kunnallispoliittisen eliitin ja virkamiesjohdon yhteistyöstä.³¹⁷

Suomen ja DDR:n suhteiden monipuolistuessa SDS:n ja ystävyyskaupunkien toiminta ei kuitenkaan aina ollut kovin tiivistä. Esimerkiksi Oulu hoiti DDR:n yhteyksiä pääasiassa suoraan ystävyyskaupunkinsa Hallen kanssa ilman tarvetta SDS:n paikallisosaston apuun. Samaan aikaan, kun seuran paikallisosaston toiminta alkoi hiipua 1980-luvun alussa,³¹⁸ oululainen sanomalehti Kaleva uutisoi, että ”Hallen ja Oulun yhteydet syvenevät”.³¹⁹

Seppo Hentilän mukaan DDR:n ystävyyskaupunkien propaganda ei voinut DDR:n järjestelmän takia merkittävästi poiketa DDR:n valtiollisen propagandan luonteesta. ”Ystäville esiteltiin ja tarjottiin aina parasta, eikä sitä ollut sopivaa arvostella,” Hentilä kuvailee kanssakäymisen jäykkyyttä.³²⁰ Tämä kuvastaa ystävyyden merkitystä Suomen ja DDR:n välisessä kanssakäymisessä.

4.4. Juhlavuodet huippukohtina

4.4.1. Juhlavuodet perinnön vaalimisessa

Sosialistisille ystävyysseuroille oli ominaista juhluvuosien viettäminen. Neuvostoliitossa juhlittiin rituaalinomaisesti vuosipäiviä kuten Leninin kuoleman muistopäiviä, kirjailijoiden ja muiden taiteilijoiden muistopäiviä sekä ennen kaikkea lokakuun vallankumousta. Siksi Suomi-Neuvostoliitto-seura vietti samoja juhlia Suomessa. Lisäksi Suomessa vietettiin myös YYA-sopimuksen juhlapäiviä.³²¹

Christopher Hillin mukaan historiaa käytetään mobilisoimaan kansalaisia hallituksen tueksi. Myös poliitikoilla itsellään on henkilökohtaisia muistoja ja poliittisen luokan (political class) edustajina he perivät tiettyjä vallitsevia myyttejä, rituaaleja, joita he käyttävät, mutta jotka myös vaikuttavat poliitikkoihin itseensä.³²²

³¹⁷ Hentilä 2004, 63.

³¹⁸ Oulun osaston toimintakertomukset 1981, 1983 & johtokunnank. pöytäkirja 14.5.1982. Asiakirjoja (1972–1988). Suomi-DDR-seura Oulun osasto, KA.

³¹⁹ ”Oulun ja Hallen suhteet syvenevät – Kulttuurilaitokset suoraan yhteyteen.” 22.4.1982, *Kalevan uutinen*. Asiakirjoja (1972–1988). Suomi-DDR-seura Oulun osasto, KA.

³²⁰ Hentilä 2004, 64.

³²¹ Mikkonen 2015, 35.

³²² Hill 2003, 116–117.

Luodessaan ensimmäistä saksalaista ”talonpoikien ja työläisten valtiota”, DDR muodosti itselleen historian. Tähän kuului keskeisesti saksalaisen kulttuurisen perinnön julistaminen. Yksinkertaistettuna kulttuurisen perinnön ajatus oli, että DDR toimi turvapaikkana kaikille Saksan historian hyville kulttuuriarvoille, kun taas kapitalistiseen Saksan liittotasavaltaan oli tullut vain taantumuksellisia arvoja. Perintö toimi siis hyökkäysargumenttina Liittotasavaltaa vastaan. Neuvostoliiton tapaan erilaiset muistopäivät, juhlapäivät ja vuosipäivät olivatkin tärkeitä DDR:n kulttuuripoliittiselle vaikuttamiselle.³²³ Seura juhlisti monia saksalaisia taiteilijoita ja kuuluisia henkilöitä kuten Goethea, Schilleriä, Beethovenia, Bertold Brechtiä ja 1980-luvulta lähtien Martti Lutheria.³²⁴

Suomi-DDR-seuran merkittävimpinä tapahtumina olivat kuitenkin ennen kaikkea DDR:n ja SDS:n juhluvuodet. Seuran järjestämät juhlallisuudet olivat seuran toiminnan kohokohtia.³²⁵ SDS järjesti varsinaisen vuosijuhlan. Lisäksi järjestettiin DDR-päiviä yhteistyössä suomalaisten kaupunkien kanssa. DDR-päiviä tosin järjestettiin vuoteen 1984 asti joka vuosi, ei vain tasavuosina.³²⁶ DDR-päivien toteuttamisesta olivat kuitenkin vastuussa pääasiassa ystävyyskaupungit,³²⁷ jotka eivät olleet sidoksissa Suomi-DDR-seuraan.

Vuosijuhliin SDS:n johtokunta pyrki kutsumaan mahdollisimman arvovaltaisen suomalaisen puhujan.³²⁸ Jokaisessa seuran järjestämässä juhlavuoden pääjuhlassa 1970- ja 1980-luvulla Suomen valtion tervehdyksestä vastasikin joko ministeri tai eduskunnan puhemies. Vuonna 1974 DDR:n 25-vuotisjuhlallisuuksissa puhumassa oli ulkoministeri Ahti Karjalainen (kesk),³²⁹ joka oli tunnettu hyvistä idänsuhteistaan.

Karjalainen jäi ainoaksi ulkoministeriksi, joka seuran järjestämiin juhlallisuuksiin saatiin. Myös vuonna 1979 SDS:n johtokunta halusi ulkoministerin DDR:n 30-vuotisjuhlallisuuksiin Suomen valtion tervehdyksen esittäjäksi juhlaan. Muina vaihtoehtoina pääpuhujaksi seura pohti pääministeriä tai kulttuuriasioista vastaavaa opetusministeriä. Seuran puheenjohtaja Veikko Savela myös ehdotti, että seura voisi jopa yrittää saada presidentti Kekkonen kutsuvieraaksi, sillä tämä oli osallistunut

³²³ Fix 1998, 26.

³²⁴ Toimintakertomukset. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³²⁵ Seuran toiminnan kohokohdat. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

³²⁶ Toimintakertomukset. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³²⁷ Lübbe 1981, 150–151.

³²⁸ Johtokunnank. ptk. 26.4.1979 & 19.2.1981. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³²⁹ Toimintakertomus 1974. Toimintakertomukset. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

muiden sosialististen maiden 30-vuotisjuhlallisuuksiin. Johtokunta päättikin tehdä asiasta alustavia tiedusteluja.³³⁰

Lopulta juhlallisuuksiin ei saatu presidenttiä vieraaksi eikä ulkoministeriä esittämään valtiovallan tervehdystä. Myöskään pääministeri tai opetusministeri ei saapunut juhlaan. Suomen valtiovallan edustajaksi päätyi valtiovarainministeri Ahti Pekkala (sd), joka oli itsekin Suomi-DDR-seuran johtokunnan jäsen.³³¹ Tämän voi laskea jonkinlaiseksi tappioksi, sillä puhuja ei ollut seuran ulkopuolinen, mikä oli tuonut kaivattua arvovaltaa juhlalle.

SDS:n omiin 20-vuotisjuhliin vuonna 1976 johtokunta kutsui ja sai opetusministerin, joka oli tuolloin Paavo Väyrynen (kesk). Myös SDS:n 25-vuotisjuhliin vuonna 1981 pyydettiin ja saatiin puhumaan opetusministeri, Kalevi Kivistö (skdl).³³² Hyvien suhteiden ylläpitäminen opetusministeriöön oli epäilemättä eduksi seuralle sen saaman valtionavun vuoksi.

1970- ja 1980-lukujen vaihde vaikuttaa olleen DDR:n juhlimisen huipentuma. Vuonna 1979 SDS julkaisi DDR:n 30-vuotisjuhlan kunniaksi tiedotuslehden juhlanumeron, jossa eri instituutioiden edustajat, kuten Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen laitoksen, kertoivat kulttuurivaihdon hyödyistä. Toisaalta lehdessä esimerkiksi SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen ylisti DDR:n ja Neuvostoliiton menestystä ”rauhanomaisen demokraattisen valtion” luomisessa. Lisäksi lehdessä esiteltiin onnistunutta DDR:n juhluvuoden pääjuhlaa, jonka yleisössä eturivissä olivat Saarisen lisäksi SKDL:n kansanedustaja Ulla-Leena Alppi sekä opetusministeri Kivistö, liikenneministeri Veikko Saarto ja valtiovarainministeri Ahti Pekkala. Heidän lisäksi eturivissä oli myös kenraaliluutnantti Jaakko Valtanen.³³³

Vuonna 1981 seuran juhluvuoden kunniaksi pyydettiin kahtatoista eri yhteiskuntaelämän ”arvovaltaista henkilöä” kertomaan oman alansa suhteista DDR:ään. Lisäksi seura lähetti 75 eri yhteisölle kirjallisen kyselyn, jossa kysyttiin DDR:n suhteiden alkamisaikaa sekä suhteiden laajuutta ja tasoa sekä käytännön toimintaa DDR:n kanssa. Kyselyyn vastasi 39 yhteisöä, joista ainoastaan yhdessä todettiin, että ei ole käytännön suhteita DDR:ään. Kyselyyn osallistuneisiin kuului kaupungeja, erilaisia järjestöjä ja puolueita. SDS:n kokoaman tiivistelmän mukaan ”kokemukset ovat poikkeuksetta myönteisiä”. Kyselyä voi pitää suurena, sillä siihen todella osallistui lähes kaikkien

³³⁰ Johtokunnank. ptk. 14.6.1979. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³³¹ Toimintakertomus 1979. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³³² Toimintakertomukset 1976 & 1981. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³³³ Suomi-DDR-seuran tiedotuslehti 2/1979 juhlanumero. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

yhteiskunta-alojen toimijoita. Esimerkiksi ammattiliittoja, kirkon edustusta, puolueita, yrityksiä, ylioppilaskuntien liitto.³³⁴

Vuonna 1986 järjestettyihin SDS:n 30-vuotisjuhliin saapui puhumaan puolestaan eduskunnan puhemies kokoomuksen Erkki Pystynen.³³⁵ Huomioitavaa on, että näihin juhliin saatiin myös tasavallan presidentin Mauno Koiviston tervehdys.³³⁶

Vaikka Koivisto ei nostanutkaan valtiovierailuilla esille SDS:aa, hän kuitenkin huomioi seuran. Tämä sopii Koiviston kantaan, että hän aikoi pitää kiinni edeltäjänsä ulkopoliittisesta perinnöstä,³³⁷ johon hyvien idänsuhteiden ylläpito ja siihen kiinteästi kuuluva liturginen luottamusta vahvistavan ystävyyden osoittaminen kuuluivat. Vuonna 1984 DDR täytti 35 vuotta ja tällä kertaa vuosijuhlissa Suomea edusti SDS:n varapuheenjohtajana toiminut ympäristöministeri Matti Ahde. Vuonna 1989 tilanne oli poikkeuksellinen. ”Juhlavuodesta muodostui kovin erilainen kuin ennakoita osattiin odottaa.” SDS:n toimintakertomuksessa kerrotaan. Silti tälläkin kertaa juhlallisuuksia valmisteltiin entiseen tapaan. Juhlavieraina DDR:n 40-vuotisjuhlissa oli Suomen valtion puolesta opetusministeri Anna-Liisa Kasurinen (sd).³³⁸

On mielenkiintoista, että opetusministerin asemassa oleva Kasurinen suostui puhumaan vuonna 1989 vain kuukausi ennen muurin murtumista järjestetyssä juhlissa, vaikka Itä-Saksan ongelmat olivat jo julkisuudessa. Helsingin Sanomien kriittisesti asiaa käsitelleen artikkelin mukaan Kasurinen ei käsitellyt puheessaan DDR:n yhteiskunnallista tilaa, vaan esitti vain Suomen valtiovallan tervehdyksen ja puhui maiden välisestä kulttuurivaihdosta.³³⁹ Pernaan mukaan Kasurinen oli yksi kylmän sodan perinteisen kulttuurivaihdon tukijoista myös vuonna 1988.³⁴⁰

Seura keskittyi juhlissaan saamaan arvovaltaisen vieraan Suomen edustajaksi. Sen sijaan DDR:n tuomista vieraista ei johtokunnassa keskusteltu. Syynä on todennäköisesti se, että DDR:stä tuleviin vieraisiin seura ei voinut vaikuttaa, joten asiasta ei liene ollut syytä keskustella.

DDR:n tuomana vieraana DDR:n juhlavuosina saattoi olla suurlähettiläs tai valtiosihteeri. SDS:n juhlavuosina puolestaan Itä-Saksan tervehdyksen esitti joku DDR:n ystävyysseuratoiminnan johtaja,

³³⁴ SDS 25 vuotta - Huomioita Suomen ja Saksan demokraattisen tasavallan välisistä suhteista 25 vuotta ystävyysseuran perustamisen jälkeen. Turun yliopiston kirjasto.

³³⁵ Johtokunnank. ptk. 17.4.1986. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³³⁶ Toimintakertomus 1986. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³³⁷ Visuri 2006, 271.

³³⁸ Toimintakertomukset 1984 & 1989. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³³⁹ ”DDR:n 40-vuotisjuhlapäivää juhlittiin vaisusti Helsingissä” *Helsingin Sanomat*, 11.10.1989. <<https://nakoislehti.hs.fi/e06b2a16-c3b3-428d-9912-456049d2e27e/10?q=olavi%2Bsalmi%2Bsuomi-ddr-seura>> [luettu 20.1.2022].

³⁴⁰ Perna 2002, 334–335.

kuten Kansainystävyyden liiton varapuheenjohtaja tai myöhemmin DDR-Suomi-ystävyyseuran puheenjohtaja.³⁴¹ Vaikuttaakin siltä, että DDR:n omista juhlissa puhui yleensä vaikutusvaltaisempi itäsaksalainen kuin itse ystävyysseuran juhlassa. Tämä vahvistaa johtopäätöstä siitä, että DDR:lle ystävyystoiminta oli yksisuuntainen tie, jonka ei haluttu oleva todellista ajatusten vaihtoa.

4.4.2. Yleisömäärä

Arvovaltaisten puhujien lisäksi tapahtumiin yritettiin saada mahdollisimman paljon yleisöä. Tämä liittyi DDR:n tavoitteisiin esitellä ”laajojen kansankerrosten” osallistumista DDR:n kanssa tehtävään rauhantyyöhön. Yksi syy on voinut olla, että Suomen ja DDR:n ystävyys suosiota mainostettiin DDR:ssä oman maan kansalaisille sisäpoliittisista syistä. Tämä näkyy jo itäsaksalaisten lehtien uutisoinnista koskien 1970-luvun alussa toiminutta DDR:n tunnustamisliikettä. Tunnustamisliikkeellä ei ollut henkilöjäseniä, mutta sillä oli 41 yhteisöjäsentä, jotka edustivat noin 1,5 miljoonaa suomalaista. Luvut olivat Seppo Hentilän mukaan kuitenkin liioiteltuja, sillä sama henkilö saattoi kuulua moneen yhdistykseen, jotka kaikki tukivat DDR:n tunnustamisliikettä. Tällöin hän oli moninkertainen DDR:n ystävä. DDR:n lehdistö uutisoi joka tapauksessa ”valtaisasta joukkoliikkeestä”.³⁴²

Vielä 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuolella SDS oli tyytyväinen vuosijuhlien osallistujamääriin. Vuonna 1974 DDR:n vuosijuhla järjestettiin Helsingin Kulttuuritalossa ja yleisöä oli seuran toimintakertomuksen mukaan noin 900 ihmistä. Tämä on toimintakertomuksen mukainen arvio ja on mahdollista, että sitä on liioiteltu. Vuonna 1976 järjestetty SDS:n oma vuosijuhla keräsi kaupunginteatteriin ”lähes täyden salin” väkeä.³⁴³ Vuonna 1981 järjestettiin juhla puolestaan yliopiston juhlasalissa ja juhlaan saapui noin 500 henkilöä. Johtokunta kokikin juhlan onnistuneen hyvin.³⁴⁴

SDS teki jatkuvasti työtä toteuttaakseen DDR:n visiota suurten kansanliikkeiden osallistumisesta. Esimerkiksi DDR:n 30-vuotisjuhla vuonna 1979 varten levitettiin 4000 kappaletta kutsuja, joista jokainen oli kahdelle hengelle. Lisäksi yritettiin vaikuttaa tiedotusvälineisiin ”erikoisesti Radioon ja TV:hen, että ne tekisivät juhlaa tunnetuksi.” Myös DDR:n valtiollisen kansantanssiyhtyeen

³⁴¹ Toimintakertomukset 1989, 1979, 1981 & 1986. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁴² Hentilä 2004, 193–194.

³⁴³ Toimintakertomus 1976. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁴⁴ Johtokunnank. ptk. 7.5.1981. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

konsertoidessa Helsingissä johtokunta totesi, että ”riittävän yleisömäärän saamiseksi on tehtävä kaikki mahdollinen”³⁴⁵

Vasemmistolainen 1970-luku oli suosiollinen ystävyystoiminnalle. Siten ei ole ihme, että yleisöä Itä-Saksaa ja sitä esitelleen ystävyysseuran juhliin riitti. Ville Pernaan mukaan poliittinen pitkä 1970-luku päättyi Kekkonen eropyyntöön vuoden 1981 lopussa. Sen jälkeen alkoi uusi ajanjakso.³⁴⁶ Ajan hengen muuttuminen näkyi myös Suomi-DDR-seuran juhlien järjestämisessä. Yleisömäärä alkoi vähentyä.

Vuoden 1984 juhlia suunnitellessa SDS:n johtokunnan mielestä yleisön määrä riippui ennen kaikkea juhlan taiteellisen ohjelman laadusta. Johtokunta pyrki käyttämään SDS:n jäsenten Kaj Chydeniuksen ja Ralf Långbackan suhteita hankkiessaan nimekkäitä taiteilijoita. Johtokunta päätti, että jos tarpeeksi nimekkäitä esiintyjä ei saada paikalle, Itä-Saksaa juhlistetaan Kulttuuritaloa pienemmässä tilassa. Ilmeisesti 1980-luvun puolivälissä tarpeeksi nimekkäitä suomalaisia esiintyjä ei kiinnostanut esiintyä DDR:n kunniaksi, sillä SDS päätyi järjestämään juhlat Ylioppilastalolla.³⁴⁷

Nimekkäiden taiteilijoiden hankkiminen muistuttaa myös DDR:n suoraa kulttuurivaikuttamista erityisesti tunnustamiskampanjoinnin aikana, jolloin maa yritti pitää yllä mahdollisimman korkeaa tasoa kulttuuritarjonnassaan.³⁴⁸

DDR:n juhlistajien määrä kuitenkin jatkui vähenemistään 1980-luvun loppua kohden. Vuonna 1986 johtokunta puolestaan oli tyytymätön yleisömäärään, kun SDS:n vuosijuhliin osallistui vain 300 henkilöä.³⁴⁹

Vuoden 1989 tilanne ja Itä-Saksan kriisi muutti kuitenkin kaiken ja yllätti Itä-Saksan johdon lisäksi myös SDS:n. Ylioppilastaloa pienempi Savoy-teatterikaan ei täyttynyt.³⁵⁰ SDS:n johtokunnan pöytäkirjoissa vuoden 1989 seuran järjestämien DDR:n 40-vuotisjuhlien yleisömääräksi arvioidaankin 300 henkilöä.³⁵¹ Toisaalta tämä todistaa, että DDR:n ystäviä yhä löytyi, kun ottaa huomioon, että Itä-Saksan ongelmat olivat jo julkisuudessa.

Sen sijaan huomiota seuralle tuli näistä juhlista enemmän kuin aiemmin. Ennen vuoden juhlaa käytiin keskustelua DDR:n edustajien ja SDS:n johtokunnan välillä, kun puheenjohtaja Savelaan otti yhteyttä

³⁴⁵ Johtokunnank. pkt. 26.9.1979. & 19.10.1976. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁴⁶ Perna 2021, 9.

³⁴⁷ Johtokunnank. pkt. 15.12.1983 & 29.11.1984. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁴⁸ Hentilä 2004, 195.

³⁴⁹ Johtokunnank. pkt. 15.5.1986. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁵⁰ ”DDR:n 40-vuotisjuhlapäivää juhlistettiin vaisusti Helsingissä” *Helsingin Sanomat*, 11.10.1989. [luettu 20.1.2022].

³⁵¹ Johtokunnank. pkt. 8.11.1989. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

DDR:n Kulttuurikeskuksen johtaja. Lisäksi vpj. Kiveen otti yhteyttä DDR:n suurlähetystön lehdistö- ja kulttuuriattasea. Molemmat kysyivät, voisiko seura tehdä jotain ”viimeaikaisen DDR:lle kielteisen huomion aiheuttaman tilanteen parantamiseksi”. Johtokunnan jäsenet vastasivat erilaiseen sävyyn kuin ennen:

”eivät mitkään keinotekoiset esiintymiset paranna asiaa, vaan parasta mitä voimme tehdä on saada edessäolevat toimintatapahtumat ennen muuta 40-vuotisjuhlatilaisuus onnistumaan todella näyttävästi”.³⁵²

Ennen vuotta 1989 ”keinotekoisista” esiintymisistä puhuminen ei olisi tullut kyseeseen seurassa, vaan ystävyyttä edistettiin mitä erilaisimmin keinoin, jotka nykynäkökulmasta vaikuttavat suorastaan valheellisilta. Toisaalta vuonna 1989 käyty keskustelu osoittaa SDS:n järjestämien juhlallisuuksien poliittisen välinearvon DDR:n maineen parantamiseksi.

Suomen valtakunnalliselle medialle SDS:n järjestämät DDR:n juhluvuositapahtumat eivät tosin olleet 1970-luvullakaan merkittäviä tapahtumia tunnustamisen jälkeen. Johtokunnan mukaan vasta vuonna 1989 ensimmäistä kertaa DDR:n juhluvuosi huomioitiin Helsingin Sanomien ja Iltalehden kaltaisissa lehdissä. Tämäkin median suoma huomio tuli ”tietenkin DDR:ssä vallitsevan tilanteen johdosta”, johtokunta pohti. Myös vuonna 1986 johtokunta keskusteli pettyneenä, että lehdistö ”ei millään tavalla huomionnut” SDS:n 30-vuotisjuhlia.³⁵³ Myös Seppo Hentilän mukaan Suomi-DDR-seuran toiminta näkyi pääasiassa vasemmistolehdistä.³⁵⁴

1970-luvulla seuran järjestämät juhlat olivat suosittuja tilaisuuksia, mutta 1980-luvulla yleisömäärä väheni. Suomen valtio sen sijaan lähetti aina ministerin tai eduskunnan puhemiehen sekä SDS:n että DDR:n vuosijuhliin. Vuoden 1989 juhlat osoittavat, että juhlissa ei kritisoitu DDR:ää edes silloin, kun maan ongelmat olivat kaikkien tiedossa. Itäsaksalaisten toimijoiden näkökulmasta juhlissa kyseessä olikin DDR:n maineen parantaminen. Liturgiset juhlat DDR:n maineen parantamiseksi saivat jatkoa Suomen valtion ja erityisesti opetusministeriön tuella huolimatta siitä, että niiden suosio väheni ja ajan ilmapiiri muuttui.

4.5. Suomen tekeminen tunnetuksi DDR:ssä

DDR:lle ystävyysseurat olivat vain väline, mutta Suomi-DDR-seura oli myös itsenäinen toimija. Tästä on yhtenä osoituksena se, että SDS pyrki myös tekemään Suomea tunnetuksi DDR:ssä. Seura

³⁵² Johtokunnank. ptk. 14.9.1989. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁵³ Johtokunnank. ptk. 8.11.1989 & 15.5.1986. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁵⁴ Seppo Hentilän haastattelu 2020.

itse piti merkittävänä työtään Suomi-kuvan edistämisessä. Sitä jopa käytettiin yhtenä perusteluna seuran olemassaololle. Jäähyväishaastattelussaan SDS:n omalle lehdelle toiminnanjohtaja Salmi kertoi, kuinka seuran työ on mahdollistanut ”kulttuurilähettiläiden” lähettämisen DDR:ään.³⁵⁵

Seuran itsensä kokoamissa vuosittaisissa toiminnan kohokohdissa tuotiin näkyvästi esille DDR:ssä tehtävää Suomi-kuvan edistämistä. Epäsuhta tuonnin ja viennin välillä on kuitenkin näkyvissä. 1970-luvulta Suomen esittelemisestä DDR:ään mainitaan vain taiteilija Sven Grönvallin muistonäyttely Berliinissä ja Rostockissa.³⁵⁶

Suhtautuminen suomalaiseen kulttuuriin oli DDR:ssä useissa piireissä myönteistä siihen nähden, että Suomi oli kapitalistinen maa. Marcel Bullan ja Karl-Heinz Raben mukaan SED:n kulttuuripolitiikan toimijat suhtautuivat innokkaasti suomalaisten kirjailijoiden tunnetuksi tekemiseen. DDR:ssä käännettiin huomattavasti enemmän suomalaista kirjallisuutta kuin Länsi-Saksassa.³⁵⁷ Tosin kaikki Suomesta esitettävä materiaali kävi läpi Itä-Saksan virallisten doktriinien määrittämän sensuurin. Jopa suomalainen kaunokirjallisuus muokattiin käänösprosessissa Itä-Saksan aatemaailmaan sopivaksi.³⁵⁸

1980-luvulta seuran kohokohdissa mainitaan useita tapahtumia, joissa tehtiin tunnetuksi Suomea. Näihin kuului taidenäyttelyitä sekä valokuvanäyttelyitä. Kuvataidenäyttelyihin lukeutuivat esimerkiksi kotkalaisten taiteilijoiden näyttelyt Greifswaldissa 1982 ja Rostockissa 1987 sekä Tapio Tapiovaaran näyttely Berliinissä vuonna 1981 sekä 26 suomalaisen taiteilijan näyttely ”Pohjoinen Kuva” Greifswaldissa, Stralsundissa ja Rostockissa vuonna 1984. Valokuvanäyttelyihin kuuluivat Jukka Jäniksen näyttelyt sekä Oopperaa Suomessa -näyttely, jotka kiersivät DDR:ää vuosina 1985–1986.³⁵⁹

Suomalaista taidetta siis ainakin pyrittiin tekemään tunnetuksi DDR:ssä. Lisäksi kohokohdissa mainitaan ”Suomen nuorison 6. viikko” vuodelta 1988, jonka edeltäjiä ei tosin mainita. Tämä saattaa johtua siitä, että vuonna 1988 SDS:n toiminta oli jo hiipumassa ja aiemmin merkityksettömistä tapahtumista saattoi tulla suhteellisesti merkittävämpiä muun toiminnan vähentyessä. Näistä

³⁵⁵ Olavi Salmen haastattelu seuran lehdessä. ”Ystävyystoiminta ei lakkaa Saksojen yhdentymisen seurauksena”. Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁵⁶ Seuran toiminnan kohokohdat. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁵⁷ Bulla & Rabe 1989, 233.

³⁵⁸ Hentilä 2004, 78.

³⁵⁹ Seuran toiminnan kohokohdat. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

kohokohdista huolimatta SDS:n toiminta painottui pääasiassa DDR:n esittelemiseen Suomessa, mikä oli jo seuran sääntöjenkin mukaista.³⁶⁰

Sen sijaan kanssakäyminen tavallisten itäsaksalaisten kanssa oli vaikeaa, vaikka Olavi Salmi kertoikin jäähyväishaastattelussaan seuran edistäneen tavallisten ihmisten välisten kontaktien luomista. Hän tosin viittasi SDS:n 1970-luvulla järjestämiin jäsenmatkoihin.³⁶¹ Vapaata kanssakäymistä rajoitti DDR:n järjestelmän luonne. Esimerkiksi Stasi yritti jatkuvasti estää, ettei avoimuus länteen ja ihmisten liikkumisen lisääntyminen ja ei-sosialistisiin ulkomaihin pilaisi DDR:n ”turvallisuutta”.³⁶² Tämä johtikin siihen, että vain luotettavina pidetyt ihmiset ja hallitsevan puolueen jäsenet pääsivät osallistumaan matkoille ei-sosialistisiin maihin ja kulttuurivaihtoon.³⁶³

SDS:n välittämän kanssakäymisen yksipuolisuus ja virallisuus havainnollistui, kun DDR:n valvontasysteemi alkoi murentua. Vuoden 1990 maaliskuussa johtokunnan pöytäkirjoissa kerrotaan, että seuralle on lähetetty ”parikymmentä kirjettä DDR:stä, joista useimmissa pyydetään apua suomalaisen isäntäperheen löytämiseksi vastavuoroista lomaoleskelua varten”.³⁶⁴ Tällaisia kirjeitä ei SDS ollut aiemmin vastaanottanut, sillä vapaa lomaoleskelu ei olisi onnistunut.

Vain puoluekaaderiin kuuluvat työikäiset saivat matkustaa DDR:stä kapitalistisiin länsimaihin, joihin Suomikin lukeutui. Ainoa poikkeus olivat eläkeläiset, jotka saivat matkustaa.³⁶⁵ Näyttääkin siltä, että Olavi Salmen mainitsema ”tavallisten ihmisten välisten kontaktien luominen” pääsi todellisuudessa alkamaan vasta, kun seura oli jo de facto lopettanut toimintansa.

Seuran virallinen luonne vaikeutti erityisesti nuorten osallistamista. Seuralle oli perustettu jo vuonna 1975 nuorisajaosto. DDR:llä oli toiveissa lisätä suomalaisten nuorten DDR-ystävyyttä ja se yritti 1980-luvun loppupuolella saada SDS:n toimimaan edistääkseen tätä. Vuonna 1987 SDS:n ollessa taloudellisissa vaikeuksissa Kansainvälistyksen liitto ehdotti, että SDS voisi ”ansaita nuoriso- ja koulutuspolitiikkaan tutustumaan kutsuttavalla valtuuskunnalla”. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, sillä 37 eri kaupunkien nuorisojärjestöille lähetettyä tarjouskirjettä poikivat vain vaivaiset kolme ilmoittautumista. Nuoria valtuuskunnat eivät kiinnostaneet. Jo aiemmin samana vuonna johtokunta oli todennut ”että seuran toiminta nykyään varsin vähän, jos ollenkaan sivuaa nuorison intressejä ja harrastusaloja.”. Ratkaisuksi ehdotettiin DDR:läisen rock-yhtyeen tuomista Suomeen.³⁶⁶ Seura

³⁶⁰ Seuran toiminnan kohokohdat & seuran säännöt. Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁶¹ Suomi-DDR-seura lehti 1/1990. Tiedotuslehti (1961–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁶² Wentker 2007, 374.

³⁶³ Hentilä 2004, 90 & 99.

³⁶⁴ Johtokunnank. ptk. 15.3.1990. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁶⁵ Hentilä 2004, 90.

³⁶⁶ Johtokunnank. ptk. 8.10.1987 & 20.5.1987. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

tekikin asiasta tiedustelun DDR:n kulttuurikeskukselle, mutta arkistoissa ei ole tietoa rock-yhtyeen saapumisesta, joten tätä tuskin tapahtui.

Suomi-DDR-seuran toiminnan vajavaisuus avoimessa kanssakäymisessä tukee Jukka Tarkan havaintoa, jonka mukaan Suomen idänsuhteet olivat peilikuva Suomen länsisuhteista. Jälkimmäiset perustuivat yhteiseen kulttuuriin ja arvomaailmaan. Luontevuuden takia niitä ei tarvinnut erikseen hoitaa. Sen sijaan neuvostoystävyyttä nakersi sen epäuskottava teatraalisuus.³⁶⁷ Sama ongelma vaivasi Suomi-DDR-seuraa.

Aidon kanssakäymisen puuttuminen tuli näkyviin myös silloin, kun Suomi-DDR-seura juhlisti Suomen juhluvuotta, luonnollisesti kommunismiin kytkettynä. SDS:n vuoden 1977 toimintakertomus kertoo vuoden olleen Suomen itsenäisyyden ja sille edellytykset luoneen lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen 60-vuotisjuhlavuosi. Tämä heijasteli Suomi-Neuvostoliitto-seuran tyyliä.

Itsenäisyyden juhluvuonna seura esitteli Suomea muutenkin kuin taiteen avulla. Seuran puheenjohtaja Veikko Savela piti Greifswaldin yliopiston Pohjois-Euroopan tutkimuksen osastolle esitelmän ”Itsenäinen Suomi 60 vuotta”. Tämäkin oli tosin osa Savelan ja sihteeri Salmen matkaa Berliiniin, jossa järjestettiin eri maissa toimivien DDR-ystävyyssseurojen puheenjohtajien ja pääsihteereiden tapaaminen. Tämän lisäksi DDR:n Kansainystävyyden liiton puheenjohtaja Gerald Götting toi DDR:n onnittelut Suomen itsenäisyyden 60-vuotisjuhlille. Nämä onnittelut otti seura vastaan DDR:n suurlähetystössä itsenäisyyspäivän aattona.³⁶⁸

Varsinaista poliittista vaikuttamista DDR:ään ei voitu tehdä, vaan Suomea esiteltiin kulttuurin ja taiteen keinoin. Yhteiskunnallisissa kysymyksissä Suomen itsenäisyyden juhluvuonnakin suomalaisten kanssakäyminen DDR:ssä rajoittui esitelmöimiseen tutkijoille. Suomi-kuvan luomisella oli kuitenkin osuus seuran olemassaolon legitimoimisena. Lisäksi vähäinenkin Suomi-kuvan luominen ei näyttänyt menneen hukkaan, sillä Itä-Saksan järjestelmän sortuessa tavalliset kansalaiset ilmaisivat kiinnostuksensa tutustua Suomeen.

³⁶⁷ Tarkka 2012, 175.

³⁶⁸ Toimintakertomus 1977. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

5. Seuran kannanotot ulkopoliittikkaan

5.1. Kannanottojen merkitys

Suomi-DDR-seura julkaisi useita kannanottoja 1970- ja 1980-luvuilla. Ne käsittelivät pääasiassa ulkopoliittikkaa. Kannanottojen saama mediahuomio vaihteli suuresti Suomen ja DDR:n välillä.

DDR:ssä osa kannanotoista sai suurta huomiota. Vuonna 1977 puheenjohtaja Savela antoi Kekkonen valtiovierailun yhteydessä Neues Deutschland -lehden kirjeenvaihtajalle haastattelun, joka julkaistiin lehdessä.³⁶⁹ Lehti oli DDR:n merkittävin, sillä se oli valtapuolue SED:n pää-äänenkannattaja.³⁷⁰

DDR:ssä saatuun julkisuuteen vaikutti se, että kannanotot myötäilivät DDR:n poliittista linjaa, ja olivat siten hyödyllinen poliittinen väline DDR:n regiimille. Konkreettisimmin tämä näkyi vuonna 1980, jolloin Kansainystävyyden liiton puheenjohtaja Gerald Götting vieraili Suomessa. Vierailunsa aikana hän ”kiinnitti huomiota siihen asiaan, että Saksan liittotasavalta ei ole vielä kukaan tunnustanut DDR:n kansalaisuutta, vaan pitää kaikkia saksalaisia omina kansalaisinaan.” Götting pyysikin seuraa ottamaan asiaan kantaa ja ”tiedottamaan suomalaisille tästä nurinkurisesta tilanteesta”. Sihteeri laati aiheesta puheenjohtajan hyväksymän pääkirjoituksen seuran tiedotuslehteen, jonka jälkeen kirjoitus toimitettiin pyynnöstä DDR:ään.³⁷¹ Itä-Saksassa se nostettiin esille sekä Neues Deutschland -lehdessä³⁷² että radiossa- ja TV-uutisissa. Lisäksi siitä uutisoitiin pienemmissä lehdissä. Toinen esimerkki on vuodelta 1981, kun DDR:n kulttuuriministeriön Horst Brasch pyysi DDR:n Suomen suurlähettilään Joachim Mitdankin välityksellä kannanoton ”paikalleen juuttuneen Madridin seurantakokouksen työn jouduttamiseksi”. Tämän jälkeen seuran puheenjohtaja ja sihteeri/toiminnanjohtaja saivat valtuudet laatia kannanoton.³⁷³

Osa kannanotoista voi kutsua ikään kuin DDR:n itsensä ”tilaamiksi”. Tämä huomioon ottaen ei ole yllättävää, että niiden levitys DDR:ssä oli suurta. Kannanottojen pyytäminen Mitdankin ja Göttingin kaltaisten arvovaltaisten toimijoiden kautta tukee Nils Abrahamin tutkimustulosta, jonka mukaan juuri ystävyysseuran ja DDR:n toimijoiden välisissä henkilökohtaisissa kanssakäymisissä DDR pyrki ohjaamaan ystävyysseuraa.³⁷⁴

³⁶⁹ Toimintakertomus 1977. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁷⁰ Hentilä 1992, 122–123.

³⁷¹ Johtokunnank. ptk. 20.11.1980. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁷² *Neues Deutschland* 6.11.1980. ”Generalsekretär der Gesellschaft Finnland-DDR: Bonn sollte Staatsbürgerschaft der DDR endlich anerkennen”. Lehtileikkeitä (1980–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁷³ Johtokunnank. ptk. 20.11.1980 & 19.2.1981. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁷⁴ Abraham 2005, 24.

Myös muitakin lausuntoja pääsi SDS:n tiedotuslehden kautta DDR:n median etusivulle. Pääministeri Kalevi Sorsan (sd) DDR:n matkalta antama lausunto julkaistiin seuran tiedotuslehden etusivulla. Sieltä sitä lainattiin Neues Deutschlandin etusivulle.³⁷⁵

DDR:ssä julkaistuissa kannanotoissa korostuivat suomalaisten poliitikkojen nostaminen keskiöön, eikä niinkään ystävyysseuran korostaminen. Vuonna 1979 Neues Deutschland julkaisi uutisen SDS:n perustamasta DDR:n 30-vuotisjuhlakomitean perustamisesta. Otsikkoon oli nostettu eduskunnan puhemies Ahti Pekkala ja hänen mainintansa maiden välisten suhteiden vakaudesta. Pienemmin jutussa mainittiin, että komitean aloitteen oli tehnyt Suomi-DDR-seura, jonka johtokunnan jäsen Pekkala oli.³⁷⁶

Tämä osoittaa sen, että seura oli yhä osa DDR:n tavoittelua kansainvälisen tunnustuksen hakemisessa, vaikka diplomaattisten suhteiden solmimisesta oli kulunut jo kuusi vuotta. Huomattavaa on, että DDR:n tiedotusvälineet eivät juurikaan uutisoineet suomalaisen kulttuurin esittelyä DDR:ssä.³⁷⁷

Suomessa valtakunnan suuret lehdet eivät uutisoineet juurikaan SDS:n poliittisia kannanottoja. Merkittävin uutisointi on vuodelta 1987, kun johtokunta teki Koiviston DDR:ään suorittamaan valtiovierailuun liittyen kannanoton, josta johtokunnan mukaan ”osia julkaistiin Helsingin Sanomissa.”³⁷⁸

Suomen ja DDR:n virallisen kanssakäymisen lisäksi DDR otti kantaa kahteen aiheeseen, jotka myös liittyvät toisiinsa: Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokous (Etyk) tukeminen sekä aseistariisunnan tukeminen.

5.2. Etyk

1970-luvulla erityisen tärkeässä roolissa SDS:n kannanotoissa oli Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi Etyk. Suomessa sitä on pidetty maan 1970-luvun ulkopolitiikan hienoimpana saavutuksena. Silti kokouksen toteutuminen ei riippunut vain suomalaisista, vaan se kytkeytyi ennen kaikkea Varsovan liiton ja NATO:n suhteisiin. Etykin kolme ensimmäistä vaihetta kestivät valmisteluinen vuodesta 1969 vuoteen 1975.³⁷⁹

³⁷⁵ Johtokunnank. ptk. 11.12.1985. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁷⁶ ”Komitee zum 30. Jahrestag der DDR in Helsinki gebildet. Parlamentspräsident Pekkala Vorsitzender / Beziehungen gewürdigt.” *Neues Deutschland* 9.2.1979. Lehtileikkeitä (1956–1979). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁷⁷ Lehtileikkeitä (1956–1979) & Lehtileikkeitä (1956–1979).

³⁷⁸ Johtokunnank. ptk. 8.10.1987. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁷⁹ Soikkanen 2008, 336.

Etykin aikaansaaminen kytkeytyi myös Saksan-kysymykseen. Suomen hallitus nosti nimenomaan Saksan-politiikkansa vahvuudeksi, jolla se perusteli olevansa kelpoisempi kuin kukaan muu turvallisuuskokouksen valmisteluvaiheen promootoriksi sekä huippukokouksen isännäksi. Viimeinen este kokoukselle poistui, kun Länsi-Saksa ratifioi idänsopimuksensa.³⁸⁰³⁸¹

Etykin päätöskokous pidettiin Helsingissä 30.7.1975. Timo Soikkasen mukaan se oli Kekkonen valtiomiesuran kansainvälinen huipentuma. Onnistumista lisäsi, että palaute kokouksesta oli myönteistä niin idän kuin lännen osapuolilta.³⁸²

Kannanotoissaan niin SDS:n vuosikokous kuin seuran paikallisosastotkin vaativat vuonna 1975, että ”esteet konferenssin kolmannen vaiheen toteuttamiseksi on poistettava” ja, että ”kolmas vaihe on toteutettava mahdollisimman pian”.³⁸³

DDR:n vaikutus kannanottoihin näkyy tässäkin siinä, että SDS kytki DDR:n politiikan Etykiin. Vuonna 1975 seuran paikallisosastot tekivät kannanoton, jossa vaadittiin Etykin toteutumista. Samalla nostettiin esiin Suomen ja DDR:n itsemääräämisoikeus. ”Suomen ja DDR:n suhteet ovat vain meidän maittemme välinen asia, johon millään muulla maalla ei ole oikeutta sekaantua”.³⁸⁴

Etyk otettiin usein esille kannanotoissa. Saman vuoden elokuussa Portugalin paikallinen Portugal-DDR-ystävyyssseuran toimisto tuhottiin. Tästä SDS teki kannanoton DDR-Pohjoismaat-seuran pyynnöstä.³⁸⁵ SDS:n kannanoton mukaan tuhotyö kohdistui ”myös juuri päättyneen Euroopan Turva- ja Yhteistyökokouksen päätöksiä vastaan ja vaikeuttaa niiden toteutumista.” On kuitenkin huomattava, että DDR:stä lähetetyssä kirjeessä ei mainita Etykiä, mutta SDS on itse lisännyt sen kannanottoon.³⁸⁶

Etyk näyttäytyy siis seuran johtokunnan itsenäisesti painottamana asiana. Voi tosin olla, että SDS käytti Etykin mainitsemista julkisuuskeinona, jotta tiedotusvälineet julkaisisivat todennäköisemmin tiedotteen. Tiedotteessa on myös sävyero verrattuna kirjeeseen. DDR:n lähettämässä kirjeessä

³⁸⁰ Etyk 30 vuotta Seminaari Helsingin yliopistossa 25.8.2005 Seppo Hentilä Suomi, Etyk ja kaksi Saksaa <<https://blogs.helsinki.fi/shentila/files/2005/04/Etyk-30-vuotta.pdf>> [Luettu 25.1.2022].

³⁸¹ Tarkka 2012, 223.

³⁸² Soikkanen 2008, 254.

³⁸³ SDS:n paikallisosastojen julkilausuma 9.2.1975 ja SDS:n 26.3.1975 vuosikokouksen kannanotto. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁸⁴ SDS:n paikallisosastojen julkilausuma 9.2.1975. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁸⁵ Kannanotto ”STTL:lle” 29.8.1975 (tod. näk. STT eli Suomen Tietotoimisto). Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁸⁶ DDR-Pohjoismaat-seuran kirje Olavi Salmelle 27.8.1975. Kirjeenvaihtoa DDR:n Kyliiton kanssa (1974–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

toiminnanjohtaja Olavi Salmelle mainitaan tuhotyö fasistien aikaansaannokseksi. Sen sijaan Portugalin toimiston tuhotyön tuomitsevassa SDS:n kannanotossa ei mainita fasismia.³⁸⁷ Vaikuttaa siis siltä, että SDS ei sokeasti kopioinut DDR:n linjaa, vaan otti asioihin lievemmin kantaa.

Helsingin ETY-kokouksen jälkeen maailmanpolitiikan ilmapiiri alkoi kiristyä, ja marraskuussa 1977 alkaneessa Belgradin seurantakokouksessa supervallat kiistelivät. Yhdysvallat painotti ihmisoikeuksien toteutumisen tarkkailua, mutta Neuvostoliitto ei halunnut arvioida siihen asti tapahtunutta edistystä, vaan halusi konkreettisia ehdotuksia ja suosituksia tulevaisuutta varten. Belgradissa saatiin lopulta aikaan vain teknisluonteinen asiakirja, jossa sovittiin uudesta seurantakokouksesta Madridissa marraskuussa 1980.³⁸⁸

SDS yritti kuitenkin hankkia tukea DDR:ssä Etykille myös Helsingin kokouksen jälkeen. Vuonna 1977 Kekkonen tekemään valtiovierailuun liittyen seuran puheenjohtaja Veikko Savela antoi haastattelun, jossa hän kertoi uskovansa vierailun edesauttavan Belgradin kokouksen onnistumista.³⁸⁹ Väite itsessään tosin vaikuttaa ontolta, sillä suurin Etykiä vaikeuttava jakolinja kulki Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton johtamien liittoumien välillä, eikä Neuvostoliiton ohjauksessa olleen DDR:n ja puolueettomuuteen pyrkivän Suomen välillä.

Myös seuran vuosikokouksen esittämässä julkilausumassa korostettiin liennytyksen ja Etykin tärkeyttä. Vuosikokous moitti ”sekaantumisyrityksiä DDR:n sisäisiin asioihin” ja piti niitä yrityksinä häiritä Belgradin kokouksen valmistelua. Tarkemmin näitä sekaantumisyrityksiä SDS ei eritellyt.³⁹⁰ Etykin korostaminen sopi hyvin Suomen viralliseen linjaan, jossa satsattiin Helsingin-kokouksen seurantaan.³⁹¹

Etyk oli myös tärkeä DDR:n johtaja Erich Honeckerille. Siellä hän pääsi ensimmäistä kertaa esiintymään tasavertaisena muiden valtioiden johtajien kanssa. Helsingin huippukokouksesta lähtien DDR:n ulkopolitiikka alkoi henkilöityä yhä enemmän häneen.³⁹² Lisäksi Etyk ja erityisesti Helsingin konferenssi olivat tärkeitä myös Neuvostoliitolle³⁹³ myös sitä kautta Etyk oli tärkeä DDR:lle.

³⁸⁷ Kannanotto STTL:lle 29.8.1975. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁸⁸ Soikkanen 2008, 355 & 356.

³⁸⁹ Puheenjohtaja Veikko Savelan lausunto *Neues Deutschlandin* kirjeenvaihtajan Jochen Reinertin kysymyksiin. 26.7.1977. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁹⁰ Suomi-DDR-seuran vuosikokouksen julkilausuma Suomen ja DDR:n välisen ystävyyden puolesta 3.3.1977. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

³⁹¹ Soikkanen 2008, 355.

³⁹² Wentker 2007, 371.

³⁹³ Tarkka 2012, 234.

SDS yhdistikin molempien maiden ulkopoliitikalle tärkeän ETYK-prosessin sekä DDR:n ulkopoliitikalle tärkeän maan kansainvälisen aseman vahvistamisen ja suojautumisen länsivaltojen kritiikiltä ja väitetyiltä vaikutusyrityksiltä.

5.3. Rauhanpolitiikka ja aseistariisuntadiplomatia

Suomen ja DDR:n ulkopoliittikkaa yhdisti 1970- ja 1980-luvulla pyrkimys kansainväliseen aseistariisuntaan. Olennaisen osan Itä-Saksan ulkopoliitikasta muodosti niin kutsuttu rauhanpolitiikka. Rauhanpolitiikalla oli DDR:n valtaapitäville legitimizeerivä tuova tarkoitus. Sillä voitiin saada tunnustusta ja myötämielisyyttä sekä kotimaassa että ulkomailla. 1980-luvun alussa Honeckerille avautui mahdollisuuksia näyttäytyä ”rauhanpoliittikkona” tarjota kansainvälistä ”järjen liittoumaa” (Koalition der Vernunft). Tämä politiikka saikin vastakaikua Suomessa, Ruotsissa ja sosialistien hallitsemassa Kreikassa.³⁹⁴

Frank-Joachim Hermannin mukaan maailmanrauhan säilyttäminen oli myös henkilökohtaisesti tärkeä tavoite DDR:ää vuodesta 1971 lähtien hallinnelle SED:n pääsihteerille Erich Honeckerille. Hänen rauhanpolitiikkansa johtui osaksi siitä henkilökohtaisesta vakaumuksesta, että atomiajan asevarustelun maailmassa sodan uhka täytyy minimoida nimenomaan Saksan osalta.³⁹⁵

DDR:n rauhanpolitiikalla oli rajansa. Neuvostolinjasta ei saanut poiketa eikä itäblokin kuria kritisoida. Myöskään DDR:n konflikteja lietsovaa toimintaa Afrikassa ei saanut kritisoida. Myös kilpailevat rauhanliikkeet olivat kiellettyjä, sillä niiden koettiin uhkaavan vallanpitäjiä.³⁹⁶ Tämä liittyy ajatukseen työväenluokan vallasta. Koska teoriassa työväenluokalla oli poliittinen valta DDR:ssä, oikeutetut oppositioliikkeet eivät olleet mahdollisia. Kaikki oppositioliikehdintä tuomittiin ”luokkaviihollisten” ja ”imperialistien kätyrien” toiminnaksi.³⁹⁷ Täten valtion viralliselle rauhanliikkeellekään ei hyväksytty kilpailijoita eli muita rauhanliikkeitä.

DDR:n näkökulmasta ystävyysseurojen tehtävänä oli osoittaa, että DDR on rauhaarakastava valtio, jolla oli korkeampi moraalitasa kuin Saksan Liittotasavallalla,³⁹⁸ mutta SDS:lle Itä-Saksan valtio antoi erilaisen kuvan sen tarkoitusperistä ja syistä ystävyysseurojen toiminnalle. DDR:n toimijat kertoivat

³⁹⁴ Wentker 2007, 372 & 546.

³⁹⁵ Wentker 2007, 372.

³⁹⁶ Ibid.

³⁹⁷ Hentilä 1992, 103.

³⁹⁸ Wentker 2007, 389–390.

SDS:n johtokunnalle, että SDS:n kaltaisia hallitusten ulkopuolisia yhteiskunnallisia liikkeitä tarvittiin, jotta rauha ja aseistariisunta saavutettaisiin.³⁹⁹

Kannanotoissaan SDS kertoikin reaaliosialismin ja Neuvostoliiton olevan rauhan takeita. ”Neuvostoarmeijan liittolaisineen Hitler-fasismista saavuttama maailmanhistoriallinen voitto avasi tien maanosamme rauhanomaiselle ja demokraattiselle kehitykselle” SDS:n vuosikokous julisti vuonna 1975, kun toisen maailmansodan loppumisesta oli kulunut 30 vuotta. SDS:n vuosikokous teki kannanoton, jossa se julisti, että DDR ja sen rauhanpolitiikka auttoivat koko Euroopan rauhan turvaamista.⁴⁰⁰ Kekkonen rauhanpolitiikan tärkein ulottuvuus puolestaan oli Skandinavianpolitiikka.⁴⁰¹

Kylmän sodan aikana suuri osa supervaltojen välisestä yhteistyöstä keskittyi aseistuksen sääntelyyn. 1960-luvun lopulta lähtien aseistariisunta oli tärkeä osa liennytystä, ja suomalaiset hyödynsivät aseistariisuntadiplomatiiaa osoittaakseen itsenäisyyttään ja uskottavuuttaan puolueettomana maana. Aseistariisuntadiplomatiiaa hoidettiin 1970-luvulla aseidenriisunta-asiain neuvottelukunnassa (ARNEK), aseistariisuntatoimikunnassa ja vuodesta 1975 lähtien Geneven pysyvän edustuston yhteyteen perustetusta erityistoimistossa. Vuonna 1977 asetettiin uusi ARNEK ja vuonna 1981 neuvottelukunta muutettiin pysyväksi.⁴⁰²

Sotilaallinen kilpavarustelu supervaltojen välillä oli käynnissä liennytyksen aikanakin 1970-luvulla ja alkoi kiihtyä vuosikymmenen päättyessä. Neuvostoliitto lisäsi asevoimiaan Keski-Euroopassa ja sijoitti sinne uusia ohjuksia, jotka uhkasivat koko Länsi-Eurooppaa. Yhdysvallat puolestaan kehitti uusia ballistisia ohjuksia ja risteilyohjuksia.⁴⁰³

SDS:n näkemys aseistariisunnasta oli yksipuolinen. Kansainvälisen tilanteen kiristyessä 1970-luvun lopulla SDS ylisti ”Bresnevin liennytystä” ja Neuvostoliiton päätöstä ”yhteistuumin Varsovan liiton maiden kanssa vähentää joukkojaan ja sotakalustoa Keski-Euroopassa.” Lisäksi se kritisoi länsimaita.

*”Se ansaitsee vastaavia toimenpiteitä myös länsivaltojen taholta. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna tuntuvat erittäin huolestuttavilta ja aivan päinvastaisiin tarkoituksiin tähtääviltä NATO:n suunnitelmat sijoittaa uusia amerikkalaisia keskimatkan ohjuksia Länsi-Eurooppaan”,*⁴⁰⁴

³⁹⁹ Kirje kansainystävyyden liitolta ja DENOG:ltä SDS:lle 16.12.1974. Kirjeenvaihtoa DDR:n Kansainystävyyden liiton kanssa (1974–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴⁰⁰ Vuosikokous julkilausuma 26.3.1975. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴⁰¹ Kallenautio 2005, 286–287.

⁴⁰² Soikkanen 2008, 365.

⁴⁰³ Visuri 2006, 240.

⁴⁰⁴ Suomi-DDR-seuran julkilausuma 28.11.1979. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

Sen sijaan Neuvostoliiton lisäämiä asevoimia ei mainita aseistariisunnan kannanotoissa, mikä noudatti myöskin muuta SDS:n toimintaa.

Rauhanpolitiikka toimi DDR:ää ja Suomea ainakin yhdistävänä tekijänä, vaikka Koiviston tultua Kekkosen tilalle, marxilainen rauhan terminologia siirrettiin sivuun valtionjohdon tasolta DDR:n kanssa käydyissä keskusteluissa ja siten siirtyi yhä enemmän yksinomaan vasemmiston käsitteeksi.

Rauhan merkitys Suomen ja DDR:n yhdistäjänä näkyy vuonna 1990, kun Olavi Salmi kertoi Suomen Kuvalehdelle, että ”seura ei ole kokenut itseään DDR:n hallituksen äänitorveksi.”⁴⁰⁵ Salmen mukaan seura tuki DDR:n politiikkaa vain, jos maa teki ”rauhanpoliittisen aloitteen”. ”Milloinkaan emme sen sijaan ole puhuneet esimerkiksi Berliinin muurin tärkeydestä.”⁴⁰⁶ Seuran tekemissä kannanotoissa korostuukin pääasiassa rauhanpolitiikka, Etyk, mutta myös Suomen ja DDR:n suhteiden syventäminen muun muassa konsulaarisopimuksen puolesta kantaa ottamalla. Seura ei ottanut yhtä jyrkästi kantaa kuin DDR, mutta seuran rauhanpoliittiset kannanotot olivat yksipuolisia, sillä niissä ylistettiin DDR:n ja Neuvostoliiton rauhanaloitteita ja kritiikki kohdistui länsivaltoihin.

5.4. ”Oikean tiedon” välittäminen

Myös median tekemisiin seura otti kantaa. SDS lupasi seuran ja DDR:n välisissä yhteistyöpöytäkirjoissa ”edesauttaa objektiivista tiedonlevitystä suomalaisissa joukkotiedotusvälineissä. Se asettuu voimakkaasti vastustamaan kaikkia yrityksiä häiritä kansojemme välistä ystävyyttä.”⁴⁰⁷

Yksi esimerkki tiedonvälityksen lisäämisen puolesta lobbaamisessa on, kun seuran paikallisosastojen valtuuskunta teki Berliinissä ja Neubrandenburgin piirikunnassa vieraillessaan lausuman, jossa todetaan, että tiedottamista maiden välillä lisättävä. Kannanoton mukaan tiedotusvälineissä esimerkiksi yleisradiossa on tiedotettava enemmän DDR:stä. Lisäksi saksan kielen asemaa on parannettava Suomen koululaitoksessa⁴⁰⁸

Yritykset häiritä kansojen välistä ystävyyttä käytännössä merkitsivät tiedotusvälineiden kriittistä uutisointia tai kolumneja, kun SDS koki niiden loukkaavan Itä-Saksaa. Esimerkiksi vuonna 1979 Johtokunta keskusteli STT:n (Suomen tietotoimisto) ”jälleen ottamasta tavasta käyttää Saksan demokraattisen tasavallan nimen tai sen lyhenteen DDR:n sijasta nimitystä Itä-Saksa.” Johtokunnan

⁴⁰⁵”Ystävyyttä yli mullistusten” *Suomen Kuvalehti* 12.1.1990. Lehtileikkeitä (1980–1990) Suomi-DDR-seura, KA.

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ Työpöytäkirja 1982. Yhteistyösopimuksia DDR:n Kyliiton kanssa (1965–1984). Suomi-DDR-seura, KA

⁴⁰⁸ Päivämäärä tuntematon. Suomi-DDR-seura paikallisosastojen julkilausuma. Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990). Suomi-DDR-seura, KA.

mielestä se oli DDR:ää loukkaavaa ja Suomessa hyväksytyin virallisen käytännön vastaista. Siksi johtokunta päättikin lähettää kirjeen STT:n johdolle. Kirjeessä vaadittiin ”DDR:n virallisen ja oikean nimen käyttöä kaikissa STT:n uutisissa ja sen välittämässä aineistoissa.”⁴⁰⁹

SDS:n tulkinta Saksojen nimeämisestä vaikuttaa erilaiselta kuin Seppo Hentilältä. Hänen mukaansa Suomessa puhuttiin Itä-Saksasta, Länsi-Saksasta, länsisaksalaisista ja itäsaksalaisista ilman poliittisia arvoasetelmia. Yleisin tapa oli käyttää termejä Länsi-Saksa ja DDR. Saksoissa sen sijaan ei puhuttu omasta maasta itäisenä tai läntisenä.⁴¹⁰ SDS:n johtokunnan pöytäkirjojen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että DDR:n tukijoiden keskuudessa ei Suomessakaan katsottu hyvällä nimitystä Itä-Saksa.

Vuonna 1976 seuran työvaliokunta käsitteli Ilpo Halosen lähettämää kirjelmää, joka koski ”Yleisradion kieliohjelmiensa yksipuolisuutta.” Tämän johdosta puheenjohtaja Savela kääntyi Yleisradion kieliohjelmista vastaavan Pekka Silvolan puoleen, ”joka on luvannut toimittaa selvityksen seuralle.”⁴¹¹ Silvola siis vastasi SDS:n seuran yhteydenottoon, mikä osoittaa, että kansanedustajia vilisevän seuran mielipiteillä oli väliä. Toinen tapaus, jossa seuran kannanotto johti konkreettisiin toimenpiteisiin, on vuodelta 1975, kun seura ehdotti korjausta Finnairin karttoihin, jonka jälkeen Finnair muutti karttojaan.⁴¹²

Saksojen maantieteellinen esittäminen oli myös vuonna 1979 seuran kohteena.

*”Seuralle on kerrottu, että akateemiseen kirjakauppaan on tulossa myyntiin karttoja, jotka on painettu Saksan liittotasavallassa, ja joissa Saksojen alueet esitetään todellisuutta vastaamattomasti. Päätettiin tutkia asiaa ja mikäli on aihetta ryhtyä toimenpiteisiin.”*⁴¹³

Tämä johtokunnan kokouksen pöytäkirjoista oleva lainaus ei kerro, kuka on kertonut seuralle kartoista, joihin ei oltu tyytyväisiä. Todennäköisesti kyseessä on kuitenkin DDR:n tahojen ilmoitus seuralle. Ei ole myöskään tietoa, ryhtyikö seura toimenpiteisiin.

Vuonna 1976 johtokunta puolestaan moitti sanomalehti Uutta Suomea sen julkaisemasta artikkelista, jonka oli kirjoittanut Bonnin kirjeenvaihtaja Seppo Hyrkäs.

⁴⁰⁹ Johtokunnank. ptk. 26.9.1979. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴¹⁰ Hentilä 2003, 22–23.

⁴¹¹ Muistio työvaliokunnan kokouksesta 13.4.1976. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴¹² Toimintakertomus 1975. Toimintakertomuksia (1956–1989). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴¹³ Johtokunnank. ptk. 14.6.1979. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

*”Tästä erittäin jyrkästi DDR:n vastaisesta ja ulkomaisia suhteitamme vahingoittamaan pyrkivästä ja suurelta osaltaan paikkansa pitämättömiä asioita sisältävästä artikkelista päätettiin lähettää vastalause lehdelle. Puheenjohtaja neuvottelee sen muodosta.”*⁴¹⁴

SDS pyrki myös estämään kriittistä Itä-Saksaa koskevaa yhteiskunnallista keskustelua. Itse artikkelissa Hyrkäs kertoo, että läntisten tarkkailijoiden mukaan Itä-Saksa oli valmistautumassa kansankamarivaaleihin poikkeuksellisen kireässä tilanteessa. Artikkelissa kuvaillaan muun muassa kuivuutta, joka vaivaa DDR:n maataloutta. Lisäksi Hyrkäs kirjoitti muun muassa Puolassa esiintyneistä mellakoista.⁴¹⁵ Nämä kaikki olivat tietenkin aiheita, joista DDR:ssä tai Suomi-DDR-seurassa ei puhuttu julkisesti.

SDS:n toiminta muistuttaa tässäkin sen suuremman kollegan, Suomi-Neuvostoliitto-seuran toimintaa, jolla vaikutuspyrkimykset olivat suuremmissa mittakaavassa. SNS muutti informaatiotoimikuntansa vuonna 1971 tiedotusjaostoksi, joka ryhtyi paneutumaan neuvostovastaisuuden kitkemiseen. Se pyrki myös lisäämään kaikkea neuvostoliittolaisen aineiston käyttöä suomalaisissa tiedotusvälineissä.⁴¹⁶

SDS:n harjoittama julkaistuaan tietoon vaikuttamisen yrittäminen koski myös ainakin kerran oppikirjoja. Vuoden 1974 keväällä johtokunta lähetti opetusministerille kirjeen koskien kemiläisessä Meripuiston lukiossa ollutta koetehtävää, jonka johtokunta koki ”DDRää törkeästi loukkaavaksi”.⁴¹⁷

Tavoite oppikirjojen valvomisesta oli kirjattu myös yhteistyöpöytäkirjaan.

*”Käydyssä keskustelussa korostettiin erikoisesti toiminnan tärkeyttä nuorison keskuudessa ja oppikirjakysymyksen tutkimista ja vaikuttamista siihen, että niissä annettaisiin totuudenmukainen kuva DDR:stä.”*⁴¹⁸

SDS seurasi tässäkin 1970-luvun vasemmistolaisen ajattelun peruslinjoja. Samana vuonna Sosialistinen opiskelijaliitto laati ”Mustan kirjan”, eli ”todistusaineiston imperialismin ja äärioikeiston vaikutuksesta Suomen korkeakouluopetuksessa.” Tuolloin opetusministerinä oli Ulf Sundqvist, joka itsekin oli SDS:n johtokunnan jäsen. Myös Sundqvist yhtyi kritiikkiin ja vakuutti hallituksenkin huolestuneen tilanteesta.⁴¹⁹

⁴¹⁴ Johtokunnank ptk. 19.10.1976. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴¹⁵ Seppo Hyrkkään kolumni *Uudessa Suomessa* 12.10.1976, Lehtileikkeitä (1956–1979). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴¹⁶ Pernaa 2002, 190–191.

⁴¹⁷ Johtokunnank ptk 14.5.1974. Johtokunta (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴¹⁸ Pöytäkirja Suomi-DDR-seuran vuoden 1975 vuosikokouksesta, 26.3. Vuosi- ja edustajakokous (1956–1991). Suomi-DDR-seura, KA.

⁴¹⁹ Pernaa 2002, 189.

SDS:n toiminta oli kuitenkin pientä verrattuna Suomi-Neuvostoliitto-seuraan, jonka pyrkimyksenä oli ”levittää objektiivista Neuvostoliitto-tietoutta” tai ”kamppailla neuvostovastaista propagandaa vastaan”. Tämä 1970-luvun alussa alkanut historian ja maantieteen oppikirjojen tarkastaminen laajeni vähitellen opetussuunnitelmien ja menetelmien kehittämiseen. Neuvostoliiton huomioiminen olikin osa 1970-luvun politiikkaa, joka ei saanut tukea vain kommunistien vähemmistöltä, vaan myös valtiovallalta ja muilta poliittisilta ryhmittymiltä.⁴²⁰

SDS:n kannanotot seurasivatkin sosialistisia maita kohtaan sympatiaa tuntevien kansalaispiirien linjoja. Toisaalta marxistissävytteisessä rauhan puolesta kamppailussa kannanotot noudattivat DDR:n linjaa. Rauhaa käsiteltäessä on ymmärrettävää, että rauha ei tarkoita pelkkää sodan ja konfliktien puuttumista.

Puolueettoman Paasikivi-seuran julkaisussa rauhan aatteen ongelmia kuvataan seuraavasti:

”Rauha on ulkopoliittisen mielipidemuodostuksen iskusanana erityisen vaikea siksi, että se on niin voimakkaasti tunteilla ladattu ja inflaation syövä. Se näyttää vähentävän erittelyn ja todellisen keskustelun elintilaa. Se, joka ei nielaise tämän kyltin alle niputettuja asioita sellaisenaan ja heti, tuomitaan automaattisesti sodan lietsojaksi, ja joka tapauksessa kyynikoksi ja kansan demokraattisen tahdon vastustajaksi. Tällainen asetelma ei aktivoi ja monipuolista ulkopoliittista keskustelua, vaan pikemminkin kahlitsee.”⁴²¹

Neuvostoliittoon ja hyviin idänsuhteisiin yhdistettynä tämä rauhan puolesta taistelemisen ilmapiiri riitti jo sinällään sulkemaan DDR:lle epämieluisia asioita pois keskustelusta.

Sävy SDS:n kannanotoissa oli kuitenkin lievempi kuin DDR:llä. Fasismia ei mainittu länsivaltoja kritisoitaessa eikä Berliinin muuria keuhuttu. Kannanotoissa oli myös paljon maiden yhteisiä etuja heijastavia piirteitä. Etykin ja aseistariisunnan puolesta kannan ottaminen sopi sekä DDR:n että Suomen ulkopoliitiikkaan.

⁴²⁰ Pernaa 2002, 187–188.

⁴²¹ Jansson 1983, 63.

6. Johtopäätökset

Suomi-DDR-seura (SDS) oli kansalaisjärjestö, joka yritti näyttää kahden maan kansalaisten väliseltä spontaanilta kansalaisjärjestöltä. Käytännössä se oli puolivirallinen organisaatio, jonka toimintaa määrittivät Suomen erityinen asema idän ja lännen välissä sekä DDR:n erityinen asema saksalaisena reaaliosialistisena maana. Seuran toimintaa hyödytti Suomi-Neuvostoliitto-seuran tavoin Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) vahva kannatus. SDS:n koko oli kuitenkin vain murto-osa Suomi-Neuvostoliitto-seuran (SNS) koosta.

Suurin yksittäinen poliittinen ryhmä seuran johtokunnassa olivat kommunistit, mutta vähemmistökommunisteja eli niin sanottuja taistolaisia johtokunnassa oli 1970- ja 1980-luvuilla vain muutamia. Sihteerinä ja toiminnanjohtajana työskenteli Suomen Kansan Demokraattisen Liiton ja SKP:n jäsen, entinen sähköasentaja Olavi Salmi.

Toisin kuin Venäjä-Neuvostoliittoon, Saksaan Suomella oli historiallisesti ollut hyvät suhteet, mikä vaikutti myös seuran toimintaan ja niihin argumentteihin, joilla SDS:n toimintaa perusteltiin suomalaisille. Ajatuksena oli: ”ei koskaan enää sotaa Saksanmaalle”. Saksalaismyönteisyys edesauttoi saamaan seuran toimintaan mukaan myös ei-sosialistisia toimijoita.

Seuran puheenjohtajana toimi keskustalainen Kekkonen ulkopolitiikkaa tukeva entinen ministeri ja kansanedustaja Veikko Savela. Tilanne oli samanlainen kuin Suomi-Neuvostoliitto-seurassa 1970-luvun puolesta välistä 1980-luvun loppuun asti. Tämä heijastaa keskustan vahvaa asemaa ulkopolitiikan, ja erityisesti idänsuhteiden hoitamisessa. Johtokunnassa oli myös sosiaalidemokraatteja ja yksi kokoomuslainen, Juuso Häikiö. Hänen osallistumisensa seuran johtoon kertoo sitä tarpeesta, joka kaikilla suomalaisilla poliitikoilla oli osoittaa ”edistyksellisyyttään” kylmän sodan Suomessa. Ystävällisten naapurisuhteiden ylläpito reaaliosialististen valtioiden kanssa oli hyödyllistä, mahdollisesti jopa välttämätöntä poliitikoille. Toisaalta itäblokin maat kaipasivat myös porvarillisten tahojen hyväksyntää, joten kokoomuslaisen jäsenyys johtokunnassa oli DDR:n näkökulmasta suotavaa.

Nyky näkökulmasta katsottuna Suomi-DDR-seura toisti totalitaristisen valtion propagandaa hieman lievennettynä ja suomalaisille sopivana versiona. Seura sivuutti ihmisoikeusrikkomukset DDR:ssä. Itä-Saksaan ystävyysuhteita ylläpitänyt yhdistyksen johto ei ollut tietämätön Itä-Saksan näennäisen demokratian ongelmista. Syynä sivuuttamiseen oli, että idänsuhteiden tuoma paine tunki kaikkialle suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomi-DDR-seuran kaltainen kansalaisjärjestö oli vain näennäisesti vapaa kansalaisjärjestö, vaikka seuran ruohonjuuritasolla osa toimijoista saattoi uskoa vilpittömästi

haluta vain tutustua saksalaiseen kulttuuriin ja sosialistiseen valtioon. Seuran toiminnan periaatteena oli, että se ei pyrkinyt puuttumaan DDR:n sisäisiin asioihin. Tämä oli osa Suomen varovaisuutta suhteessa Neuvostoliittoon ja idänsuhteiden itsesensuuria.

Tässä tutkimuksessa on tarkennettu edellisiin tutkimuksiin verrattuna Suomi-DDR-seuran johdon kokoonpanoa seuran alkuaikoina. Toisin kuin Seppo Hentilä kirjoittaa, SDS:n ensimmäinen puheenjohtaja ei ollut Työväen Urheiluliiton varapuheenjohtaja Lennart Kivi, vaan kansandemokraatti tohtori Thor Thorström, joka johti seuraa vuosina 1956–1958.

Itä-Saksan ystävyystoiminnasta vastaava Kansainystävyyden liitto valvoi ystävyysseuraa DDR:n edustuston sekä ennen kaikkea Helsingissä sijaitsevan Kulttuurikeskuksen kautta. Kulttuurikeskuksella oli harmiton nimi, mutta käytännössä se pyrki edistämään DDR:n poliittisia tavoitteita maan maineen parantamiseksi sekä kommunismin levittämisessä. Kulttuurikeskuksella oli myös yhteyksiä DDR:n salaiseen palveluun, jota kutsutaan kansankielellä Stasiksi.

Juuri Kulttuurikeskukseen liittyy Suomi-DDR-seuran johtokunnan jäsenten ja DDR:n koneiston kanssakäyminen. DDR:n vakoilutoiminta on yhä paljon keskustelua herättävä aihe ja siksi Seppo Hentilä on käsitellyt asiaa kattavasti tutkimuksessaan. Tässä tutkielmassa ei tutkita vakoilua. Sen sijaan on tarkennettu Seppo Hentilän roolia suhteessa Suomi-DDR-seuraan. Hentilä on kirjoittanut, että hän ei ole ollut Suomi-DDR-seuran jäsen ja ei siksi saanut Kulttuurikeskukseen kutsuja. Seurassa sijaitsevien lähteiden perusteella Hentilä kuitenkin on ollut seuran jäsenenä kuuden vuoden ajan. Tutkielmaa varten on myös haastateltu Hentilää, joka kertoo, että kyseessä on tutkimuksessa tapahtunut muistivirhe. Hän kertoo, että ei ole ollut aktiivisesti mukana seuran toiminnassa. Hentilästä ei olekaan jäsenkortiston ja muiden jäsenilmoitusten lisäksi lähteitä koskien toimimista seurassa.

Vuonna 1973 saamansa diplomaattisen tunnustuksen jälkeen Itä-Saksa pyrki käyttämään ystävyysseuroja oman maineensa parantamiseen kansainvälisessä yhteisössä. Seura esitteli DDR:n kehitykseen ja rauhanpolitiikkaan liittyviä saavutuksia Suomessa. Tärkeitä keinoja olivat näyttelyiden, kannanottojen, ystävyyskaupunkitoiminnan lisäksi juhluvuoden juhllallisuudet, joihin osallistui myös Suomen valtion kermaa, kuten eduskunnan puhemies ja kulttuuriasioista vastaava opetusministeri.

Tähän asti tutkimuksessa Suomi-DDR-seura on nähty vain DDR:n rahoittamana järjestönä. Opetusministeriöllä oli tärkeä rooli SDS:n toiminnassa ja seura oli kiinteä osa kulttuurivaihtoa sitä koskevien sopimusten kautta. Rahoituksensa seura sai DDR:n lisäksi 1970-luvulta lähtien myös Suomen opetusministeriöltä, jonka kulttuurivaihdossa sillä oli osansa. Opetusministeriö huolehti

SDS:n talouden selvittämisestä myös vuonna 1990, kun seuran taloudellinen perusta romahti DDR:n myötä.

Suomen ulkopoliittisesta näkökulmasta seuran toimintaa määritti ennen kaikkea Saksan-kysymyksen tärkeys sekä tasapainoilu Saksojen tasapuolisen kohtelun vuoksi. Saksa-suhteiden poliittisen merkittävyyden vuoksi useat seuran johtokunnan jäsenet olivat kansanedustajia.

1970-luvulla ystävyysseuran toiminta kytkeytyy presidentti Kekkonen ”rauhantahtoiseen puolueettomuuspolitiikkaan”, jolla pyrittiin säilyttämään Neuvostoliiton luottamus ja täten lisäämään Suomen liikkumavaraa kansainvälisessä politiikassa. Suomen ja DDR:n välisillä valtiovierailuilla Kekkonen nosti K-linjalaisen seuran puheenjohtajan Veikko Savelan johtaman Suomi-DDR-seuran esiin. Presidentti kuvaili seuran, ja sen järjestämien DDR-juhlien osoittavan Suomen vaalivan hyviä naapurisuhteita. Ystävyysseuratoiminnan ja hyvien naapuruussuhteiden tarpeellisuutta Kekkonen ylisti sanomalla, että ”Hyvät naapurit o’ puali leipää”.

Koiviston presidenttikaudella seuran rooli valtioiden välisessä kanssakäymisessä muuttui. Honeckerin tehdessä valtiovierailun vuonna 1984 Suomeen, SDS oli selkeästi erotettu ulkopoliitikasta. Seuran edustajia ei enää kutsuttu diplomaattisille illallisille eikä vastaanottamaan Honeckeria lentokentälle toisin kuin Willi Stophin vieraillessa Kekkonen Suomessa 1974. Koiviston aikana

Valtiovierailun puheissa Koivisto ei maininnut ystävyysseuroista. Tämä liittyy koivistolaiseen versioon Paasikiven-Kekkonen linjasta. Siinä ei puhuttu marxilaisuuteen liittyvästä rauhanpolitiikasta eikä YYA-sopimuksesta muistuttavasta ystävydestä, vaan hyvistä ja ongelmattomista suhteista sekä pyrkimyksestä rauhanomaisemman maailman luomiseen. Silti Koivisto ei jättänyt täysin huomiotta Suomi-DDR-seuraa, vaan välitti tervehdyksensä seuran vuosijuhliin. DDR:lle SDS:n rooli säilyi tärkeänä. Honecker kertoi puheessaan SDS:n edistävän maiden välisiä ystävällisiä suhteita.

Suomen idänpolitiikan jäykkyys näkyy Suomi-DDR-seuran järjestämässä vuosijuhlissa. Viimeiset DDR:n vuosijuhlat järjestettiin juuri ennen Berliinin muurin murtumista, jolloin Itä-Saksan ongelmat ja ihmisoikeusloukkaukset olivat kaikkien näkyvillä. Siitä huolimatta vuosijuhlat järjestettiin tavalliseen tapaan sadoille ihmisille. Myös opetusministeri osallistui juhlaan, mutta ei kommentoinut DDR:n ongelmia. Toisaalta sosialismin murentuminen ei ollut vielä varmaa tuolloin. Tästä kertoo jo seuran lehden otsikko ”Ystävyystoiminta ei lakkaa Saksojen yhdentymisen seurauksena”.

Suomalaisten ja Itä-Saksan välinen kanssakäyminen Suomi-DDR-seurassa oli virallista eikä se ollut tasapainoista. Suomalaiset poliitikot joustivat toiminnassaan ja välittivät Itä-Saksasta suomalaisille

tietoa, joka ei täysin vastannut todellisuutta. Kriittisyyttä Itä-Saksaa kohtaan ei suvaittu. Vastineeksi suomalaiset poliitikot pystyivät edistämään omaa arvovaltaansa ja saamaan myönteistä mainetta erityisesti 1970-luvun vasemmistolaisessa ilmapiirissä.

Vasemmistolaisesta ilmapiiristä huolimatta suurin ristiriita ystävyysseurassa liittyi vähemmistökommunisteihin. Seuran johto kertoi kylmän sodan lopussa, että suurin ongelma seurassa oli liittynyt taistolaisten vaikutusvallan torjumiseen. Tästä aiheesta löytyy myös 1970 ja -80-luvun vaihteesta peräisin oleva kirje, joka osoittaa ristiriidan. Kyseessä ei ole siis pelkästään jälkikäteen kerrottu selitys. Vähemmistökommunistien vaikutusvallan torjumista tosin helpotti se, että Suomen ja Itä-Saksan kommunistisilla puolueilla oli myös suurempaa kanssakäymistä. Lisäksi sekä DDR ja Neuvostoliitto halusivat suomalaisten porvaripuolueiden edustajien osallistuvan ystävyystoimintaan.

Valtioiden välisessä politiikassa Suomi-DDR-seura edisti Suomen ja Itä-Saksan suhteita huolimatta jäykkyydestään ja sulkeutuneisuudestaan. Itä-Saksalle Suomi pystyi osoittamaan, että ainakin osa suomalaisista oli reaaliosialismille myötämielisiä. Tällä oli merkityksensä, vaikka maiden välillä ei ollut muutenkaan erityisiä ongelmia. DDR:n ystävyystoiminnan kautta Suomi pystyi myös parantamaan suhteitaan Neuvostoliittoon, vaikkakaan Suomi-DDR-seura ei ollut merkittävä toimija valtiollisella mittakaavalla. Seura oli pieni osa idänsuhteiden parantamiseen tarkoitettua Suomen liturgista koneistoa, jolla pyrittiin sekä kertomaan Suomen puolueettomuudesta että vakuuttamaan Neuvostoliiton johtamaa itäblokkia Suomen rauhantahtoisuudesta.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA) Helsinki. Suomi-DDR-seura (SDS)

Suomi-DDR-seuran arkisto.

Arkistoyksikkö 1 Jäsenkortisto (1956–1992) laatikko 1 ja laatikko 2.

Arkistoyksikkö 1 Lehtileikkeitä (1956–1979) kotelo 40.

Arkistoyksikkö 1 Toimintakertomuksia (1956–1989) kotelo 8.

Arkistoyksikkö 1 Säännöt ja ilmoituksia yhdistysrekisteriin (1956–1980) (sisältää ”Tietoja Suomi-DDR- seurasta” ”Suomi-DDR:n arkiston luovutuspaperit” sekä ”seuran säännöt”) kotelo 29.

Arkistoyksikkö 1 Vuosi- ja edustajakokous (1956–1991) Vuosikokoukset 1956–1980 ja edustajakokoukset 1981–1991 kotelo 6.

Arkistoyksikkö 2 Eronneet jäsenet (1956–1992) laatikko 3 ja laatikko 4.

Arkistoyksikkö 2 Johtokunta (1956–1991) kotelo 7.

Arkistoyksikkö 2 Lehtileikkeitä (1980–1990) kotelo 41.

Arkistoyksikkö 2 Toimintasuunnitelmia (1957–1990) kotelo 8.

Arkistoyksikkö 2 Yhteistyösopimuksia DDR:n Kansainystävyyden liiton kanssa (1965–1984) kotelo 29.

Arkistoyksikkö 3 Julkilausumia ja kannanottoja (1956–1990) kotelo 8.

Arkistoyksikkö 4 Tiedotuslehti (1961–1990) kotelo 9.

Arkistoyksikkö 6 Matkoja (1963–1990) kotelo 33.

Arkistoyksikkö 7 Kirjeenvaihtoa DDR:n Kansainystävyyden liiton kanssa (1974–1989) kotelo 16.

Arkistoyksikkö 10 Näyttelyitä (1956–1988) kotelo 37.

Arkistoyksikkö 12 Muita tiliasiakirjoja (1958–1992), kotelon 28.

Suomi-DDR-Seuran Oulun osaston arkisto

Arkistoyksikkö Asiakirjoja (1972–1988) kotelon 52.

KA, (Helsinki) DDR-Kulturzentrum

DDR-Kulturzentrumin arkisto

Arkistoyksikkö Lehtileikkeet (1960–1988) Kotelon 10 DDR-Kulturzentrumin arkisto /
Lehtileikkeet.

KA, Opetusministeriö.

Opetusministeriön II arkisto

Arkistoyksikkö Bdb:26. Valtionapukortisto.

KA, Tasavallan presidentin kanslian arkisto

Tasavallan presidentin kanslian II arkisto

Arkistoyksikkö Vs:57 DDR:n valtioneuvoston puheenjohtajan Willi Stophin
valtiovierailu 22.–25.10. (1974–1974).

Tasavallan presidentin kanslian III arkisto

Arkistoyksikkö Hcc:8b DDR:n valtion neuvoston puheenjohtaja Erich Honeckerin
valtiovierailu 16.–19.10. 1984 (1984–1984).

Arkistoyksikkö Ua:40 DDR:n ulkoministeri Oskar Fischerin virallinen vierailu 20.–
22.8. 1986 (1986–1986).

Kansan Arkisto,

SKP:n arkisto.

Arkistoyksikkö Hh. Veljespuolueiden lausunnot jne. Kansainvälinen osasto SKP.

Eduskunnan muistitietoarkisto, eduskunnan kirjasto.

Veteraanikansanedustajien muistitietoprojekti.

Juuso Häikiön haastattelu 7.12.1988. Haastattelijana Aura Korppi-Tommola.

Veikko Savelan haastattelu 13.4.1994. Haastattelijana Juhani Mylly.

Tutkimuskirjallisuus

Abraham, Nils. "Die Rolle der Freundschaftsgesellschaft "Schweden-DDR" in der Auslandspropaganda der DDR gegenüber Schweden nach 1972". Kirjassa *Den okände (?) grannen Tysklandsrelaterad forskning i Sverige*. Toim. Mai-Brith Schartau ja Helmut Müssener. Huddinge: Centrum för Tysklandsstudier Södertörns högskola, 2005.

Bulla, Marcel ja Karl-Heinz Rabe. "Die Beziehungen der DDR zu den nordischen Staaten Schweden, Dänemark, Norwegen, Island und Finnland". kirjassa *Die Westpolitik der DDR – Beziehungen der DDR zu ausgewählten westlichen Industriestaaten in den 70er und 80er Jahren*. Toim. Hans-Joachim Veen ja Peter R. Weilemann. Konrad-Adenauer Stiftung Forschungsbericht 66. Melle: Verlag Ernst Knoth GmbH, 1989.

Clerc, Louis. "Ulkoasiainministeriö ja Suomen maakuvapolitiikan koordinointi kylmän sodan aikana". Kirjassa *Sotapropagandasta brändäämiseen, Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*. Toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc. Jyväskylä: Docendo Oy, 2015.

Elo, Kimmo. "DDR:n tieteellis-tekninen vakoilu kylmän sodan aikana: Esimerkkinä tapaus IM 'Larsen'" *Ennen ja nyt: Historian Tietosanomat* 2/2020:48–68.

Fix, Ulla. "Der Gingko -Baum - eine Fallstudie zur auswärtigen Kulturpolitik der DDR" kirjassa *Zur Neuorientierung der finnisch-deutschen Kulturbeziehungen nach 1945*. Toim. Waltraud Bastman-Biihner ja Hannes Saarinen. Helsinki/Hampuri: Stiftung zur Förderung deutscher Kultur ja Alfred Toepfer Stiftung F.V.S., 2000.

Großmann, Sonja. "Dealing with "Friends": Soviet Friendship Societies in Western Europe as a Challenge for Western Diplomacy". *Beyond the Divide, Entangled Histories of Cold War Europe*. Toim. Simo Mikkonen ja Pia Koivunen. New York, NY: Berghahn Books, 2015.

Hentilä, Seppo. *DDR, Valtio ilman kansaa*. Helsinki: VAPK-kustannus, 1992.

Hentilä, Seppo. *Harppi-Saksan haarukassa, DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.

- Hentilä, Seppo. *Kaksi Saksaa ja Suomi: Saksan-kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003.
- Hill, Christopher. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2003.
- Hovi, Tiiu. *Erytyistapaus Suomi, kulttuuriköyhä DDR? DDR:n kulttuuripolitiikka Suomessa länsisaksalaisen tutkimuksen valossa*. Poliittisen historian pro gradu - tutkielma. Turku: Turun yliopisto, 1999.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti. *Virolaisen aika – Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963–1981. Keskusta-maalaisliiton historia 5*. Porvoo: WSOY, 2006.
- Jansson, Jan-Magnus. ”Realismi ja idealismi Suomen ulkopolitiikassa” kirjassa *Ulkopolitiikka ja kansalaismielipide – Keskustelun linjat Suomessa*. Toim. Aki Hietanen. Tampere: Tampereen Paasikivi-Seura, 1983.
- Kallenautio, Jorma. *Suomi kylmän rauhan maailmassa: Suomen ulkopolitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Koivunen, Pia *Performing Peace and Friendship The World Youth Festival as a Tool of Soviet Cultural Diplomacy, 1947–1957*. Tampere: Tampereen yliopisto. 2013.
- Koskinen, Maija. *Taiteellisesti elvyttävää ja poliittisesti ajankohtaista: Helsingin Taidehallin näyttelyt 1928–1968*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2019.
- Lampela, Kalle. ”Kaunis elämä Lehdissä DDR-Revue Ja Neuvostoliitto”. *Idäntutkimus* 25. 1/2018: 3–23.
- Lübbe, Peter. *Kulturelle Auslandsbeziehungen der DDR – Das Beispiel Finnland*. Bonn: Forschungsinstitut der Friedrich-Ebert-Stiftung, 1981.
- Manheim, Jarol B. *Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy. The Evolution of Influence*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Mikkonen, Simo. *”Te olette valloittaneet meidät!” Taide Suomen ja ja Neuvostoliiton suhteissa 1944–1960*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2019.

Okkonen, Ville. ”Kotimaista Suomi-kuvaa holhouksesta, virkakoneiston solutuksesta ja hitaasta vallankumouksesta”. Kirjassa *Sotapropagandasta brändäämiseen, Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*. Toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc. Jyväskylä: Docendo Oy, 2015.

Pernaa, Ville. *Pimeä vuosikymmen, Suomi 1968–1981*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala, 2021.

Pernaa, Ville. *Tehtävänä Neuvostoliitto, Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944–1992*. Helsinki: Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti, 2002.

Putensen, Dörte. *Im Konfliktfeld Zwischen Ost Und West: Finnland, Der Kalte Krieg Und Die Deutsche Frage (1947–1973)*. Berlin: Spitz, 2000.

Siikala, Kalervo. *Suomen kansainväliset kulttuurisuhteet*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1976.

Soikkanen, Timo 2003, *Presidentin ministeriö I, Kansainvälistymisen ja muutosvaatimusten paineessa 1956–1969*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 2003.

Soikkanen, Timo. *Presidentin ministeriö: ulkoasiainhallinto ja ulkopoliittikan hoito Kekkonen kaudella. 2, Uudistumisen,ristiriitojen ja menestyksen vuodet 1970-81*. Helsingissä: Otava, 2008.

Suomi, Juhani. *Presidentti 1962–1968*. Helsinki: Otava, 1994.

Tarkka, Jukka. *Karhun kainalossa Suomen kylmä sota 1947–1990*. Helsinki: Otava, 2012.

Visuri, Pekka. *Suomi kylmässä sodassa*. Helsinki: Otava, 2006.

Wentker, Hermann. *Außenpolitik in engen Grenzen: Die DDR im internationalen System 1949–1989*. Veröffentlichungen zur SBZ-/DDR-Forschung im Institut für Zeitgeschichte. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2012.

Kansallisarkiston ulkopuolella sijaitseva lehdistöaineisto

Apu-lehti, 2004.

Helsingin Sanomat, 1989–1990, 2021.

Ilkka, 1969, 1989.

Suomi-Puola yhdistyksen tiedotuslehti, 1974.

Suomi-Puola -yhdistysten liiton tiedotuslehti, 1980.

Yle, 2000, 2002.

Haastattelut

Valtiotieteen tohtori Seppo Hentilän haastattelu, 28.1.2020. Haastattelijana Eelis Rytkönen. Tekijän hallussa.

Muut lähteet

Eduskunnan verkkosivut <eduskunta.fi>.

Helsingin yliopiston blogisivusto <blogs.helsinki.fi>.

Kansallisbiografian verkkosivut. <kansallisbiografia.fi>.

Kekkonen, Urho, Juhani Suomi, and Mikko Majander. *Urho Kekkonen päiväkirjat. 3, 1969–74*. Helsingissä: Otava, 2003

Sihvola, Juha. Pääkirjoitus Historiallisessa aikakauskirjassa 2/2004.

Valtioneuvoston verkkosivut. <valtioneuvosto.fi>.

Käytetyt lyhenteet:

Kyliitto Kansainystävyyden liitto. KA Kansallisarkisto. SDS Suomi-DDR-seura.